

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

הפקולטה למדעי החברה

בית הספר ע"ש פדרמן למדיניות ציבורית וממשל

מדיניות ציבורית – תכנית מצטיינים

המאבק על הגדרת הגבריות ההגמונית בקרב גברים המשרתים

בחיל המודיעין

עבודת גמר לתואר מוסמך במדיניות ציבורית

בהנחיית ד"ר ורדה וסרמן

מתן קוטאי

301149605

דצמבר 2017

תוכן עניינים

3	תקציר
6	מבוא
7	גבריות : בין גישה מהותנית לגישה הבנייתית
10	גבריות הגמונית
14	גבריות הגמונית וצבא
18	ההקשר הישראלי : צבא, גבריות ואזרחות
21	גבריות לא-הגמוניות וחיילים המשרתים בתפקידי צווארון לבן
25	חיל המודיעין ויחידת-8200
31	שיטת המחקר
31	אוכלוסיית המחקר
32	כלי המחקר ותהליך איסוף הנתונים
33	תרשים ניתוח תמות וקטגוריות-על
34	אתיקה
35	מבט רפלקסיבי על המחקר
37	בחירת השירות
42	השוואת תפקידם לתפקידי לוחמה, גבריות הגמונית וגבריות אחרות
48	בין הצבא לאזרחות
56	דיון וסיכום
67	ביבליוגרפיה
73	נספח א' : מדריך ראיון

תקציר

המחקר הנוכחי שם לו למטרה להבין את תפיסותיהם הסובייקטיביות של חמשה עשר חיילים בתפקידי צווארון לבן, המשרתים ביחידת 8200 של חיל המודיעין, בנוגע לשירותם הצבאי, זהותם הלאומית והגברית, והאופן שבו מכלול של קטגוריות משולבות מבנות מימדים אלה. המחקר התבצע באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים ובהתבסס על הגישה האיכותנית-פרשנית במדעי החברה (שקדי, 2003).

מסגרת-העל המארגנת של עבודתי היא תיאוריית ההבניה החברתית לחקר מגדר וגבריות, החושפת את ההכרח לחקור את ההשתנות ההיסטורית, החברתית והתרבותית של מושג זה (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000; ששון-לוי, 2006; Gardiner, 2005; Kimmel, 1987; Connell, 1995). לאור אלה, עבודתי משרטטת את היחסים והתכנים המגדריים הספציפיים להקשר הישראלי (מצנר-חרותי, תשע"ז). בראש ובראשונה, את אתוס "צבא העם" והמעורבות המשמעותית בין מערכת הביטחון למערכת האזרחית והפוליטית (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000). החייל הקרבי אמנם נתפס כמייצג את הגבריות ההגמונית וכל הזהויות האחרות בחברה מתעצבות ביחס לגבריות זו (ששון לוי, 2003; מצנר-חרותי, תשע"ז; קפלן, 1999), אך לא כל הגברים מתגייסים לצבא ולא כל התפקידים בצבא הם תפקידי לחימה. בנוסף, בשנים האחרונות, לאור שינויים סוציו-פוליטיים וטכנולוגיים, הצבא מתבסס יותר ויותר על תחכום טכנולוגי ופחות על כוח רגלי משוריין, המגבירים אט-אט את יוקרתו של הטכנאי הניהולי, המצליח להשיג שערי המרה גבוהים במעבר מהצבא לשוק העבודה האזרחי (לוי, 2003 אצל ששון-לוי, 2006).

פרק הממצאים הראשון בוחן את אופן בחירת התפקיד הצבאי כדרך להבין את השאיפות והערכים איתם התגייסו לצבא, וכן את חוויות הגיוס והמיון; פרק הממצאים השני בוחן את הבנת המרואיינים את שירותם הצבאי אל מול תפקידים אחרים ומודלים מתחרים של גבריות; לבסוף, פרק הממצאים השלישי בוחן את אופי ועומק הקשר בין התפקיד הצבאי לאזרחות, כלומר לשוק העבודה, כדרך להבין את הקשרים בין שני המוסדות החברתיים הללו ואת האופן שאלה משפיעים על הבניית הזהות של החיילים בחיל המודיעין.

נמצא כי רוב המרואיינים לא בחרו בתפקיד המודיעיני באופן אקטיבי ומודע מכיוון שחסרו את הידע להחליט לאיזה תפקיד ללכת והותירו את ההחלטה בידי הצבא. מניעיהם העיקריים לשירות המודיעיני כללו סיבות שלובות, אינדיבידואליסטיות וקולקטיביסטיות כאחד (ששון-לוי, 2006). עם זאת, בניגוד לספרות שטוענת כי חיילי צווארון לבן מנסים לכוון זהות גברית לא-צבאית, המדגישה תכונות של מקצועות חופשיים בשוק העבודה (כתריאל, 2008; ששון-לוי, 2006), הרי שמהמחקר הנוכחי העלה כי הם מבקשים להרחיב את גבולות הזהות הגברית-הצבאית ולמקם את תפקידם בראש פירמידת התפקידים החשובים, במקביל או מעל

לתפקיד החייל הלוחם. כלומר, אין כאן ניסיון להפוך סדרי עולם, אלא רק להתחרות על הפסגה. בעוד שתפקידים אדמיניסטרטיביים מוצגים כנחותים ביותר במנעד המערך הצבאי (הכפפה ודחיקה לשוליים), ישנו שיתוף פעולה עם הגבריות ההגמונית שעדיין שולטת בכיפה (מודל החייל הלוחם), בעיקר בנקודות מסוימות המועלות לסירוגין (Demetriou, 2001). מנגד, ישנו הניסיון החוזר ונשנה לפגוע במעמד התפקיד הקרבי כדי להצטופף יחד איתו במעלה ההיררכיה או להזיזו משם. הדרך המרכזית של החיילים הללו לעשות כן היא להמשיך לשמור על דמות של גבריות הרואית השומרת "על הבית" (Connell, 2009), אך כזו העושה זו באמצעים טכנולוגיים ולא-פיזיים.

כמו כן, בניגוד לספרות לא עלתה באף ראיון אכזבה עמוקה מהצבה לתפקיד לא קרבי, אלא מניית המעלות הרבות שיש לשירות בתפקיד מודיעיני, שאת חשיבותם הם הבינו במהלך שירותם ותוך חניכה מודעת מצד מפקדיהם וחבריהם ליחידה לפתח זהות פרופסיונלית, תכונות מקצועיות וקשרים שיתרמו להם בהמשך בשוק העבודה. מידע זה הופק מן הראיונות באמצעות התבססות על תיאוריית השדות של בורדייה, שאיפשרה לבחון את אופי השדה הספציפי של חיל המודיעין הישראלי, על הפרסים והאינטרסים הייחודיים לו, הנגזרים מההגיון שלו, את ההיררכיה הערכית והתפקידית שהתקבעה בשדה ואת הגדרת גבולותיו (בורדייה, 2005; 2011).

ניכר כי בהלימה לספרות, חיילים המשרתים בתפקידי צווארון לבן מצליחים להמיר, יותר מחיילים אחרים, את תפקידם הצבאי לכדי קריירה באזרחות (ששון-לוי, 2006); כך משועתק הסולם הריבודי בישראל, יחסי הכפיפות המובנים ביחסים המגדריים והמשתקפים ביחסי הייצור והאופן שבו מוסדות חברתיים אחראיים לכך: הצבא משבץ על סמך מוצא ומצב סוציו-אקונומי, ובתורו מעניק לבני הקבוצות הפריבילגיות עוד כלים, העוזרים להם לשמר ולחזק את מעמדם (ששון-לוי, 2006). כך המאבק על הגבריות ההגמונית בחברה הישראלית מתנהל דרך דינמיקה תרבותית שבאמצעותה קבוצה מסוימת תובעת ומשמרת לעצמה עמדת מפתח בחיים החברתיים, על חשבון ואל מול קבוצות אחרות (מצנר-חרותי, תשע"ז; קונל, 2009).

החיילים שרואיינו מבקשים להצדיק ולהוכיח את מעמדם העדיף לא רק על ידי ציון חשיבות תפקידם הצבאי, אלא גם בעיקר על ידי ציון הצלחתם בשוק העבודה, בזכות שירותם במודיעין (Connell, 1995). הפרנסה מהווה רכיב מרכזי בזהותם, מעמדם וכוחם של המרואיינים, והיא הושגה בזכות השתתפותם בתפקיד מסוים בממסד הצבאי. באמצעות הישענות על יוקרה ומוניטין נעשה המאבק על מודל הגבריות שראוי, לדעתם, להימצא פסגה, אך גם באמצעות הצגת עצמם כאנשי מומחיות וידע, לעומת החיילים הקרביים המוצגים כאנשי-שטח נעדרי מומחיות (אייל, 2002). חלק מן המרואיינים דיווחו על קנאה בחיילים

הקרביים או אכזבה מכך שלא חוו את אחוות הלוחמים המיתולוגית עליה גדלו. אחרים התרעמו על היחס המועדף שהסביבה מעניקה ללוחמים, אך הם לא היו מחליפים בדיעבד את שירותם.

תרומתו של המחקר הנוכחי נעוצה בעובדה שהוא חושף תופעה של מאבק על הגדרת ההגמוניה הצבאית והגבריות ההגמונית לאור השינויים הסוציו-פוליטיים וההיסטוריים העוברים על החברה הישראלית ועל הצבא. כמו כן, במחקרים קודמים שנעשו על תפקידים לא-קרביים בצבא (ראו למשל, ששון-לוי, 2006), לא נסקרה ההיסטוריה הספציפית של חיל המודיעין בישראל, ולפיכך, ניכר כי ניואנסים רבים החשובים להבנת הזהות הגברית של אותם חיילים – נזנחו, היבטים המשורטטים במחקר זה בהרחבה.

מבוא

החייל הקרבי נתפס כמייצג את הגבריות ההגמונית במדינות לאום. הוא נתפס כבעל ערכים לאומיים של אהבת המולדת וסולידריות לאומית, כאשר כל הזהויות האחרות בחברה מתעצבות ביחס לגבריות זו. עם זאת, גבריות הגמונית מתמלאת בתוכן שונה בהתאם לנקודת הזמן ההיסטורית, התרבות והמקום (Anderson, 2009; McCormack, 2012). בישראל, ההקשר הקונפליקטואלי עם מדינות ערב השכנות ועם הפלסטינים, היווצרות האתוס של צבא העם ותהליכים סוציו-היסטוריים אחרים יצרו מודל של גבריות הגמונית שמרכיביו כוללים הרבה יותר מאשר אופי השירות הצבאי לבדו, אלא גם מאפיינים לאומיים, אתניים, מעמדיים ומיניים. בישראל "הגבר ההגמוני" כולל בתוכו את המנעד ההיררכי בחברה הישראלית: הוא צריך להיות יהודי, אשכנזי, ממעמד בינוני-גבוה, הטרוסקסואל וגם יוצא יחידה קרבית בצבא (ששון לוי, 2003; מצנר-חרותי, תשע"ז; קפלן, 1999).

ולמרות שהחיילים הקרביים מהווים את הדימוי ההגמוני, הרי שהם המיעוט מצד המערך הצבאי. ישנם גברים רבים המשרתים בצבא בתפקידים שאינם תפקידי לוחמה, אלא דווקא בתפקידי צווארון כחול (אפסנאות, נהיגה, מכונאות וכו') או בצווארון לבן (מחשבים, מודיעין ועוד). ואולם, הפרופיל של חיילים אלה וחוויית שירותם לרוב מודרת הן מזירת הגבריות הדומיננטית של הלוחמים והן מהמחקר האקדמי על הצבא (ששון-לוי, 2006).

לפיכך, המחקר הנוכחי שם לו למטרה להבין את תפיסותיהם הסובייקטיביות של חיילים בתפקידי צווארון לבן, המשרתים ביחידת 8200 של חיל המודיעין, בנוגע לשירותם הצבאי, זהותם הלאומית והגברית, והאופן שבו מכלול של קטגוריות משולבות מבנות מימדים אלה. המחקר הנוכחי מתבסס על תאוריות בתחום הגבריות לפיהן יש קשר הדוק בין מגדר לבין מוסדות חברתיים כגון הצבא, שוק העבודה והמערכת הפוליטית (קונל, 2009).

כדי לבחון את הסוגיות הללו, אעשה שימוש בשיטות מחקר איכותניות, המתבססות על הגישה הפרשנית במדעי החברה, המדגישה את הפרשנות הסובייקטיבית שאנשים נותנים למציאות החברתית והתרבותית אליה הם משתייכים באמצעות בחינת הסיפורים והמילים המבנים את המציאות ומתארים את החוויות הגלומות בה (שקדי, 2003). הכלי בו השתמשתי הוא הכלי של ראיונות עומק חצי-מובנים עם חמשה עשר גברים שסיימו שירות צבאי מלא ביחידת 8200 בחיל המודיעין.

פרק הממצאים הראשון בוחן את אופן בחירת תפקידם הצבאי כדרך להבין את השאיפות והערכים

איתם התגייסו לצבא, וכן את את חוויות הגיוס והמיון; פרק הממצאים השני בוחן את הבנת המרואיינים את שירותם הצבאי אל מול תפקידים אחרים ומודלים מתחרים של גבריות; לבסוף, פרק הממצאים השלישי בוחן את אופי ועומק הקשר בין התפקיד הצבאי לאזרחות, כלומר לשוק העבודה כדרך להבין את הקשרים בין שני המוסדות החברתיים הללו, את יכולת ההמרה בין התפקיד הצבאי לקריירה באזרחות ואת האופן שאלה משפיעים על הבניית הזהות של החיילים בחיל המודיעין.

מתחזקת הטענה בספרות לפיה בעקבות שינויים בהגדרת מטרות הצבא, והידרשותו להשגת מטרות בתחום טכנולוגי ולא בהכרח בהתבסס על כוח משוריין ורגלי - עולה יוקרתם של המקצועות הצבאיים הטכניים והניהוליים על חשבון תפקידי הלוחמה (לוי, 2006). למרות זאת, המחקרים שבחנו טענה זו הם נדירים. מכאן שייחודיות המחקר הנוכחי טמונה במילוי לאקונה זו ובניסיון להבין את השינויים העוברים על המערכת הצבאית בישראל ועל היררכיית התפקידים המתקיימת בה לאור שינויים טכנולוגיים וסוציו-פוליטיים.

כמו כן, במחקרים קודמים שנעשו על תפקידים לא-קרביים בצבא (ראו למשל, ששון-לוי, 2006), לא נסקרה ההיסטוריה הספציפית של חיל המודיעין בישראל, ולפיכך, ניכר כי ניואנסים רבים החשובים להבנת הזהות הגברית של אותם חיילים – נזנחו. בחינת אופי השדה הספציפי של חיל המודיעין הישראלי, כפי שבאה לידי ביטוי במחקר הנוכחי, מאפשרת לחשוף את הפרסים והאינטרסים הייחודיים לו, הנגזרים מההגיון שלו, את ההיררכיה הערכית והתפקידית שהתקבעה בשדה ואת הגדרת גבולות השדה (בורדייה, 2005; 2011).

סקירה תיאורטית

גבריות: בין גישה מהותנית לגישה הבנייתית

עד סוף שנות ה-70 של המאה העשרים, נתפסה הגבריות ההטרסקסואלית כבעלת מאפיינים אחידים, "טבעיים" ו-"נורמליים", אשר מאפשרים לה שליטה ודומיננטיות בחברה (ששון לוי, 2006; Morgan, 1992), גישה זו נקראה התיאוריה המהותנית. תיאוריה זו הניחה כי קיימת שונות מולדת, ביולוגית, קבועה שאינה יכולה להשתנות בין גברים לנשים, בדגש על המבנה הרגשי והמנטלי בין שני המינים. רוב המחקרים שבוצעו עד אז נסובו סביב הגברים כבני אדם ולא התמקדו בגבריות כמין, שכן החוקרים לא ראו מקום לחקור דבר שנתפס כמובן מאליו וכ"טבעי".

מי שהיה בין הראשונים לבחון את הגבריות היה פרויד והתיאוריה הפסיכואנליטית שלו (רי אצל Connell, 2009). לדעתו ההבדלים הביולוגיים הם שמביאים לשוני בין גברים ונשים ולא הליכי סוציאליזציה. בתיאוריה הפסיכואנליטית, מנסה פרויד להסביר את התפתחותם הפסיכוסקסואלית השונה של שני המינים,

על רקע מבנה אנטומי וביולוגי שונה. לפי הגישה הפסיכואנליטית, הגבריות נתפסת כאוניברסלית ומאופיינת על ידי תכונות "גבריות", כמו פעלתנות, אסרטיביות, אגרסיביות, לוחמנות, ביטחון עצמי וקושי בביטוי רגשות, בניגוד לאופי הנשי (נרדי, 1992; Frosh, 1987; Chodorow, 1978). גישה זו מניחה כי הגבריות היא הפנימיות המושתתת על תוצאותיו של פתרון הקונפליקט האדיפאלי, כלומר המחייב את היחיד להזדהות עם הגבריות המופיעה בפני הילד בדמות אביו ולהפנים אותה (ששון לוי, 2006).

המתנגדת המרכזית של התאוריה המהותנית, החוקרת קונל (Connell, 2009) ראתה בתיאוריה המהותנית שמייחסת את "הנורמלי" לגבריות הטרוסקסואלית, ככזו המשרתת את בעלי השליטה והכח (ובהתאם כל סטייה מהנורמה משמעותה סטייה חברתית), ועל כן התנגדה לתיאוריה שכזו.

בעקבות התחזקות התפיסה ההומניסטית והליברלית, תהליכי גלובליזציה ומאבקי קבוצות המיעוט להכרה מלאה, בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-20 החלה להתערער ההגמוניה של התיאוריה המהותנית. הראשונים שחתרו תחת הנחת המהותנות היו תומכי תיאוריית ההבניה החברתית. תחילה, המאבק להכרה מלאה ושוויון זכויות של קבוצות מדוכאות (כגון, נשים, הומוסקסואלים, שחורים וכדומה), שצבר תאוצה בשנות ה-60, העלה על נס את שיח הזהויות ואפשר את תחילת המחקר על גבריות. תפקיד מרכזי שמור לתנועה הפמיניסטית אשר בחנה אופנים שונים של זהויות נשיות וגבריות וחשפה מערכת פטריארכלית המאפשרת דיכוי של קבוצות שונות, תוך שימוש בכלי מחקר מתחום לימודי הנשים והמגדר (ששון-לוי, 2006; Gardiner, ; 2005; Kimmel, 1987; Connell, 1995).

בנוסף, תנועות השחרור, שפרצו אל התודעה הציבורית משנות ה-60 ואילך ופעלו לקבלת זכויות שוות בחברה, תרמו לשינוי התפיסה והעלו על נס את העובדה כי ישנם סוגים שונים של זהויות גבריות שמתקיימים בו זמנית בחברה (ששון לוי, 2006). במקביל לתיאורית ההבניה החברתית, היו גם גישות פסיכולוגיות שראו בגבריות מנעד רחב המושפע מהסביבה והחברה ולא כדבר דיכוטומי המושפע רק מהביולוגיה (Edley & Wetherell, 1995).

כך למשל, התמורות בעולם המודרני, המאבקים החברתיים והמהפכה הטכנולוגית סיפקו גישה ישירה לידע לנשים ולזהויות גבריות אחרות והצליחו לעקוף מנגנונים פטריארכליים גבריים. הם גם תרמו להתפוררות ערכי הגבריות ההגמונית המסורתית והובילו ליצירת מודלים חדשים של גבריות ולעיסוק בגברים כקבוצה מובחנת (Carrigan et al., 1985; Connell, 1995). בשנות ה-70 אף צמחו תנועות אקטיביסטיות של גברים שאימצו מאפיינים פמיניסטיים והחלו להשתמש בשיח טיפולי וקבוצות תמיכה כדרך להתמודד עם מה

שהם ראו כמשבר הגבריות. לתפיסתם גברים היו גם נתונים ללחצים ומשברים אישיים והם האמינו כי רק שינוי מהותי יביא לפתרון מלא. קבוצות הגברים החלו לטפל במתחים היומיומיים שנגרמים בשל הציפייה להצליח בתפקידים שהוטלו עליהם והרצון לא לאכזב, ולהקים רשתות תמיכה חברתיות בהם עודדו את הגברים לשתף את רגשותיהם ואת חוויותיהם עם גברים חדשים (רייל, 1999).

מלבד תנועות השחרור למיניהן, גם פרסומאים ואנשי שיווק, שמיקדו את מאמציהם בפלח השוק החדש של גברים, השפיעו רבות על עיצוב סוגי גבריות שונים וביססו את המושג "משבר הגבריות" בתודעה הציבורית (Edwards, 1997). הופעתם של הדימויים הגבריים החדשים בתקשורת ההמונים, קרי בעיתוני לייף סטייל, בפרסומות, ובטלוויזיה, הושפעו מאוד מגורמים כלכליים ובעיקר מהצורך לזהות שווקים חדשים. כך הוגדרו הגברים כקבוצת יעד שיווקית חדשה לעידוד תרבות הצריכה, כולל פרקטיקות של טיפוח עצמי ולבוש, בדומה לנשים (Chapman, 1988; Nixon, 1997). באופן זה, למעשה, התקשורת הפופולארית לא רק שיקפה שינויים חברתיים אלא עודדה אותם ונתנה להם לגיטימציה והגבריות הפכה ממושג ביולוגי שכוחו המוסדי שקוף, למושג הבנייתי ורב-פירושים שעוסקים בו לא רק בשיח האקדמי, אלא גם בשיח הציבורי.

תיאוריית ההבניה החברתית אשר חתרה תחת הטענה כי קיים דגם אחד של גברים הלכה וצברה תאוצה בשני העשורים האחרונים (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000). חוקרי התיאוריה של ההבניה החברתית מוכיחים כי קיים מנעד רחב של סוגי גבריות שונים, כאשר המחקר אודות הגבר המטופח והאופן שבו התעשיות הצרכניות הבנו אותו, הוא הוכחה אחת מיני רבות לכך שגבריות איננה ביולוגית אלא תרבותית (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000).

תומכי ההתיאוריה של ההבניה החברתית סברו כי הזהות המגדרית מהווה רכיב אחד ממרכיבי הזהות של האדם יחד עם דת, אתניות, סטטוס חברתי ועוד (Connell, 1987; West & Fenstermaker, 1995) וכי ההבדלים בין המינים ובין סוגי הגבריות השונים נעוצים למעשה בתפיסה החברתית-תרבותית המועברת מדור לדור, שהיא זו שמעניקה לנושא חשיבות עליונה מלכתחילה. היא נוצרת ומשועתקת דרך מוסדות חברתיים שונים, כמו המשפחה, בתי הספר, המוסד הרפואי ומוסדות אחרים של המדינה (Connell, 2009).

גילמור (Gilmore, 1990) טוען כי בשל הצורך להוכיח את עצמה משחר ההיסטוריה ועד החברה המערבית כיום, ניתן לומר כי הגבריות היא תולדה של הבניה חברתית. גילמור חקר את מושג הגבריות ברחבי העולם, ומצא כי גבריות בעולם המערבי איננה מצב טבעי אלא תהליך יקר ערך המושג במאמץ ובמאבק. כך למשל לאורך כל ההיסטוריה נדרשו הגברים להוכיח את גבריותם האמיתית וההגמונית, החל בפעולות כמפרנס, כלה בפעולות של אבא ומאהב וכלה בפעולות הרואיות בשדה הקרב. הצורך לשמר את אופייה

הפטריכאלי של החברה, מהווה את הסיבה מרכזית לתהליך ההבניה החברתית והצורך במבחני גבריות (Gilmore, 1990).

אם כן, בבואנו להגדיר "גבריות" עלינו להבדיל בין המאפיינים הטבעיים-פיזיולוגיים לבין המאפיינים שמקורם תרבותי וסוציולוגי - הפרדה שאינה תמיד קלה וברורה. קונל סברה כי "גבריות" אינה תכונה הנקבעת על ידי גנטיקה ופיזיולוגיה, אלא נוצרת בתהליכים תרבותיים וחברתיים דינמיים המשתנים על פי הזמן והמקום (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000; Connell, 1995). מדובר במקום מסוים ברשת היחסים המגדריים, "הפרקטיקות שבאמצעותן תופסים גברים ונשים את מקומותיהם ברקמה המגדרית, והחותם שמטביעות פרקטיקות אלו על ההתנסות הגופנית, האישיות והתרבות" (קונל, 2009, עמ' 92).

קונל (Connell 2000 אצל Sa'ar and Yahia-Younis 2008) מגדירה עוד מספר היבטים הקשורים בנושא הגבריות. לטענתה, בכל הקשר נתון, גבריות אינה אחידה. תמיד מתקיימים בו-זמנית מספר מודלים של גבריות. המודלים הללו היררכיים ומתחרים על ההגמוניה, משעתקים את הפטריארכליות ואת העקרונות ההטרסקסיסטיים ומגלמים את המתח בין פרקטיקות ותשוקות מתחרות. בנוסף, הגבריות הן תמיד קולקטיביות; הן מבוצעות על ידי אינדיבידואלים אך גם על ידי קבוצות, מוסדות וצורות תרבותיות, כמו למשל תקשורת ההמונים או הצבא. הגבריות אינן מקושרות באופן ישיר לגברים, אך ברמה האינדיבידואלית לרוב הם ישפיעו על חיי אלה. גבריות, כמו מגדר, מגולמת בגוף, מה שפותח פתח לפרפורמטיביות; לישות מסוימת אין מגדר, אלא מגדר זה משהו שאותה ישות "עושה". הגבריות מתורגמת לכדי תסריטים וניואנסים של פעולות שאותם עושים כדי לבצע אותה. לבסוף גבריות היא משהו שנוצר בהקשר היסטורי מסוים, מה שמעיד על יכולת ההשתנות שלה ועל הסתירות והכוחות הדינמיים המפעילים אותה (Connell 2000 אצל Sa'ar and Yahia-Younis 2008).

גבריות הגמונית

המושג "הגמוניה", שמקורו בניתוח יחסי המעמדות של אנטוניו גראמשי, מתייחס לדינמיקה התרבותית שבאמצעותה קבוצה מסוימת תובעת ומשמרת לעצמה עמדת מפתח בחיים החברתיים. בכל זמן נתון, התרבות מעלה על נס צורה אחת של גבריות ודוחקת מפניה את האחרות (קונל, 2009). כמו כן, כל חברה מגדירה גבריות זו בהתאם לנורמות שלה (מצנר-חרותי, תשע"ז). הגבריות ההגמונית ניתנת להגדרה כמקבץ הפרקטיקות המגדריות המגלמות את התשובה המקובלת בזמן נתון לבעיית הלגיטימציה של הפטריארכיה, ומבטיחות בדרך זו את עליונותם השלטת של הגברים ואת הכפפתן של הנשים (קונל, 2009).

הגבריות ההגמונית היא מודל או אידיאל. אין זה אומר שמגלמיה הגלויים ביותר של הגבריות הזו

בהכרח אוחזים בפועל במרב העוצמה או בכל מאפייני הגבריות הסטראוטיפית. מסמנים אלה של הגבריות הזו עשויים להיות מודלים כמו שחקני קולנוע או דמויות בדיוניות (קונל, 2009), כאשר גברים רבים מפנימים את הדרישות החברתיות המצופות מ"גברים אמיתיים", כגון תוקפנות, שליטה, לקיחת סיכונים ואפילו אלימות (Messerschmidt, 2005) אצל מצנר-חרותי, תשע"ז). עם זאת, כינונה של הגמוניה מותנה בקיומה של חפיפה כלשהי בין אידיאל תרבותי לבין עוצמה מוסדית – קולקטיבית אם לא פרטית. כך הדרגים הבכירים בעולם העסקים, בצבא ובממשל מציגים באופן משכנע מופע מאוגד של גבריות. אלימות מופעלת וניכרת במישורין בסוג גבריות זו, ואף יותר מכך, היא טוענת להיות הסמכות הבלעדית (קונל, 2009). במילים אחרות, גבריות הגמונית מתוארת כ"מודל הגבריות", כאידאל, תוצר של הטבע ולכן לא ניתנת לביטול (ששון-לוי, 2006). על פי קונל, היא למעשה תוצר של כוחות תרבותיים והיסטוריים שהונהגו על ידי המדינה וקבעו לגברים כי הגבריות ההגמונית היא השלטת והמועדפת על פני סוגי הגבריות האחרות, ובהתאם לזאת מושפעת בחירותיו החברתיות, תחום עיסוקו וכדומה (Connell, 1995).

בנקודה זו ראוי לחדד את הקשר בין מגדר למוסדות חברתיים אחרים דוגמת המדינה, מקום העבודה, בית הספר או הצבא, שהם אתרים נוספים של הרכבה מגדרית. באתרים אלה פועל מגדור ממשי, כלומר הפרקטיקות הארגוניות של המוסדות הללו מובנות ביחס לזירה של הרבייה. הרוב המכריע המחזיק בעמדות מפתח ובמשרות בכירות הם גברים משום קיומם של מתווים מגדריים באשר לגיוס עובדים וקידומם, לחלוקה הפנימית של העבודה ולמערכות השליטה, לקביעת מדיניות, למסלולים הפרקטיים ולדרכי הפקתם של עונג והסכמה. מהבחינה הזו המגדר הוא מבנה מורכב, שכמה מערכות לוגיות פועלות בתוכו זו בצד זו, וכל דגם של גבריות, בין אם הגמוני ובין אם לא, משתלב בו זמנית בכמה מערכות, העומדות בעיצומם של מהלכים היסטוריים שונים (קונל, 2009).

ולמרות שכל הפרקטיקות הארגוניות של המוסדות החברתיים פועלים לטובת הגבריות ההגמונית, הרי שאותה גבריות, בהקשר של שוק העבודה המערבי למשל, מפעילה לחץ על גברים דרך מדידתם בהתאם ליכולתם לתפקד כמפרנסים ראשיים או עיקריים, ומכיוון שלצורך כך הם תלויים בשוק העבודה שאינו יציב, הרי שגם על יכולתם למלא אחר תפקיד המפרנס מרחפת סכנה תמידית. הדבר נכון במיוחד בעשורים האחרונים, עם התחזקות הגלובליזציה והכלכלה הניאו-ליברלית שהפכה את שוק העבודה לתחרותי ביותר ופגעה בבטחון התעסוקתי של עובדים רבים. העובד האידיאלי נמדד במונחי זמן ובנכונותו להשקיע את מרב זמנו ומרצו בעבודה, מה שמטיל על גברים לחץ כבד לציית לנורמות העבודה הטוטאליות (מצנר-חרותי, תשע"ז).

דוגמה זו מראה כיצד הציות לנורמות מגדריות גובה מחיר גם מגברים, כולל אלו המשתייכים לקבוצות הגמוניות. כמוסד חברתי, גבריות מעניקה כוח לגברים כקבוצה, אך לא בהכרח כבודדים, ובכל מקרה היא מפעילה עליהם לחצים אינסופיים הגורמים להם לחוש מתח וחוסר בטחון בנוגע לגבריות שלהם, והם נמצאים במאבק אינסופי לשמר אותה ולקבל את אישורם של גברים אחרים (Dowd, 2008) אצל מצנר-חרותי, (2006).

שימור מעמדם של גברים פרטיים ושל הגבריות ההגמונית כמוסד קולקטיבי נעשית בין היתר תוך הכפפה של נשים וסוגי זהות גבריים אחרים. מה שלא נתפס כגבריות ההגמונית, נתפס כחלש, רגיש, אי וודאי, פחות ערך. הגבריות ההגמונית משמרת את כוחה תוך ביסוס מעמדה במרכזי הכח של השלטון, החברה הכלכלה והתרבות. בדרך זו נוצר סולם היררכי של מספר זהויות גבריות שבמקום העליון נמצא הגבריות ההגמונית. ושאר הזהויות הגבריות בחברה מעוצבים על פי יחסן לגבריות ההגמונית השלטת (ששון-לוי, 2006).

מכיוון שמימד ההכפפה הוא מובנה ליחסים מגדריים, קונל (2009) מציעה מודל שיטתי שיאפשר לחשוף ולהבין יחסי כפיפות אלה, כאשר לדבריה ניתוח של גבריות מחייב בחינה של שלושת היחסים הבאים: א. יחסי כוח; ב. יחסי ייצור; ו-ג. יחסים קאתקטיים (התקשרות רגשית). כך למשל, (א) בחינת יחסי הכוח לרוב מראה הכפפתן הכוללת של נשים ושליטתם הכוללת של הגברים (פטריארכיה). מבנה כללי זה עומד בעינו למרות מספר רב של היפוכים מקומיים (למשל בתים המנוהלים על ידי נשים). מבנה זה מתמיד למרות התנגדויות מסוגים שונים; (ב) בהתייחס ליחסי הייצור, חלוקות עבודה מגדריות באות לידי ביטוי בהקצאתן של משימות הממוגדרות לעתים עד לפרטים הקטנים ביותר. בנקודה זו קונל (2009) מציינת כי יש להפנות את תשומת הלב להשלכות הכלכליות של החלוקות המגדריות של העבודה, לרווחים שמצמיחה לגברים החלוקה הבלתי שוויונית של התוצר החברתי. נהוג להתייחס לנושאים אלה במונחים של פערי שכר, אבל ראוי להביא בחשבון גם את אופיו הממוגדר של ההון. כלכלה קפיטליסטית הפועלת באמצעות חלוקה מגדרית של העבודה היא בהכרח תהליך ממוגדר של צבירת הון. ואם כן, העובדה שגברים, ולא נשים, מחזיקים בשליטה של התאגידים הגדולים ועל מירב ההון הפרטי אינה תאונה סטטיסטית אלא חלק מהבנייתה החברתית של הגבריות; (ג) לבסוף (ג) יחסים קאתקטיים, שבהם התשוקה המינית נתפסת כטבעית, אך היא למעשה ממוגדרת ובה נקבעות הנורמות למערכות יחסים, כמו למשל בסיס הסכמתי ליחסים וחלוקת העונג.

פרט לקשר בין מגדר למוסדות חברתיים, הרי שהמגדר מסייע להבנות פרקטיקות חברתיות נוספות וקשור אליהן. הוא מצטלב עם סוגיות של גזע ומעמד, כמו גם עם שאלות של לאומיות או מעמד גלובאלי.

גבריות של גברים לבנים, למשל, אינה מובנית אל מול נשים לבנות בלבד אלא גם אל מול גברים שחורים. באורח דומה, אי אפשר להבין את עיצובן של גבריות במעמד הפועלים מבלי לעמוד לצד הפוליטיקה המגזרית, על מלוא משקלו של המרכיב המעמדי. במילים אחרות, כדי להבין מגדר עלינו לחרוג מעבר לו ולבחון קטגוריות נוספות כגון מעמד, גזע, או אי-שוויון גלובאלי.

בהצטלבות בין הקטגוריות הללו, הגבר ההגמוני מאופיין כך שניתן יהיה להצדיק את המשך השליטה בנשים וזהויות גבריות אחרות. הוא גבר עצמאי, לוקח סיכונים, בעל שליטה פיזית והישגים מקצועיים, מגונן ומפרנס את משפחתו, אגרסיבי, רציונאלי והטרנסקסואל (Connell, 1995). הגבריות הזו היא הדומיננטית בשוק העבודה, שהרי גם בסוגיית בחירת הקריירה זהות מגדרית היא מרכזית בתהליך קבלת ההחלטות. לאורך חייהם, בניס לומדים שהשליטה הגברית בעולם התעסוקה נתפסת כמובנת מאליה (Collinson & Hearn, 1996) ושלגברים ונשים יש יכולות, אינטרסים וכישורים שונים המכתיבים עבודות שונות לגברים ולנשים ועל כן בוחרים במקצועות גבריים מתוך חשש שהחברה לא תקבל אותם (נוה, אלעד ורן, 2003). כך גם מחקרה של קונל (2012) אשר מראה כי רוב מקומות התעסוקה מקדמים ערכים המזוהים עם גבריות (Connell, 2012) דרישה של שעות עבודה מרובות מגברים והיעדר חופשות לידה הם רק חלק מהסממנים המזוהים עם גברים במקומות העבודה. הפרנסה מהווה רכיב מרכזי בזהות, במעמד ובכוח של הגברים, כאשר הצלחתו ומידת השפעתו של הגבר במרחב הפרטי והציבורי נובע בעיקר מהצלחתו בעולם העבודה.

כאמור, הגבריות ההגמונית מצויה ביחסי שליטה וכוח מתמידים הן עם הנשיות והן עם סוגי גבריות אחרים ובכל חברה ומרחב היסטוריים ניתן לזהות שלושת סוגי יחסים של הגבריות ההגמונית עם שאר הזהויות הגבריות האחרות (Demetriou, 2001): הכפפה, דחיקה לשוליים של גבריות מתחרות ושיתוף פעולה עם הגבריות ההגמונית כדי ליהנות מהפריבילגיות שהיא מייצרת (Connell, 2001, 1995). לאור האמור לעיל, כל דיון מעמיק בנושא הגבריות בחברה מחייב התייחסות למרכיבים החברתיים והתרבותיים המאפיינים אותה, שכן שם הגג הגנרי, "גבריות הגמונית", מתמלא בתוכן שונה בהתאם לנקודת הזמן ההיסטורית, התרבות והמקום. המאפיינים של גבריות הגמונית בארצות-הברית, למשל, אינם דומים בהכרח למאפיינים של גבריות הגמונית בהקשר הישראלי. מזה מספר עשורים עולים קולות הטוענים כי הגבריות ההגמונית מאבדת ממעמדה, וכי שינויים טכנולוגיים, אידיאולוגיים ומוסדיים חותרים תחת תפיסות מסורתיות של היררכיה ואי-שוויון מגדרי ומצמיחים סוגי גבריות חדשים, שוויוניים ופמיניסטיים אפילו (Anderson, 2009; McCormack, 2012), וכי אמנם מדובר בתהליך איטי וארוך, אך הוא כה עמוק ומהותי שאין ממנו דרך חזרה

(נרדי, 1992). עם זאת, קולות הנגדטוענים כי מדובר בשינוי הסגנון התרבותי ותו לאו.

כך למשל, מסנר (Messner, 1992) טוען במחקרו כי רוב קבוצות הגברים שקמו מאז שנות ה-70 לא עודדו אקטיביזם חברתי ולא הובילו לעיסוק במעמדם של הגברים בחברה. קימל (Kimmel, 1987), טוען כי גברים אמנם משתנים אך לא בהכרח לכיוונים הפמיניסטים. לדעתו התהליכים שעברו על הגברים החדשים (פחות מדוכאים רגשית, קבלת אחריות משפחתית ועוד) אינם מבטאים שינוי תפיסתי עמוק. לפי סגל (Segal, 1993), שינוי דפוס הגבריות לא לווה בצמצום זכויות היתר של הגברים על פני הנשים ולכן השינוי לא היה מהותי ומשמעותי כפי שיכול היה להיות אם היו מוותרים על זכויות היתר שנבעו מהגבריות ההגמונית; ולבסוף, קונל ומסרשמידט (Connell & Messerschmidt, 2005) טענו כי הגבריות החדשה אינה מהווה שינוי תפיסה עמוק אלא מהווה סגנון תרבותי. כלומר לא מתרחש שינוי מהותי המתבטא בעמדות שוויוניות יותר או בשינוי יחסי הכוחות החברתיים. גברים מקבוצה הגמונית עדיין מכפיפים נשים וגברים מקבוצות אחרות, גם אם פרקטיקות הטיפוח שלהם השתנו.

לסיכום חלק זה, גבריות אינה דבר שלגברים "יש", אלא היא דבר שגברים "עושים", והם מרגישים צורך תמידי להוכיח את הגבריות שלהם לגברים אחרים ולהימנע מהתנהגויות שנחשבות נשיות. התאוריה מדגישה שגברים אינם קבוצה אחידה והומוגנית, אלא הם עצמם ממוקמים בהיררכיה חברתית על בסיס זהויות נוספות מלבד המגדר. המשמעות של גבריות הגמונית תלויה בקודים התרבותיים של כל חברה, ועל כן, יש לבחון את מופעי הגברויות ביחס להיבטים הספציפיים של המערכות החברתיות שבתוכן גברים פועלים. בחברה המערבית גברים נמדדים לפי הצלחתם הכלכלית ולפי יכולתם לפרנס את משפחתם. דרישה זו טומנת בחובה מחירים כבדים שמשפיעים על הגברים עצמם, אבל גם על משפחתם ועל החברה כולה (מצנר-חרותי, תשע"ז).

גבריות הגמונית וצבא

מאז שידעה האנושות מלחמות קיים קשר חזק בין מלחמה וצבא ולזהות גברית הגמונית כאשר הלוחם נתפס מאז ומתמיד לסמל מרכזי של גבריות (Morgan, 1994; Arkin & Dobrofsky, 1978; Mosse, 1996). תפיסת הלוחם היו, למעשה, תולדה היסטורית של תפיסת הגבר כלוחם וכצייד (Gilmore, 1990). במאמריו של הסופר ג'ורג' מוסה (1993 אצל קפלן, 2003) ניתן לראות את הקשר בין עליית הלאומיות באירופה ודימויים של גבריות, כאשר באמצעות דימויי גבריות הטיפה הלאומיות לערכים של קשיחות, כוח רצון, שליטה עצמית ביצרים, כבוד ותעוזה (ראו גם קפלן, 1999).

במאמרה מציינת קונל כי בעולם המערבי המודרני לצבא חלק חשוב בעיצוב מושג הגבריות ובהבחנה בין גבר לאישה, כאשר הגבר נתפס כאחראי על הביטחון, אמיץ, בעלי שליטה באלימות, רציונלי, בעל יכולת הקרבה עצמית. דמות הגיבור ממלאת תפקיד מרכזי בכל הקשור לגבריות ובמשך ההיסטוריה היוותה מוטיבציה לגיוס, כאשר הגבר נקרא "לשמור על הבית" (Connell, 2009).

המחקר הפמיניסטי אתגר, כאמור, תפיסות מגדריות מהותניות ובינריות, ופרט לאופן הכינון של זהויות נשיות, הוא החל גם לחקור ולעשות פרובלמטיזציה לגבריות, שלא נתפסה עוד כזהות אוניברסלית, שקופה ומובנת מאליה, אלא כתוצר של הבניות חברתיות שיש לפענחן בהקשרים היסטוריים ומוסדיים ספציפיים. ועל אף שהגבריות מובנית בכל אתר חברתי, היא מקבלת ביטוי מיוחד במוסדות הנתפסים כאתרים גבריים אקסקלוסיביים כגון ספורט, פשע וצבא (ששון-לוי, 2003).

מהבחינה הזו, הצבא, שהוא המרכיב האלים ביותר בחברה, קושר מאז ומעולם לגבריות ולגברים. הוא אתר מרכזי ללימוד תהליכי הייצור של זהויות גבריות לא רק מפני שבעיקר גברים מאיישים אותו, והם מבצעים את מרבית האלימות בשמו (Connell, 2005; Hearn, 2012), אלא משום שהוא נתפס חברתית, תרבותית והיסטורית כארגון גברי הנשען על הגדרות דיכוטומיות של נשיות וגבריות לצרכי קיום והנעתו (Enloe, 1988 אצל ששון-לוי, 2003) וממלא תפקיד מרכזי בהבניית דימויים גבריים בחברה בכללה (Barrett, 1996 אצל ששון-לוי, 2003; Giddens, 1985).

לצבא יש גם תפקיד מיוחד בביסוס האידיאולוגיה הפטריארכלית בשל המשקל המרכזי שיש למלחמה בכלל, ולקרוב בפרט בהבניות של גבריות ובהצדקה של עליונות גברית, והיחסים בין צבאיות לגבריות פטריארכלית מתאפיינים, אם כן, באינטרסים הדדיים (ששון-לוי, 2003; Connell, 2009). כך למשל, הלאומיות המודרנית ניזונה מדימויים של גבריות אידיאלית. כפי שמוסה הראה בכתביו, עליית הלאומיות באירופה התרחשה תוך כדי החדרה והטמעה שיטתיות של דימויי גבריות שקושרו לרוח האומה ולהגנה על בטחונה. באמצעות דימויי גבריות הטיפה הלאומיות לערכים של קשיחות, כוח רצון, שליטה עצמית ביצרים, כבוד ותעוזה כאמצעים להגנה על המרקם המוסרי של החברה. אידיאל הגבריות טופח כבסיס לצמיחה אישית ולאומית וכמרכיב בהגדרה העצמית של החברה המודרנית (Mosse, 1996 אצל קפלן, 2003).

במדינה המודרנית התנקזו הרגשות הכורכים לאומיות עם גבריות לאתר מרכזי אחד – הצבא. המונופול של הצבא על הכוח מעניק לו מעמד מיוחד ומאפשר לו לסמל ולבטא את הזהות הייחודית של המדינה. הצבא הינו המוסד הלאומי המשמעותי ביותר המסמל עצמאות, ריבונות ושוויוניות של המדינה

(Harries-Jenkins, 1976 אצל קפלן, 2003), ואחד ממקורות הלגיטימיות הפוליטית שלו הוא היחס הכריזמטי-האישי כלפיו (Weber, 1964 אצל קפלן, 2003). מקור זה נוגע ביסודו בשאלת הגבריות.

מיתוס הלוחם, המעוגן באתוס פרה-היסטורי של הגבר כצייד וכלוחם, קיבל משמעות חדשה בדמות הגיוס לצבא והשתתפות בלחימה. ההתנדבות למלחמה חוזקה סביב אידיאלים של "אחוות לוחמים", חיפוש אחר משמעות בחיים והוכחת גבריות (מוסה, 1993 אצל קפלן, 2003). אידיאלים של גבריות שחוזרים על עצמם בתרבויות רבות קושרים את הגשמת הגבריות להקרבה עצמית עד מוות (Gilmore, 1990), כאשר קישור זה תרם לחיזוק מדינת הלאום תוך עידוד הגברים לפעול על בסיס הקוד האתי של הקרבה עצמית והתגברות על מעצורים אישיים (Ben-Ari, 1998 אצל קפלן, 2003), כלומר אותו אינטרס הדדי שששון-לוי (2003) וקונל (2009) כותבות עליו. כך גם התקבע מבחן הקרב כמבחן העילאי לגבריות (Badinter, 1995 אצל קונל, 2009).

הגבריות האידיאלית שהתקבעה בצבאות, ולפיכך, גם בחברות מיליטריסטיות, היא גבריות אלימה. על פי קונל (Connell, 2005) האלימות והשעתוק של הגבריות ההגמונית בצבא היא הכרחית להישרדותו מכיוון שהוא תלוי ביצירת התנהגות אלימה. ההתנהגות האלימה הכרחית הן להפחית את נפגעיו ואת מחיר הלוחמה והן כדי לסיים קונפליקטים במהרה, כך שהאוכלוסיה האזרחית תוכל להיוותר מוגנת. זאת ועוד, האלימות בצבא היא אלימות מאורגנת מהבחינה הזו שיש לה חוקים ומטרות. לפיכך, הרמה הקולקטיבית של האלימות המאורגנת הוא חשוב. האלימות יכולה להיות מבנית ו/או פטריארכלית והיא יכולה גם להתקיים ביחסים החברתיים. כך למשל, חיילים מענישים אחד את השני כאשר אחד מן הצדדים לא נענה לחוקים או לנורמות ההתנהלות שהתקבעו בצבא או ביחידתם (Heran, 2012).

כדי להשתמש באלימות, החיילים צריכים לעשות דה-הומניזציה לאויב דרך התרחקות ממנו – טקטיקה הנלמדת כבר בטירונות. כך צורת חשיבתו של הלוחם מחוברת למלא אחר פקודות, לנרמל התנהגות מוקצנת, להרחיק את עצמו מהאויב ולעשות רציונליזציה להתנהגות זו. אלה מובילים לצורת הסתכלות בירוקרטית על האלימות ועל הארגון שיש לו לגיטימציה להטיל פצצות, לירות, להפעיל אלימות וכדומה (Heran, 2012). גם בתוך קבוצת השווים מתנהלת חיברות להתנהלות גברית מסוימת. החיילים נדרשים להגן על חבריהם בכל מחיר; באם הם נכשלים, הם עלולים להיענש באופן פורמלי יותר או פחות. העונשים יכולים להיות מילוליים או פיזיים. התנהלות זו טבועה במבנה הגברי של הצבא ואינה תלויה במפקד או בחייל פרטי כזה או אחר (Hockey, 2003).

חיברותם לגבריות צבאית הגמונית טבועה גם כן בעצם המבנה של הצבא. נערים המגיעים לגיל 18

ומתגייסים נדרשים לאמץ גבריות ספציפית שכן היא זו שנתפסת כיחידה שהצבא יכול להתנהל בזכותה (Xavia Karner, 1998). הלוחמים לומדים לאמץ תכונות גבריות ולשעתק את התפקיד של הגבר כאלים, קשוח ולא-רגיש (Hearn, 2012). תכונות אלו נלמדות הן מתוך הנורמות הצבאיות והן באמצעות קבוצת השווים, המעצבים התנהגויות גבריות בכל היבט או הרגל בהתנהלות השגרתית שלהם (Torch, 1998). אלה יכולים לבוא בדמות הצקות, בדיחות, תמריצים מיניים, השפלה, חנופה, אידיאליזציה של האלימות, הפעלת לחץ וכדומה (Kovitz, 2003). כך חיילים לומדים שאגרסיביות היא טובה והכרחית והתלוננות עליה או היכשלות בה היא רעה, מהווה סימן לחולשה ואף נשית (Hockey, 2003).

עם זאת, לא כל הגברים מתגייסים לצבא ולא כל התפקידים בצבא הם תפקידי לחימה. בניגוד לאתוס של "צבא העם", הצבא מרבד לא רק בין גברים לנשים, אלא גם בין גברים מקבוצות לאומיות, אתניות ומעמדיות שונות. המדינה משתמשת במדיניות כוח אדם אתנית על מנת לשמר את סמכותה ואת הסדר הפוליטי הקיים. "מפת הבטחון האתנית" שהאליטה החברתית מייצרת, מדרגת את הקבוצות השונות על פי מידת נאמנותן למדינה, ובהתאם לכך מבחינה ביניהן במדיניות הגיוס לצבא, בדפוסי קידום, בחלוקת תפקידים בצבא, ברמת הקרביות ועוד (Enloe, 1980 אצל ששון לוי, 2003).

במעגל הראשון של הצבא, בתפקידים קרביים, ישרתו בני האליטה, במעגל השני ישרתו בני קבוצה אתנית בעלת אמינות חלקית, ובפריפריה של הצבא ימוקמו קבוצות שאמינותן מוטלת בספק, ובניהן יגויסו לשרת ביחידות נפרדות כמעין פרולטריון של המנגנון המדינתי. במעגל החיצוני לצבא נמצאות הקבוצות שנתפסות כעוינות למדינה. כך האליטה הפוליטית משתמשת בזהויות אתניות מתחרות ומנצלת אותן לצרכיה, תוך ייצורן ועיצובן מחדש (Enloe, 1980 אצל ששון-לוי, 2003). במילים אחרות, הסיבות לאי-גיוסם של גברים בחברה נתונה, או אופי תפקידם מעצבות את האופי הדיפרנציאלי הן של אזרחותם, הן של גבריותם והן של חייהם.

המחקר עוד מראה כי הצבא אינו תמיד פונקציונלי בתהליך כינון של זהויות גבריות. הזהויות המתכוננות במהלך השירות הצבאי מגלות לעתים פיצול ברור ביחסן אל הצבא, ולעתים אף מתנסחות במונחים אנטי-צבאיים ביסודם. כלומר, קיימים הבדלים מובהקים בתפיסות האזרחות על פי אופי השירות הצבאי ומיקומם במבנה הריבודי של הצבא. כך למשל, חיילים בתפקידי צווארון כחול מבטאים תפיסה דואלית של אזרחות: תפיסה אחת משקפת את ניכורם מהמדינה ומהארגון הצבאי המייצג אותה, בעוד שהתפיסה האחרת מביעה הזדהות מוחלטת עם המדינה עד כדי גישות לאומניות מובהקות. מכאן שאת הקשר

בין שירות צבאי לבין אזרחות יש לפרק ולבחון מחדש ברמת התודעה של היחיד, שזהותו המתכוננת במהלך השירות הצבאי משקפת תמיד גם את מיקומו בריבוד האתנו-מעמדי של הצבא (ששון-לוי, 2003).

מכיוון שניתוח של כינון הזהויות בצבא ושל הקשר בין לבין המדינה אינו יכול להניח זהות גברית אחידה, ישנו הצורך להתייחס להקשר של ריבוד אתנו-מעמדי וחלוקה תעסוקתית בצבא. זאת ועוד, הריבוד האתנו-מעמדי בצבא הנחקר רק ברמת המאקרו איננו מספק, ועל מנת להבין כיצד נוצרות משמעויות סובייקטיביות במיקומים שונים בתוך הארגון הצבאי המרובד, יש להשתמש בניתוח פנומנולוגי הבוחן את השאלה "איך אי-השוויון מעצב את העצמי" (Lamont, 2000 אצל ששון-לוי, 2003).

ההקשר הישראלי: צבא, גבריות ואזרחות

כאמור, את בחינתן של נורמות הגבריות ואת אידיאל הגבריות ההגמוני יש לבחון בהקשר החברתי והתרבותי של כל חברה. בהקשר הישראלי, הרי שמדינת ישראל עומדת בצל איום קיומי מאז הקמתה, ומתמודדת אחרת למספר שנים עם תקופות הסלמה ומתיחות ביטחונית. עיקר כוחה ההתקפי וההגנתי של המדינה הינו המערך הצבאי של חיילי גיוס החובה וחיילי המילואים, המגיעים מכלל שכבות האוכלוסייה, נוכחים מאוד בהוויה, בשיח ובנוף הישראלי ויוצרים את אתוס "צבא העם". בהמשך לכך, ישנה מעורבות משמעותית בין מערכת הביטחון למערכת האזרחית והפוליטית, והשירות הצבאי מהווה דרך להגדרה עצמית, הגשמה ושורה משמעותית בקורות החיים של הישראלי הממוצע (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000).

בראשית המאבק להקמת מדינת ישראל, זנחה התנועה הציונית את דימוי היהודי הגלותי שנתפס כחלש וחסר יכולת פיסית להגן על משפחתו ורכושו (בוירין, 1997; גלזמן, 1997; Biale, 1992; Boyarin, 1996; Gilman, 1991), ואימצה דימויים גבריים אידאליים - לימים דימויי הלוחם שהפך לסמל האומה כולה (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000; ליסק, 2001; קפלן, 2003). שילוב בין הצברים, האליטה הישראלית והלוחם הישראלי הולידה גיבורי מלחמה באותם ימים בעלי ערכים אלטרואיסטים של אימות, מסירות מוחלטת לעם ולחייליהם (אלמוג, 1997).

עם זאת, מרכיבי הגבריות ההגמונית בהקשר הישראלי כוללים הרבה יותר מרק אופי השירות הצבאי, אלא גם מאפיינים לאומיים, אתניים, מעמדיים ומיניים. בישראל "הגבר ההגמוני" כולל בתוכו את המנעד ההיררכי בחברה הישראלית: הוא צריך להיות יהודי, אשכנזי, ממעמד בינוני-גבוה, הטרוסקסואל וגם יוצא יחידה קרבית בצבא. מכיוון שמדובר בחברה שבה לצבא ולהוויה הצבאית הלוחמנית יש תפקיד מרכזי בכינון הגבר ההגמוני, גברים נדרשים להפגין קשיחות ולהתנהג באיפוק רגשי (מצנר-חרותי, תשע"ז) ומכלול התכונות שהוצמדו לאידיאל זה כוללות עצמאות, אומץ, כוח, אגרסיביות ושליטה עצמית (ששון-לוי, 2003, 2006;

(Conneel, 1995).

החייל הקרבי נתפס כמייצג את הגבריות ההגמונית ובעל ערכים לאומיים של אהבת המולדת וסולידריות לאומית, וכל הזהויות האחרות בחברה מתעצבות ביחס לגבריות זו. גברים מבינים מגיל צעיר מאוד שעל מנת לממש את אידיאל הגבריות ההגמונית, עליהם לשרת כלוחמים, שכן החייל הקרבי נתפס כמודל לחיקוי בעבור גברים ישראלים אחרים (ששון לוי, 2003; מצנר-לרותי, תשע"ז; קפלן, 1999). העובדה כי בתחום המסחרי (פרסומות, טלוויזיה, מכירת מוצרים שונים) קיים שימוש הולך וגובר בדמות החייל הקרבי מחזקת את הטענה כי החייל הקרבי נתפס כאידיאל אשר חוצה גבולות (מגדריים, מעמדיים, אתניים) בחברה הישראלית.

ערכו של הגבר הלוחם עולה באמצעות הבדלתו משאר המשרתים בצבא, כלומר השירות הצבאי יוצר ומקבע היררכיה בקרב גברים בכמה דרכים: ראשית, הוא יוצר הבחנה ברורה בין אלו שמשרתים בצבא לבין אלו שלא. כיוון שהשירות (הקרבי) בצבא הכרחי על מנת להיחשב גבר הגמוני, אלו שאינם משרתים בצבא לא יכולים להשיג את את האידיאל הנכסף מלכתחילה. באופן זה, הצבא משעתק היררכיות בקרב גברים בין היתר על בסיס לאום, מוצא אתני והשקפות דתיות. שנית, הצבא משעתק היררכיות בין גברים לבין עצמם גם על בסיס התפקיד הצבאי שהם ממלאים: שירות ביחידה קרבית לעומת שירות ביחידה תומכת לחימה, למשל, כמו גם בין החיילים בתוך כל יחידה, על בסיס מגוון זהויות, כגון מעמד סוציו-אקונומי, מוצא, נטייה מינית וכדומה (ששון-לוי, 2003). שלישית, התפקיד המרכזי של הצבא נמשך גם מעבר לשירות הצבאי עצמו ומשפיע גם על היבטים לאומיים, חברתיים וחינוכיים. השירות הצבאי הוא מאפיין משמעותי גם באזרחות ובפרט במערכת הפוליטית, כפי שניתן לראות ממספרם הגדול של הגנרלים לשעבר שאישו את הממשלה לאורך שנותיה של המדינה (הולנדר, 2007 אצל מצנר-חרותי, תשע"ז). דהיינו, ישנה יכולת המרה בין השירות הצבאי לאזרחות וההון התרבותי שהושג בצבא יכול להיות מתורגם לכדי סוגי הון אחרים בחיים האזרחיים והפוליטיים.

המחקרים הישראלים שחקרו את הגבריות הלוחמת, רגשותיו וחוויותיו מראים כי הגוף הזכרי הוא זה שתופס את המקום המרכזי בחוויית הלחימה. גוף הלוחם צריך להיות בריא, חזק, בעל כושר פיזי ויכולת הסתגלות לשינויים הצבאיים. על פי המחקרים, באמצעות עונשים פיזיים המוטלים על החיילים (בעיקר במסלול ההכשרה), מסעות מפרכים, משמש הגוף להפנמת התרבות הצבאית. עיצוב הגוף וחישולו מהווים הוכחה לגבריות וכאב, הפציעות והצלקות הם מקור לגאווה (ששון לוי, 2006).

גם הרגש נוכח בהוויה של הלוחם במהלך שירותו הצבאי. כך למשל, במחקר חדש של ענף פסיכולוגיה

צבאית בזרוע היבשה בצה"ל עולה כי כמעט שליש מחיילי הסדיר שהשתתפו במחקר ציינו כי הם מונעים רגש וכי ההזדמנות להשתתף בפעילות מבצעית אמיתית ותחושתם כלפי האויב היו את המניעים המרכזיים שלהם במהלך הלחימה¹. כלומר, זהו ביטוי נוסף לטענה של קונל (Connell, 1995) כי הגבריות ההגמונית לא מתעצבת רק ביחס לנשים, אלא גם ביחס לגברים אחרים.

כמו כן, חווית הלחימה מציפה אצל הלוחם רגשות שונים כגון, פחד, צער, והחוקר בן-ארי טוען כי בשדה הקרב תפקוד יעיל יהיה מותנה לעיתים קרובות בשליטה בגוף וברגשות שמציפים את החייל (Ben Ari, 1998). רגשות כמו פחד וצער מתפרשים כפגיעה בביצוע של המשימות הצבאיות ולפיכך, לומדים הלוחמים עוד לפני הצבא כיצד לשלוט על רגשותיהם, שכן רק ביצוע קר רוח של המשימה משמעותו לא רק להיות חייל מוערך אלא גם "להיות גבר". במילים אחרות, הדרישות של הקרב הן גם הדרישות של הגבריות הדומיננטית בישראל והשליטה ברגשות נתפסת כהצלחה (ששון לוי, 2006).

תהליך ההבניה החברתית של הפיכתו של הנער ללוחם מתחילה עוד במערכת החינוך שם שמים דגש על הצורך בסולידריות חברתית ואת החשיבות של הצבא בשמירה על מדינת הלאום (Mosse, 1990). מעבר לכך מחפשים נערים לפני הגיוס מודלים של לוחמים קרביים (קרובי משפחה/דמויות מהתרבות) המחזיקים בתורת ניהול הרגש המיוחלת. בני הנוער מבקרים בבסיסים צבאיים, עורכים שיחות עם חיילים במסגרת הבית ספרית, עוברים קורסי הכנה לצה"ל ואימונים גופניים המכשירים לא רק את השרירים אלא גם את הלב. עם גיוסם לצבא הם נטמעים בשדה תרבותי המתגמל ניהול ושליטה ברגש ומעניש ומדיר אי שליטה בו (Ben Ari, 1998).

כאמור, על פי קונל, הגבריות אינה מבוססת על מאפיינים ביולוגיים גרידא ונתונה לתפיסה חברתית ולכן נדרש הגבר "להוכיח אותה". בהליך הגיוס לצה"ל חווה הנער הישראלי תהליך התבגרות בו הוא נדרש להגדיר ולהוכיח את גבריותו באמצעות התפקיד אליו ישובץ. ההשפעה החזקה שיש לשירות הצבאי על הנערים מעצבת ומשפיעה על התפתחותם האישית ומהווה מעין טקס התבגרות- עזיבת ההורים והבית, עיצוב נפשי ופיזי (ששון-לוי, 2006).

יחד עם זאת, יש הסבורים כי בשל גורמים רבים חלה תפנית חדה בתפיסת החברה הישראלית את הצבא (בן אליעזר, 2001; סטיוארט ובגנו, 2001; פרי, 1999). הכישלונות המבצעיים של צה"ל, בעיקר בעקבות מלחמת יום הכיפורים (ליסק, 2001; בן אליעזר, 2001) והקריאה לרה-ארגון במבנה הצבא יחד עם

¹ נדלה מ - (<http://mazi.idf.il/5772-8128-he/IGF.aspx>)

התפתחות גישות ביקורתיות כלפי צה"ל ותפיסות חברתיות כי האתוס הביטחוני משרת אינטרסים של קבוצות חברתיות מסוימות (בר-טל ויעקובסון, 1996), הביאו לכרסום באתוס הביטחוני ההגמוני בחברה הישראלית והביאו לירידת יוקרת הממסד הביטחוני בחברה הישראלית (ליסק, 2001).

מגמה זו אשר התחילה בשנות ה-80 והתפתחה בשנות ה-90, החלה בזניחת הכלים הצבאיים בשיוך מול אויבינו ואימוץ כלים מדיניים והידברותיים (ר' ערך הסכם השלום עם ירדן והסכמי אוסלו). כניסת ערכים חדשים מהעולם הערבי החלו לחלחל לחברה הישראלית, והובילו לזניחת הערך הקולקטיבי של אחדות העם ומעבר לערכים פוסט-לאומיים, חילוניים, אינדיבידואליסטים אוניברסאליים ודמוקרטיים (בן אליעזר, 2001; ליסק, 2001; סטיוארט ובגנו, 2001; פרי, 1999). התפיסה הלאומית של גבורת "טוב למות למען ארצנו" הוחלפה בעיפות ממלחמות ונפגעים רבים והרצון לשרת את המדינה - בשאלה כיצד המדינה יכולה לשרת אותי (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000). גם בשאלת הגיוס, בקרב חיילים רבים המוטיבציה לשרת בצה"ל אינה נובעת מהאתוס הגברי-ציוני-לאומי אלא מתוך אינטרסים טכניים-אישיים גרידא - "כיצד הצבא יכול לתרום לי?" (ישראלי ורוסמן-סטולמן, 2014; פרי, 2001). מודל הגבורה ואתוס הלוחם הוחלף במודל "הגבריות החדשה", ובא לידי ביטוי בתפיסה שגם לחיילים מותר לבכות (פרי, 1999).

עם זאת, מחקרים רבים מצאו כי על אף כל התמורות שחלו בחברה הישראלית וקיום מודלים נוספים של גבריות בחברה הישראלית, מודל הלוחם נתפס כמייצג את מודל הגבריות הדומיננטי בחברה הישראלית וגיוס לצבא נתפס כתנאי לישראליות. בהתאם לזאת שיעורי המוטיבציה לשירות קרבי נשארו יציבים ורמת האמון של האזרחים בצבא הינה גבוהה בהשוואה לגופים פוליטיים ואזרחיים אחרים (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000). תפקידים קרביים בדרגות הבכירות וביחידות המיוחדות זוכים לפופולריות גבוהה ומקנים מסלול מהיר לצמרת המערכת הפוליטית (ראו, למשל, אהוד ברק, יואב גלנט, רון חולדאי, אלעזר שטרן ועוד) (ישראלי, 2014; פרי, 1999; פרס ויער-יוכטמן, 1998; Cohen, 1997).

גבריות לא-הגמוניות וחיילים המשרתים בתפקידי צווארון לבן

ולמרות שהחיילים הקרביים מהווים את הדימוי ההגמוני, הרי שהם המיעוט מצד המערך צבאי. ישנם גברים רבים המשרתים בצבא בתפקידים שאינם תפקידי לוחמה, אלא דווקא בתפקידי צווארון כחול (אפסנאות, נהיגה, מכונאות וכו') או בצווארון לבן (מחשבים, מודיעין ועוד). אך הפרופיל של חיילים אלה וחווית שירותם לרוב מודרת הן מזירת הגבריות הדומיננטית של הלוחמים והן מהמחקר האקדמי על הצבא (ששון-לוי, 2006). מחקר מרכזי ומקיף אחד שעסק בחיילים אלה הוא מחקרה של ששון לוי שפורסם בשנת 2006. מחקר

זה התבסס על עבודה אמפירית עשירה, במסגרתה נערכו ראיונות עומק עם עשרות חיילים וחיילות בשירות סדיר, שבהם פרסו המרואיינים בפני המחברת את תפיסותיהם וחוויותיהם לגבי שירותם הצבאי. במסגרת ניתוח עדויות אלו, ששון-לוי הציבה מערך פרשני רחב יריעה, שבאמצעותו היא יצרה קשרים בין תפישות השירות הצבאי ודימויי החיילות שנלווים אליהם, הפרקטיקות היומיומיות המגדירות את פעילותם הממוגדרת של חיילים וחיילות והאופן שבו חוויית השירות הצבאי תורמת להבניית מושג האזרחות והריבוד החברתי בישראל.

ארבעה פרקים בספרה מוקדשים כל אחד לקבוצה אחרת של חיילים וחיילות, שמוגדרת במונחים של מגדר ורקע אתני-מעמדי. ההצלבה בין מגדר לתפקיד צבאי מניבה תמונה מורכבת של השירות הצבאי. החל בקבוצת החיילים הקרביים שמייצגים את הדימוי ההגמוני של החייל האולטימטיבי – הלוחם, חיילים שמשרתים בתפקידי צווארון כחול, חיילות שמשרתות בתפקידים "גבריים", וחיילים שמשרתים בתפקידי צווארון לבן (ששון לוי, 2006). הקטגוריזציה הזאת נענית הן למאפיין המגדרי והן למאפיין העיסוק הצבאי שנמדד ביחס לתפקידו של הצבא כמפעיל אלימות ממוסדת, דהיינו לחימה. בדיון על הדימוי ההגמוני של הלוחם, טוענת ששון-לוי שהשירות הקרבי אינו רק דרך לביטוי השתייכות חברתית או רגש לאומי, אלא הוא גם ובעיקר, הדרך הישראלית לממש גבריות הגמונית, להיות חלק ממנה וליהנות מזכויות היתר שהיא מעניקה (כתריאל, 2008).

בדימוי החייל הקרבי מתקיים מתח דיאלקטי בין שתי אוריינטציות רגשיות סותרות, אך תלויות זו בזו. מתח זה מאפיין את חוויית הקרב ואת דרישות התפקיד של החייל הקרבי: שליטה עצמית, משמוע עצמי וריסון גופני ורגשי מחד, ומאידך – ריגוש, כלומר פריצה של גבולות גופניים ורגשיים, הסתכנות ויצריות. כך דימוי זה משמש כמודל לעיצוב הגוף הלוחם לכדי סמן של הלאומיות הישראלית (ששון-לוי, 2006).

בצד הדימוי ההגמוני של החייל הקרבי, ששון-לוי משרטטת פרופיל של חיילים שמשרתים בתפקידי צווארון כחול (אפסנאות, נהיגה וכדומה) ומודרים הן מזירת הגבריות הדומיננטית של הלוחמים והן מהמחקר האקדמי על צבא וצבאיות. חיילים אלה, שחלק ניכר מהם ממוצא מזרחי, מבנים גבריות חלופית שחותרת תחת הסמכות והמשמעת הצבאית אך מעוגנת בתחושת אחריות לבית ההורים וברצון למלא את תפקידם כמסייעים בפרנסת המשפחה גם בעת השירות הצבאי. היא מכנה זאת "הגבריות של הבית", שבה הם מעמידים את המשפחה מעל הלאום וממירים את השיח הרפובליקני של הקרבה למען האומה ואת תפיסת האזרחות הנגזרת ממנו בתביעה לתמורה הולמת בעבור תרומתם לקולקטיב ובשיח אתני-לאומי פטריוטי. גבריות זו מציבה אתגר כפול בפני הגבריות ההגמונית על ידי סדיקת הקשר בין צבאיות לגבריות ועל ידי אתגור

הקשר בין צבא לאזרחות. מה שמסמן אותם כגברים הוא לא השליטה והריגוש בשדה הקרב, אלא עצמאות ואחריות לבית ולמשפחה (ששון-לוי, 2006).

הקבוצה הרלוונטית ביותר למחקר הנוכחי אותה ששון-לוי (2006) חקרה היא חיילים שמשרתים בתפקידי צווארון לבן, דהיינו מחשבים, מודיעין, שלישות וכדומה. תפקידי צווארון לבן מתבצעים בסביבת עבודה בירוקרטית או לא-מכאנית. האובייקטים של עובד הצווארון הלבן הם אנשים והפונקציה שלו היא לארגן, לעצב ולתדרך. הסמלים של מקצועות הצווארון הלבן – סביבת עבודה נקיה וסמכות על אנשים – קשורים בתודעה הציבורית עם הסמכות בארגון ומזוהים עם המעמד הבינוני. רוב מקצועות הצווארון הלבן עברו פרולטריוזציה, אך עדיין יש לעובדים בהם בטחון מקצועי רב יותר, הם מרוויחים יותר וכן זוכים להטבות משנה רבות יותר, כגון פנסיה וביטוח בריאות, מאשר עובדי הצווארון הכחול. כמו כן, מרבית הגברים בתפקידי צווארון לבן שייכים לשכבת הניהול בעלת זכויות היתר (Hyman, 1983; Giddens, 1973 אצל ששון-לוי, 2006). בשל מרכזיותו של הידע בהגדרת המעמד השולט בחברה הקפיטליסטית הפוסט-תעשייתית (Touraine, 1974 אצל ששון-לוי, 2006), כוח עבודה שכישרויו אינטלקטואלים מועד פחות לסכנות הפרולטריוזציה. לחלוקת התפקידים בשוק העבודה בין תפקידי צווארון לבן לכחול יש אפוא משמעות מעמדית, וכן יש לה השלכות ממשיות על חייהם של בני אדם באמצעות חקיקה, מבנה שכר, דימוי אישי וציבורי ועוד.

מרבית החיילים המשרתים בתפקידי צווארון לבן הם אשכנזים מן המעמד הבינוני, שהוצבו בתפקידים אלה בשל שילוב של ציון קב"א גבוה עם בעייתיות מסוימת שבגינה הם אינם משרתים בתפקיד קרבי, למשל, פרופיל רפואי נמוך, בניס יחידים או בניס למשפחות שכולות. יוצאים מכלל זה חיילים על פי נתוניהם מתאימים לשירות קרבי אך הם מוצבים בתפקידי צווארון לבן בשל השכלה או מיומנות ייחודית, כמו התמחות במחשבים או ידיעת השפה הערבית ברמה גבוהה (כתריאל, 2008; ששון-לוי, 2006).

בשל השתייכותם למעמד הבינוני האשכנזי, קבוצה זו עוברת תהליך חברות אינטנסיבי לתפקיד הקרבי. יותר מכל קבוצה אחרת, מצפים מנערים מבתי ספר תיכוניים עיוניים מהמעמד הבינוני לשרת בקרבי. מסר זה מועבר להם על ידי המשפחה, ובאופן אינטנסיבי ביותר על ידי בית הספר באמצעות שבוע הגדני"ע, שיעורי הכנה לצבא וכדומה. הצבא משתתף בשיווק המאסיבי של השירות הצבאי לנערים אלה כשהוא שולח חיילים מיחידות קרביות להציג את היחידה שלהם רק לבתי הספר העיוניים. השיווק של הקרביות מדגיש כי הנערים יעמדו במבחנים קשים, יעברו חוויות מרגשות חד-פעמיות ויזכו לממש את הגבריות הדומיננטית. כתוצאה מכך הם נוטים לראות בתפקיד הקרבי את האפשרות הלגיטימית היחידה הקיימת לגביהם. האידיאולוגיה, הקושרת את התפקיד הקרבי הן עם הגבריות הדומיננטית והן עם "נורמליות" ישראלית,

גורמת לרבים מהם להרגיש חוסר נוחות מובהק ותחושת החמצה כשאינם משרתים בתפקיד קרבי (ששון-לוי, 2006).

חיילים אלה מביעים עמדה של שניות ביחס לדימוי ההגמוני של הלוחם ואינם חותרים תחתיו כמו שעושים חיילים המשרתים בתפקידי צווארון כחול. הם אף מביעים אכזבה מהצבה לתפקיד לא-קרבי, הנובעת בחלקה מהדימוי ה"לא-גברי" שיש לתפקידי צווארון לבן בצבא, וכך הם מרגישים ששייכו אותם באל-כורחם לגבריות פחותה או לנשיות מכיוון שעבודתם נעשית בסביבה נקיה, והיא אינה כרוכה במאמץ פיזי, כאשר נשים משרתות לצידם. במקום שאינו מסומן כגברי אקסקלוסיבי החיילים "נאלצים" למצוא דרכים אחרות להבנות גבריות, כאשר אחת הדרכים לעשות זאת היא להדגיש את הדמיון בינם לבין חיילים קרביים. הפרקטיקה הראשונה בה הם עושים שימוש היא טשטוש הפער ביניהם על ידי הצגת העצמי כלוחם, והשנייה היא הקצנת הפערים בינם לבין הנשים המשרתות באותם תפקידים (ששון-לוי, 2006).

כלומר, חיילים אלה מתייחסים לחייל הקרבי כציר המרכזי של זהותם. עם זאת, מנגד ניכרת בהצגה העצמית שלהם תנועה בכיוון של כינון זהויות גבריות לא-צבאיות, המדגישות תכונות של המקצועות החופשיים בשוק העבודה, בעיקר ניהול ידע ומומחיות, המתבססים על הון תרבותי והשכלתי, הנשענות על תפיסות ליברליות ואינדיבידואליסטיות של גבריות (כתריאל, 2008; ששון-לוי, 2006).

ההתייחסות החיובית של חיילים אלה לאתוס הלוחם, שעליו התחנכו רובם במסגרת המשפחה ובית הספר, מתבטאת בהתייחסות לשליטה גופנית ורגשית, מצד אחד, ולריגוש הנקשר לסכנת חיים, תחרותיות והרפתקנות מצד שני. אך היו בין המרואיינים גם כאלה שניסו להשתחרר ממודל הגבריות ההגמונית, לפרק את ההרואיות של מודל הלוחם ולהמירו במודל גברי אחר, של המנהל מן המעמד הבינוני. הבניית הגבריות לפי מודל הקריירה של המעמד הבינוני מעמידה בפני החיילים בתפקידי צווארון לבן מבחנים שונים להוכחת הגבריות, כאלה שלא מדגישים את הגוף הגברי או אומץ ועמידה בסכנת חיים, כמו מבחני הקרביות. גם לא מדובר על מבחני הכבוד והפרנסה של החיילים בתפקידי הצווארון הכחול, אלא מבחני הגבריות שלהם מוכוונים יותר על ידי שוק העבודה הקפיטליסטי והמעמד החברתי-כלכלי שלהם מאשר על ידי המדינה ומוסדותיה, ומדגישים בעלות על הון תרבותי והשכלתי, המצדיקה כוח ושליטה על אנשים (כתריאל, 2008).

חיילים אלה עושים מאמץ להבנות זהות שהיא בה בעת דומה לזהותם של לוחמים, אך שונה ממנה. הם מציגים תפיסות אזרחיות דו-משמעיות רוויות מתחים שמשלבות בין שיח רפובליקני שמקדש תרומה לקולקטיב ובין שיח ליברלי שמדגיש את האינטרס הפרטי, תוך יצירת שילובים שונים בין ערכים אינדיבידואליסטים לערכים קולקטיביסטיים (ששון-לוי, 2006).

זהויות אלו אינן נתפסות כמנוגדות לאתוס הצבאי. כבר בתחילת שנות השבעים, לצד מקצוע הלוחם, עלתה התמחות מקצועית צבאית נוספת – ההתמחות האדמיניסטרטיבית והטכנית בשני העשורים האחרונים עלתה חשיבותם של אנשי הצווארון הלבן בעקבות שינויים בהגדרת מטרות הצבא בכלל ואלו של הצבא הישראלי בפרט. בעשורים אלה הצבא הישראלי לא נדרש עוד להתמודדות עם מלחמות כוללות אלא נערך להתמודדות מתמשכת עם סכסוכים בעצימות נמוכה, כדוגמת הסכסוך הצבאי בגבול לבנון והאינתיפאדה הראשונה והשנייה. אם במלחמות כוללות מרכז הכובד הוא על כוח משוריין וכוח רגלי, עתה נדרש הצבא להשגת מטרותיו לתחכום טכנולוגי, ולכן הסוג הדומיננטי של מקצוע צבאי עובר מהמנהיג הקרבי לטכנאי הניהולי (מוסקוס, 2001 אצל ששון לוי, 2006).

שינויים בתפיסות החברתיות בישראל, בעיקרם התרופפות הקונצנזוס סביב הצבא וירידה בנכונות להקריב חיים בסכסוכים צבאיים, הביאו גם הם לשינוי בדרכי הפעולה של הצבא ובמצבת הכוח שלו (כהן, 2001 ופרי, 2001 אצל ששון-לוי, 2006). את החדירות לעומק המסכנות חיי חיילים רבים, מחליפה עכשיו לחימה מרחוק בשדה רווי טילים מדויקים הנשלטים על ידי מערכות מעקב ממוחשבות. לשם כך יש לצבא צורך בכוח אדם מיומן, אשר עבר הכשרה טכנולוגית ממושכת ורכש מומחיות בטיפול במערכות נשק מתוחכמות ובאחזקתן. לכן אנשי המחשבים והמודיעין חשובים עכשיו כמעט כמו לוחמי החי"ר והקומנדו, והצבא משקיע מאמצים על מנת להבטיח את הישארותם בשירות קבע (הראל, 2000 וכהן, 2001 אצל ששון-לוי, 2006).

אמנם מקצועות צווארון לבן תמיד היו בצבא, אולם שינויים אלה העלו את יוקרתם ואת חשיבותם. יש אף הטוענים כי עם הפיחות בערך התרומה הצבאית, רק החיילים המשרתים בתפקידי תקשורת ותקשוב ממשיכים להשיג שערי המרה גבוהים במעבר מהצבא לשוק העבודה האזרחי (לוי, 2003 אצל ששון-לוי, 2006). אך למרות שינויים אלה, בתקופות של סכסוכים אלימים, חוזרת למרכז הזירה לחימת חי"ר, ולמעשה כל יחידה בצבא מאופיינת במתח דיאלקטי בין ההגיון הקרבי לבין ההגיון האדמיניסטרטיבי. נראה כי התפיסות הסובייקטיביות של החיילים בתפקידי הצווארון הלבן מאופיינות גם הן בדואליות זו, שבה ההגיון הקרבי וההגיון האדמיניסטרטיבי מקיימים ביניהם מאבק ודיאלוג. כך, בזמן שהחיילים בתפקידי צווארון לבן מייצגים שינוי מזהויות קולקטיביסטיות לזהויות צבאיות אינדיבידואליסטיות המעוצבות על פי דרישות שוק העבודה הקפיטליסטי, הם גם משמרים את המרכזיות של הגבריות הקרבית בצבא, וגם מרחיבים ומגוונים את משטר הזהויות הגבריות בצבא.

חיל המודיעין ויחידת-8200

המרואיינים לעבודה זו משתייכים ליחידה 8200, שהיא יחידה לאיסוף מודיעין אותות ופענוח צפנים השייכת לאגף המודיעין של צה"ל. כאמור, על פי ששון-לוי (2006), יחידה זו מוגדרת כיחידה של צווארון לבן, המורכבת בעיקר מאשכנזים בני המעמד הבינוני. בהקשר הישראלי, ההצטלבות בין מוצא אתני ומעמד הוא תוצר של מאבקי כוח היסטוריים ספציפיים, כאשר גם ההרכב של חיל המודיעין, ויחידת 8200 בתוכו הם כתוצאה מאלה. החלק הבא יראה כיצד תפקידי הצווארון הלבן בצבא, ובמיוחד תפקידי המודיעין עוצבו לא רק אל מול תפקידי הצווארון הכחול ואל מול נשים ונשיות (ששון-לוי, 2006), אלא גם אל מול קטגוריות נוספות, בהתבסס על הטענה של קונל (Connell, 1995) כי על מנת להבין מגדר יש לחרוג מעבר לו ולבחון קטגוריות נוספות, שהרי מגדר מצטלב עם סוגיות מגוונות של גזע, מעמד, לאומיות ומעמד גלובאלי, וכי הגבריות אינה מובנית לעומת נשיות בלבד אלא גם לעומת גבריות אחרות.

זאת ועוד, בהתבסס על תורת השדות של פייר בורדייה, כל שדה במרחב החברתי הוא זירה של מאבק על עמדות כוח בשדה ועל שליטה על משאבים וסוגי הון שרלוונטיים לו (בורדייה, 2005). על מנת לחקור שדה, כמו למשל השדה הצבאי, שהוא מושא המחקר בעבודה זו, הרי שיש לחקור את ההיסטוריה הספציפית שלו. ובעוד שהמחקר העיקרי שנעשה על חיילים בתפקידי צווארון לבן (ראו ששון-לוי, 2006), התמקד בהיסטוריה של השדה הצבאי בישראל, הוא לא בחן את ההיסטוריה הספציפית של חיל המודיעין, ולכן פספס ניואנסים החשובים להבנת הזהות של אותם חיילים בתפקידי צווארון לבן.

לפיכך, חלק זה ישרטט בקצרה את ההיסטוריה של חיל המודיעין ויחידת 8200, כדרך להבין את אופי השדה הספציפי הזה. שהרי על פי בורדייה, כל שדה מוגדר באמצעות הגדרת הפרסים והאינטרסים הייחודיים לו, הם ספציפיים ונגזרים מההגיון של כל שדה ושדה, ולכל שדה יש את הנטייה להציב ערך עליון שקובע את ההיררכיה בשדה. אחד המאבקים העיקריים בשדה הוא על הגדרת גבולותיו, מי חלק ממנו ומי לא ומה התכנים הראויים והנכונים הלגיטימיים לאותו השדה. השלל של המאבקים הסימבוליים המתרחשים בשדות החברתיים השונים הוא עצם היכולת להגדיר את השדה, את גבולותיו ואת ההיררכיה הכוחנית שלפיה הוא מאורגן (בורדייה, 2005; 2011).

ציווי אנליטי זה הוא תולדה מההנחה כי המרחב החברתי הוא מצרף של קטגוריזציות וקלסיפיקציות, שהסוכנים החברתיים מבצעים וממיינים על פיהן. כלומר מי בפנים ומי בחוץ, מי שווה ומי לא, כמה כל אחד שווה וכדומה. מהלכי הסיווג והמיון לכשעצמם מקנים שליטה וכוח, מה שבורדייה מכנה "הכוח לכנות" – צורה של השלטת סדר של כינון השדה על סוגי ההון שבו ושל גבולותיו (בורדייה, 2005). בהקשר הנוכחי, גבולות השדה של חיל המודיעין כוללות גם מאבק על ידיעה וסמכות, אקדמיה מול שטח, מזרח מול מערב

ויהדות מול ערביות. מימדים שמחקרה של ששון-לוי (2006) לא לקחו בחשבון.

על פי אייל (2002), שורשיו של חיל המודיעין הישראלי והשילוב בין התפקיד למוצא אתני מסוים ולמעמד, נעוצים עוד בתקופת הישוב. בשנים אלה עבודת המודיעין נשלטה בידי "ערביסטים", שהיו חסרי השכלה אקדמית, אבל גדלו במחיצת ערבים, שלטו בניב הפלסטיני והיו מצויים במגע יומיומי עם הפלאחים כסוחרים, כשומרים או כ"מוכתרים" של יישובים עבריים. תביעתם להיות מוכרים כמומחים לנושא הערבי נשענה על עיקרון של חיקוי וקרבה. הערביסט למד להיות "דומה" לערבי, להתנהג ולדבר כמותו ולכן גם לחשוב כמותו ולצפות את התנהגותו.

מעצם טבעה, המומחיות הערביסטית לא היתה מכוונת דווקא לעיסוק ב"מודיעין", כפי שמקובל היום להבין את המושג. היא היתה בבחינת המשך ישיר לתפקידו של "השומר" בחברת היישוב, כמתווך בין יהודים לערבים, או כמין "נכבד" יהודי. גם כשעסקו בהשגת ידיעות, תפסו הערביסטים תפקיד זה ככפוף לתפקיד חשוב יותר, שעיקרו היה להבטיח שהיחסים בין יישובים עבריים לערביים יתנהלו על מי מנוחות ולא יתגלעו ביניהם סכסוכים בשל חוסר הבנה של "המנטליות הערבית", לא ממטרות של השכנת שלום בהכרח, אלא לעתים לשם הבנת כללי הנקמה הערבית כדי לתכנן פעולות תגמול בהתאם. מומחיות שעם קום המדינה ולאחריה תורגמה לכדי עבודה של מודיעים ולא תורגמה בהכרח לטכניקות של איסוף מידע או הערכה (אייל, 2002).

משנות העשרים של המאה ה-20, נוסדה המזרחנות האקדמית, שבהמשך השתלבה יד ביד עם חיל המודיעין הישראלי. היא נשלטה בידי חוקרים שקיבלו הכשרה פילולוגית באוניברסיטאות בגרמניה. תביעתם להיות מוכרים כמומחים לנושאים ערביים נשענה על עקרון מהופך לזה של הערביסטים – למדנות ומרחק. המרחק היה מן המזרח ומן הערבים עצמם והן בזמן, משום שכדי להיחשב מומחה בעיניהם נחוץ היה תואר מאוניברסיטה מערבית מכובדת, לאו דווקא היכרות עם ה"ילידים" (מילסון, 1997 אצל אייל, 2002).

תלמידיהם הדוקטורנטים של אותם מזרחנים אקדמיים, היו הראשונים להקים ארכיונים מודיעיניים וצברו דיווחים על אירועים עכשוויים. חידוש זה יצר מבנה היררכי של היחסים החברתיים של ייצור הידע, וכדי להחילו על עבודת המודיעין הוא נכפה על הערביסטים. אלה האחרונים תויגו כ"עובדי שדה" שתפקידם להעביר מידע גולמי בצורה "יבשה ומדויקת", שכן דרכי הערכת המידע שלהם נתפסה כפרימיטיבית ולא אקדמית. במקביל נוצר משרד מרכזי שתפקידו היה למיין את החומר, להצליב ולאמת את המידע הגולמי, ולהסיק את המסקנות. במילים אחרות, כדי להחיל את אופן הפעולה הפילולוגי של עבודת המודיעין, נחוץ היה שינוי מכריע בתפיסת ערכה הסמיוטי של "הידיעה" וארגון מחדש של היחסים בין עובדי השטח הערביסטים

לבין המרכז (אייל, 2002).

בשנות החמישים, לאחר קום המדינה, מחלקת המחקר החדשה הפכה עתה לגוף ההערכה החשוב ביותר בקהיליית המודיעין הישראלית. הערביסטים הוצאו מתהליך ההערכה המודיעיני, ובמקביל צמח המודיעין הטכני (שהחל עוד בתקופת המנדט הבריטי) שעסק בהאזנה ובפענוח צבאי, שהתגלה כדרך יעילה יותר ומסוכנת פחות לאיסוף מידע על צבאות ערב (שם). במלחמת השחרור הוקם שירות של פענוח נסתרות, "שפן", שהיווה את תחילתה של יחידת הסיגינט (מודיעין אותות), שבעתיד תיקרא יחידה 8200 (דרומי, 2005). הניסיון לכפות היגיון צבאי-מדיני של ריבונות על אזור הספר לאחר מלחמת השחרור, יצר מרחק והפרדה בין יהודים לערבים, ודחק את עבודת הערביסטים שאופיינה בדמיון וקרבה. כמו כן, ההגיון הצבאי גם הגדיר מחדש את האזור שמעבר לגבול כמרחב ריק וזר, שכדי לפעול בו לא היתה נחוצה עוד היכרות עם יושביו, אלא רק מודיעין קרבי שסעיפיו "אויב" ו"שטח". כך הובנתה צורה חדשה של מומחיות שנולדה מתוך הפניית ההביטוס הפילולוגי לעבודת המודיעין, והדמיון והקרבה לערבים נתפסו כשערוריה שיש להפסיקה במייד. כך האינטלקטואל בעל ההכשרה המזרחנית, העתיק את אופן הפעולה הפילולוגי אל עבודת המודיעין (אייל, 2002).

רוב חוקרי המודיעין באו מהעולם האקדמי ובתוך קבוצת החוקרים הראשונה בלט מספרם הגדול יחסית של יוצאי מערב אירופה. החלוקה הבסיסית של השדה המזרחני בתקופת היישוב, בין אקדמאים ילידי אירופה לבין "ערביסטים" ילידי הארץ, הועתקה אל תוך מנגנון המודיעין בצורה שטשטשה את ההבדל החברתי והציגה אותו כהבדל בין מחקר לאיסוף. הבחנה זו שיקפה את אופן הפעולה השגור וההיררכיה המובנת מאליה שהאקדמאים רכשו במהלך לימודיהם ותפקדה כצורה של "אלימות סימבולית", שהיתה צריכה לרוקן את המומחיות הערביסטית מהתביעה שלה להוות צורה אלטרנטיבית של ידע (אייל, 2002).

ואכן משנות החמישים ואילך קטנה מעורבותם של הערביסטים במודיעין הצבאי, ואילו תפקידי האיסוף, שדרשו ידיעת השפה הערבית, הפכו בעיקר לנחלתם של ה"מזרחים", שהיו לשוליותיהם של החוקרים האשכנזים. במקביל מחלקת המחקר הפכה אט אט לאחד מהגופים היוקרתיים ורבי השפעה ביותר בצה"ל, בעקבות המונופול שרכשה על תהליך ההערכה. ראשית, החלוקה המנהלית בין איסוף למחקר הציבה את מחלקת המחקר בקודקודה של פירמידת אמ"ן והמידע זרם אליה מכל יחידות האיסוף – האזנה, מודיעין גלוי, הפעלת סוכנים, תצלומי אוויר, נספחים זרים ומודיעין שדה. שנית, קציניה הבכירים של מחלקת המחקר, שהגיעו מאגף המבצעים של המטכ"ל ושירתו במודיעין כחלק ממסלול קידום הצבאי, העניקו לה קרבה הדוקה לצמרת המבצעית של צה"ל ולפג הביטחוניסטי במפא"י. קרבה זו הבטיחה שקולה של מחלקת

המחקר יישמע ושהערכותיה יהיו קרובות ברוחן למחשבה המבצעית והאסטרטגית של צמרת צה"ל ומערכת הביטחון (אייל, 2002).

הקשר בין חיל המודיעין, הצמרת המבצעית של צה"ל והאליטה הממשלתית נותר בעינו עד היום. חיל המודיעין מגדיר את משימתו העיקרית כסיפוק התרעה מודיעינית "לדרג המדיני ולדרג הצבאי [...] בזמן אמת למלחמה ולפעולות איבה נגד ישראל, כמו גם הזדמנויות לתפניות מדיניות. המודיעין מספק ומציג בפני מקבלי ההחלטות הערכת מודיעין לאומית במישור הצבאי והמדיני" (חיל המודיעין, ח"ת).

יחידה 8200 מגדירה את עצמה כ"אחד האגפים של המטה הכללי, המופקד על מתן התרעה מפני מלחמה ועל פעולות איבה וטרור, הערכת המודיעין הלאומית במישור הצבאי, המדיני והטכנולוגי, מתן מודיעין שוטף והפצתו לדרגי צה"ל, לשר הביטחון, לממשלה ולגורמים ממלכתיים ונשיאה באחריות המודיעין המסכל של צה"ל" (צה"ל, אגף המודיעין, ח"ת), כאשר אתר היחידה מגדיר את משימותיה ככאלו: (1) התראה למלחמה וגיבוש תמונת מצב מודיעינית כלל-גזרתית בשגרה וחירום; (2) העברת ידיעות מודיעיניות לכוחות לוחמים לצורך בטחון שוטף ושמירה על הפסקת אש; (3) העברת מודיעין קונקרטי לפעולות ממוקדות אשר מטרתן דחיית העימות הבא. זאת על ידי מניעה מהאויב לפתח יכולות שיאפשרו לו להפר את מאזן ההרתעה של ישראל מול אויביהם ושישנו את יחסי הכוחות האזוריים (חיל המודיעין, ח"ת).

כשם שיחידות חי"ר משווקות את עצמן לחיילי העתיד כבר בגיל בית הספר (ששון-לוי, 2006), גם יחידות המודיעין השונות עושות זאת, כפי שיפורט בהמשך. כמו כן, חיל המודיעין מפעיל "יחידת איתור חיילית", העוסקת בכל תהליכי האיתור, המיון והקבלה לחיל טרם הגיוס לצה"ל. תהליך האיתור מתמקד בתלמידי תיכון, בכיתות י"א ו-י"ב, שלהם "נתונים בסיסיים/כישורים ייחודיים לתחומים הנדרשים בחיל". לאחר איתור "הפוטנציאל הראשוני" מתחיל תהליך המיון, הכולל מבחנים, ראיונות ותחקיר בטחוני, שבסופו מתקבלים המועמדים שנתפסים כמתאימים ביותר, מבין אלו שעברו את כל שלבי המיון, שאורך כשנה עד שנה וחצי (חיל המודיעין, ח"ת).

עם זאת, מעורבות חיל המודיעין בבתי הספר מתחיל עוד בטרם הכיתות הגבוהות. החיל, באמצעות מדור הטל"מ (טיפוח לימודי הערבי) שהוקם בו, משלב פעילויות בבתי הספר, החל מכיתה ט' ואילך. הוא מציע "מגוון רחב של שיעורים בנושאי מודיעין המלשבים את השפה הערבית, עולם הערבים והאסלאם ומזרח תיכון". המטרה שמנחה אותו היא "לטפח את לימודי הערבית בקרב תלמידי בתי הספר במדינת ישראל מתוך מטרה להגדיל את מספר לומדי הערבית ובתוך כך את מספר המועמדים הפוטנציאליים לגיוס במסלולי הערבית של חיל המודיעין. אנו רואים חשיבות רבה וקריטית בלימוד השפה הערבית בישראל משום היותה

מרכיב משמעותי ביותר ברמה הלאומית, הן למען קיומה של מדינת ישראל במסגרת התמודדות צה"ל אל מול אויבנו והן למען חיי דו-קיום עם שכנינו".

כדריסת רגל נוספת למערכת החינוך, חיל המודיעין מפעיל גם גנ"ע מזרחנים, סמינר "מודיעין באופק", ערבי מגמות, חידון ערבית ארצי ועוד. הקשר ארוך השנים בין חיל המודיעין למערכת החינוך הוליד את ה"ערבית הבטחונית" הנלמדת בבתי הספר היהודיים – שפה שלא מדברים וכותבים בה, אלא מתרגמים ומאזינים לה (קשתי, 2015; Mendel, 2014). כמו כן, הקשר ההדוק בין חיל המודיעין לתחום המזרחנות מעיד כי שני התחומים הללו חולקים את אותה אפנות (modality) של ידע, שמקורה בדפוס מפגש מסוים של החברה הישראלית עם תופעות מזרחיות. הן המזרחנות והן המודיעין עוסקים בבקרה מתמדת של ה"מזרח", הנתפס כסדרה רציפה של ארועים והתפתחויות, ובעיקרו כמרוחק, מאיים ובלתי ניתן לשליטה (אייל, 2002). לפיכך, חקר הגבריות של חיילי מודיעין ויחידת 8200, מחייב גם התייחסות לקטגוריות הללו המצטלבות עם המגדר (Connell, 1995), כלומר, התייחסות לסוגיות של סמכות וידע, מזרחיות וערביות.

לסיכום, סקירת הספרות הנוכחית נעה על מספר צירים. ראשית, היא נפתחה בתיאור המתח בין הפרדיגמות התיאורטיות המרכזיות לחקר מגדר וגבריות, כלומר הגישה המהותנית אל מול הגישה ההבנייתית, תוך שרטוט הכרונולוגיה וההתפתחות של לימודי מגדר וגבריות, שהובילו להכרה כי מגדר הוא מובנה חברתית ותרבותית ותלוי מקום וזמן היסטורי; בהמשך, בחנתי את הקשר עתיק היומין בין גבריות לצבא ובין לאומיות למיליטריזם. בחברות שבהן לצבא תפקיד מרכזי, הלוחם ותכונותיו הם בו זמנית אתוס ואידיאל שכלל הגברים אמורים לשאוף אליו. עם זאת, לא כל הגברים משרתים בצבא, לפיכך נכלל גם פירוט בנוגע לגבריות של גברים שאינם משרתים בתפקידי לוחמה, ובמיוחד אלה המשרתים בתפקידי צווארון לבן. בהמשך, מתוך ההשתנות התרבותית וההיסטורית של מושג הגבריות ההגמונית, בחנתי כיצד מושג זה נטען במשמעות בהקשר הישראלי וסקרתי את מערך התפקידים הצבאי וההיררכיה הנלווית לו, תוך הדגשת יכולת ההמרה בין חלק מן התפקידים הללו לבין תפקידים בשוק העבודה. ובהתבסס על תיאוריית השדות של בורדייה, סקרתי את היסטוריית חיל המודיעין כדי להבין את הרקע בו מרואייני המחקר פעלו. החלק הבא יסקור את שיטות המחקר בהן עשיתי שימוש לטובת המחקר הנוכחי, דהיינו ראיונות עומק חצי-מובנים בקרב חמשה עשר חיילים מיחידת 8200. כלי זה נבחר על מנת להבין לעומק את תפיסותיהם הסובייקטיביות של חיילים אלה בנוגע לשירותם הצבאי, לזהותם הלאומית והגברית והאופן שבו מכלול של קטגוריות משולבות מבנות מימדים אלה.

שיטת המחקר

על מנת להתרשם מתפיסותיהם הסובייקטיביות של חיילים המשרתים ביחידת 8200 של חיל המודיעין בנוגע לשירותם הצבאי, לזהותם הלאומית והגברית והאופן שבו מכלול של קטגוריות משולבות מבנות מימדים אלה, שיטת המחקר הראויה היא שיטת המחקר האיכותנית, המתבססת על הגישה הפרשנית במדעי החברה.

גישה פרשנית היא גישה שמדגישה את הפרשנות הסובייקטיבית שאנשים נותנים למציאות החברתית והתרבותית אליה הם משתייכים, כאשר הכלים של המחקר האיכותני לעשות כן הם באמצעות בחינת הסיפורים והמילים המבנים את המציאות ומתארים את החוויות הגלומות בה (שקדי 2003). שיטת מחקר זו יונקת את שורשיה מן המסורת הפנומנולוגית, לפיה המציאות היא המשמעות שבני האדם מייחסים לה והיא קיימת רק בתודעת בן האדם עצמו ולא כמשהו עצמאי ולכן שיטת המחקר היא סובייקטיבית ובה החוקר צופה באופן בלתי אמצעי בסיטואציה ומשוחח עם הנפשות הפועלות (אריאלי, 1989).

במסגרת גישה זו החוקרים מנסים להבין את המציאות כפי שהיא נתפסת בעיני הנחקרים, מתוך הכוונה להבין את מהות החוויה האנושית, תוך הדגשת הפרשנות הסובייקטיבית שאנשים נותנים למציאות החברתית והתרבותית בה הם נמצאים, והיא מתאימה במיוחד כאשר נושא המחקר רגיש או אינטימי מדי לצורת חקירה אחרת (למשל, חיילים המשרתים בחיל שבו הסודיות היא מעל הכול, כמו בחיל המודיעין) או כאשר ישנו הצורך להבין תהליכים והשתלשלות של אירועים. כמו כן, יתרון משמעותי נוסף בשיטת מחקר זו הוא האפשרות להעמיק את חקר הנושא ולהגיע להיבטים נוספים שלא נצפו מראש (צבר בן יהושע, 1990; שקדי, 2003).

המחקר האיכותני בודק תהליכים במהלך התרחשותם, כאשר תפקיד החוקר הוא לחקור את התופעות במיקומם הטבעי דרך חדירה לעולמם היומיומי של הנחקרים, למצוא משמעות או לפרש את התופעות במונחים שבני אדם משתמשים בהם (Denzin & Lincoln, 2000). חשוב להכיר את נקודת הראות של הנחקרים עצמם וכיצד הם מבינים את הדברים, כיוון שהמציאות שונה אצל אנשים שונים. מהבחינה הזו, מחקר איכותי הוא "תיאורי", הוא שואב את נתוניו מהמערך הטבעי, והחוקר הוא מכשיר המחקר העיקרי (צבר בן-יהושע, 1990).

אוכלוסיית המחקר

המחקר הנוכחי כלל ראיונות עומק חצי-מובנים עם חמשה עשר גברים שסיימו שירות צבאי מלא ביחידת 8200 בחיל המודיעין. משתתפי המחקר אותרו באמצעות דגימת כדור השלג (Patton, 2002), באמצעות החוקר עושה שימוש ברשתות החברתיות שלו ושל משתתפי המחקר הראשונים המביעים עניין להתראיין, וכך מגיעים

למרואיינים נוספים. על בסיס שיטת דגימה זו, פניתי לחבריי מהשירות הצבאי ומכרים נוספים אשר סיימו שירות ביחידת 8200 בשנים האחרונות, והם הפנו אותי למשחררים נוספים. מדובר ביחידה הגדולה והמוכרת ביותר של חיל המודיעין, מה שהקל עליי במציאת מרואיינים.

המרואיינים נבחרו על בסיס מגדר (גבר) ועל בסיס יחידת השירות (8200). כמעט כולם מתאימים ללוחמה מבחינת נתונייהם, ואכן רוב המרואיינים היו בעלי פרופיל 97 ומיעוטם בעלי פרופיל 72. הבחירה בחיילים בעלי פרופיל 97 נעשתה מתוך הרצון להבין את האופן שבו הם ממקמים את עצמם אל מול הדימוי ההגמוני של הלוחם הקרבי- כאשר אפשרות השירות כחייל קרבי היתה ריאלית עבורם.

הקפדתי שלא לראיין חיילים שעדיין משרתים, על מנת למנוע התנגשות אתית אפשרית בין הסודיות אליה הם מחויבים לבין הראיונות. לא נתקלתי בקשיים כלשהם באיתור מרואיינים, ורובם ככולם שיתפו פעולה ושמחו להתראיין ולדבר על הנושא. הראיונות ארכו כשעה ונערכו בבתי קפה ברחבי הארץ, על פי בחירת המרואיינים.

כלי המחקר ותהליך איסוף הנתונים

על מנת לבחון את הפרשנות הסובייקטיבית של חיילים מיחידת 8200 בחיל המודיעין, נעשה שימוש בראיונות עומק חצי-מובנים. ראיונות עומק הם כלי מתודולוגי איכותני, במסגרתו מראיינים אנשים באמצעות סדרה של שאלות, על מנת לחלץ מהם תמות החוזרות על עצמן, המאפשרות לחוקר להגיע לתובנות כלשהן בנוגע לשדה המחקר.

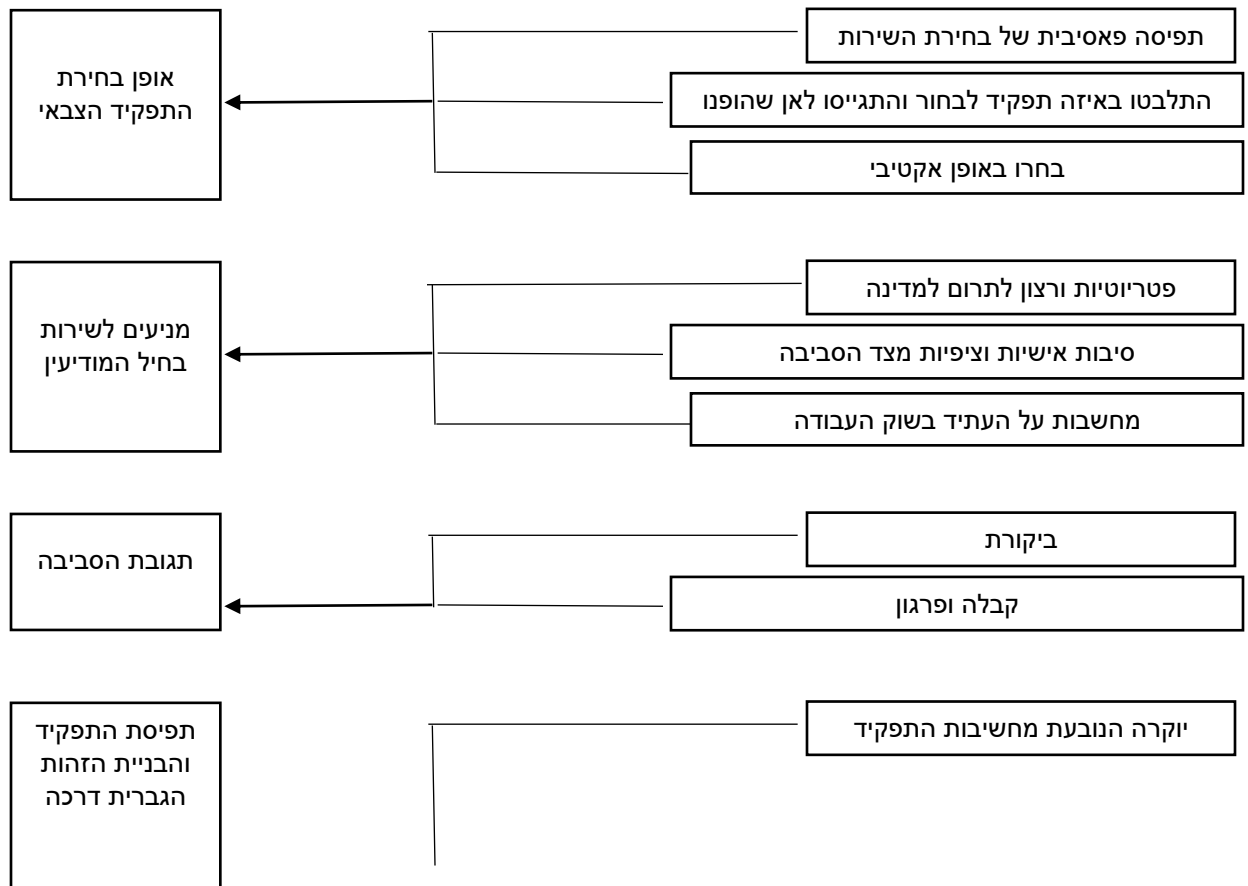
בעת ביצוע מחקר המבוסס על ראיונות עומק, מתקיימים שבעה שלבים בתכנונו וביצועו. השלב הראשון הוא הגדרת התמות אותן החוקר מנסה להבין והסיבה שלשמה הוא משתמש בראיונות במחקרו (Thematizing); השלב הבא הוא הכנת מדריך ראיון הכולל דף פרטים, שאלות ורשימות (Designing); בהמשך נערך הראיון עצמו, בו החוקר מציג למראוין את עצמו ואת המחקר, שואל שאלות בהתאם למדריך הראיון, מקשיב באופן פעיל לתשובות ומסיים את הראיון (Interviewing); לאחר מכן על החוקר לתמלל את הראיונות, לשלב רישומים ורשמים נוספים על מנת ליצור טקסט כתוב של הראיון שיהווה בסיס לניתוח (Transcribing); עם התוצר הכתוב שהופק מן הראיונות, השלב הבא הוא לחפש אחר תמות, המורכבות מנושאים וקטגוריות שחזרו על עצמן, בכדי לתת משמעות למידע (Analyzing); לאחר שלב ניתוח המידע, על החוקר לבחון את מהימנות ניתוחו ובמידת הצורך לחזור למרואיינים ולוודא איתם האם כוונתם נשמרה והובנה נכונה (Verifying); ולבסוף ניתן לפרסם את הממצאים (Reporting) (Kvale, 1996).

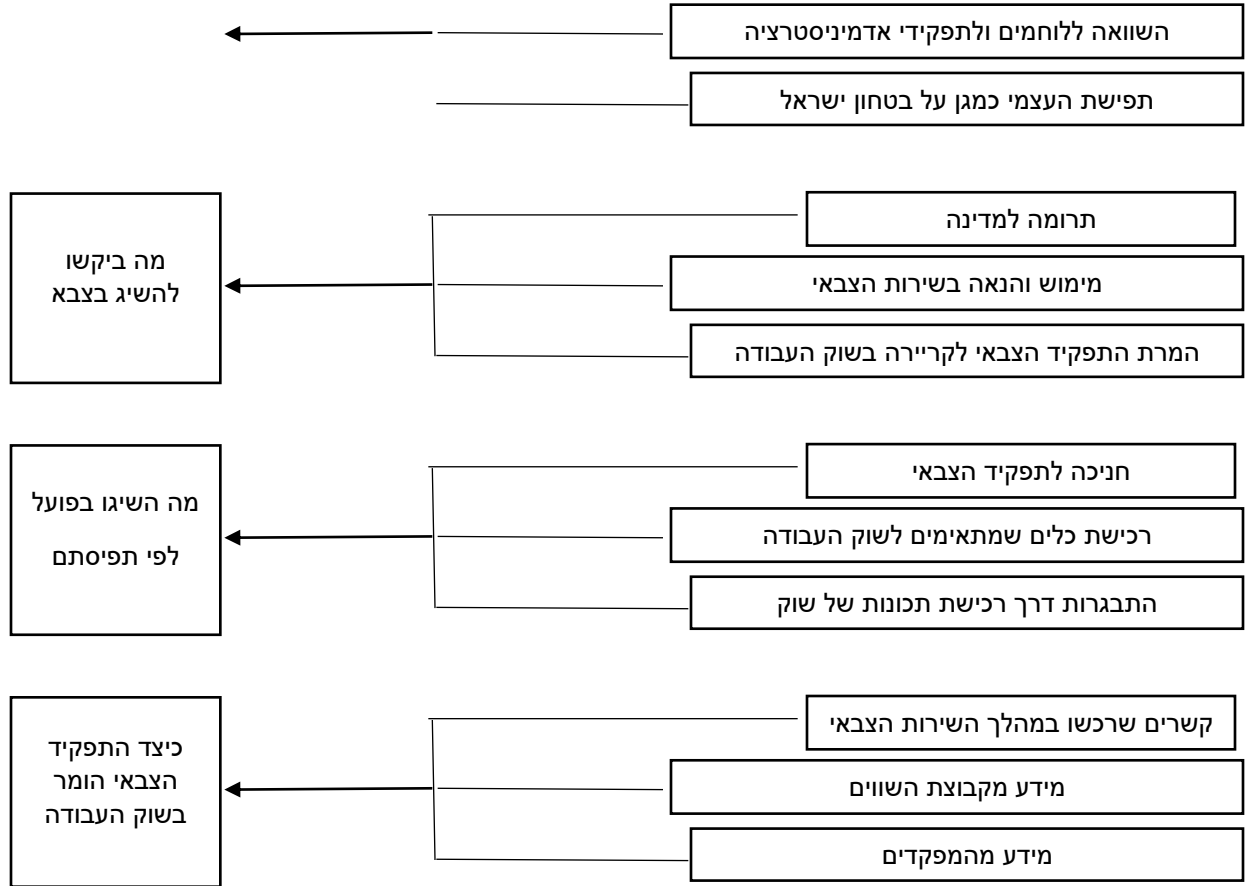
באמצעות כלי המחקר הזה אבקש להבין כיצד חיילים בתפקידי צווארון לבן, המשרתים ביחידת 8200 בחיל המודיעין הישראלי מסבירים את פעולתם. כך אבקש להבין את נקודת ראותם והבנתם הסובייקטיבית לגבי שירותם הצבאי, זהותם הגברית והלאומית. במסגרת ניסיון זה, איסוף הנתונים נעשה באמצעות ראיון פתוח חצי מובנה, שהתבסס על מדריך ראיון ונבנה על פי צורכי ומאפייני המחקר, תוך הבטחת אנונימיות מרבית לנחקרים (ראו נספח א', עמ' 76).

מדריך הראיון הוא כלי עזר למראיין ונבנה על פי צרכיו ועל פי מאפייני המחקר. לכל מדריך שלושה חלקים: בחלק הראשון מצוינים פרטים סוציו-דמוגרפיים רלוונטיים, פרטי הראיון כמו תאריך, מקום ושעה ונסיבות יוצאות דופן שבהן נערך הראיון. החלק השני כלל את שאלות הראיון ושאלות ההמשך עם מקום לרשימת הערות ומחשבות. בחלק השלישי נרשמו בתום הראיון תחושות, פרשנויות והערות אחרות.

הראיונות עם משתתפי המחקר הוקלטו לאחר הסכמתם ותומללו, ובטקסטים שהתקבלו התבצע ניתוח תוכן קטגוריאלי הכולל את השלבים הבאים: השלב הראשוני עסק בקטגוריזציה של התופעה ובמתן שמות לקטגוריות; בשלב השני נעשה מיפוי שכלל את בחינת הקטגוריות, מציאת קשרים ויחסים ביניהן, יצירת "עץ" קטגוריות ולבסוף סידור הנתונים במערך חדש; ולבסוף הנתונים סודרו במערך חדש לכדי זיהוי קטגוריה מרכזית וקטגוריות שהתלוו לה (שקדי, 2003).

תרשים ניתוח תמות וקטגוריות-על

אתיקה

למרות היתרונות הרבים הטמונים בכלי המחקר הנוכחי, דהיינו ראיון עומק חצי-מובנה, הרי שהוא גם רווי בעיות. מחקר איכותני בכללו, הנעשה "פנים-מול-פנים" עם הנחקרים הוא לא מחקר היגיני, אלא מורכב ומלא דילמות (Devaoult, 1996), ראשית, יש להיות מודעים לכך שאישיות המראיין ומיקומו הסוציולוגי מקרינים על אופי הדיאלוג עם המרואייין. כך למשל, חשתי כי הגברים שריאיינתי ושחלקם היו זרים לי, כלומר לא היתה לנו היכרות מוקדמת בטרם הראיון, לא ששו לענות על שאלות אישיות מדי מתחום ההווי היחידתי, שעסקו במימדים של הומור מיני, אחווה גברית וכדומה; שנית, עיבוד הנתונים הוא מורכב ונתון לשיקול דעתו של החוקר, לכן יש להעניק תשומת לב מיוחדת לסמכות הפרשנית של החוקר ולבחון האם פרשנותו את הממצאים הולמת את כוונות המרואיינים;

חסרונות אלו עלולים לפגוע במהימנות הבין-אישית וביכולת השחזור של הממצאים. לפיכך, הדרך להתגבר על כך היא באמצעות רפלקסיביות של החוקר לגבי מיקומו הסוציולוגי והשפעתו האפשרית על המרואייין; הקפדה על תגובות אמפתיות, הימנעות משיפוטיות ואף עריכת ראיונות בשלבים שיעמיקו את

האמון שנוצר בין המראיין למרואיין ויאפשרו להגיע לרבדים סמויים יותר בתפישתו של הנחקר (Wexler, 2006).

מגבלה נוספת של מחקר איכותני הוא ביכולת ההכללה שלו. מכיוון שלא משתמשים במדגמים מייצגים אלא בוחרים מספר מצומצם של נחקרים, לא ניתן לייצר קביעות מכלילות על העולם החברתי (שקדי 2003). עם זאת, באמצעות שימוש בתיאוריה הפנומנולוגית, ניתן לייצר את הקשר בין תפישתו של פרט מסויים לבין התרבות וההקשר החברתי בו הוא חי ולהמשיג דפוסים מסוימים של חשיבה הקיימים בחברה, גם אם אינם רווחים וכוללים. מכאן, שבחברתי בה כמסגרת פרשנית לעבודתי זו.

בעיית ההכללה במחקר האיכותני נפתרת מכיוון שעל פי הגישה הפנומנולוגית-פרשנית, כל חבר בחברה הוא חלק מאותו בסיס משותף תרבותי, מתקשר באמצעות אותם סמלים ושפה ומפנים את אותן ציפיות ומוסכמות תרבותיות במונחים של נורמות וקבלת תפקידים חברתיים שהובנו מראש. לפיכך, בני אדם חולקים סכמות תודעתיות משותפות, טיפופיקציות, מימד אינטר-סובייקטיבי של ידע ולכן אין צורך במדגם גדול של נחקרים, שכן ניתן להשיג הבנה של סכמות התודעה המשותפות גם ממרואין אחד או ממספר מועט של מרואיינים (אריאלי, 1989; ריצר, 2006).

היות שאותם נתונים יכולים להתפרש בדרכים שונות, בחירת דרך הניתוח ועיצוב הקטגוריות השונות לניתוח נתונים להשקפת החוקר ולבחירתו. עם זאת, מערכת הקטגוריות חייבת להיות אמינה, ממצה, עקבית, חד-משמעית ונשענת על עיקרון הניתן לשחזור. כאשר הקטגוריות ברורות הן מגדילות את המהימנות השחזור ואת המהימנות הבין-אישית. מובן מאליו שהקטגוריות הנבחרות, אמורות לשקף ולענות על מטרות המחקר ועל שאלותיו (אריאלי, 1989).

מבט רפלקסיבי על המחקר

כאמור, על פי וקסלר (Wexler, 2006), הרפלקסיביות של החוקר לגבי מיקומו הסוציולוגי והשפעתו האפשרית על נושא המחקר, המרואיינים ואופן ניתוח הממצאים היא הכרחית לשם העמקת המהימנות של המחקר. לאור זאת, חשוב לציין כי אכן עבודת התיזה הנוכחית היא תולדה של חוויה אותה אני עברתי, שהובילה אותי לבחון את מקורותיה החברתיים.

טרם גיוסי לצה"ל קיוויתי להיות לוחם, אך בשל פרופיל רפואי נמוך שובצתי לתפקיד מודיעיני ביחידה מיוחדת. על אף התחושה ששירותי היה משמעותי ומספק, הרי שלאורך שנות שירותי, הרגשתי רגשות מעורבים כלפי האופן שבו השירות מגדיר אותי, עד כדי רגשות נחיתות אל מול לוחמי היחידה. כאקדמאי מתחום מדעי החברה הבנתי כי התחושות הללו הן לבטח לא אישיות וייחודיות לי, ושיערת כי אם אגיע

לגברים נוספים ששירתו בתפקיד צווארון לבן בצבא, יתכן ואתקל בתחושות דומות מתוך ההנחה כי חברים בחברה מסוימים חולקים, כאמור, סכמות תודעתיות משותפות (אריאלי, 1989; ריצר, 2006). כמו כן, עם העמקת הקריאה בנושא, בעיקר בספרות מתחום המגדר, נחשפה בפניי גם העובדה כי מגוון הרגשות שחשתי (כולל רגשות הנחיתות) הם אינם אינדיבידואלים ומשויכים רק לי, מכיוון שהאישי הוא הפוליטי. כלומר, שהחויות שאני כגבר עובר בחיי היום-יום הן לא תוצר של מבנה הנפש או האישיות שלי, של מזל רע או מצרף אחר של נסיבות אינדיבידואליות, אלא תוצר לוואי של היותי משתייך לקבוצה חברתית כלשהי, שהיא קבוצה מוחלטת מבחינה חברתית ביחס לקבוצה ההגמונית, ולחילופין קבוצה חזקה ביחס לקבוצות אחרות (Bordo, 1993). ואכן, באמצעות הראיונות שערכתי, אכן מצאתי תחושות דומות בקרב משוחררים מאותה היחידה.

בנוסף, חשוב לי להיות רפלקסיבי לגבי תהליך נוסף שעברתי לאורך כתיבת עבודה זו. תחילה שמתי פעמי לחקור את נושא הגבריות החדשה אליה הגעתי דרך קריאה בספרות מתחום מחקר המגדר והגבריות. חשתי כי זהו נושא משמעותי בשיח החברתי, וכי הוא בולט במיוחד בשכבת הגיל אליה אני משתייך, כלומר גברים בתחילת שנות ה-30 לחייהם. בגילאים אלה ואני וחבריי מקימים משפחות, הופכים אבות לילדים ומתפתחים מבחינה מקצועית. חשתי כי שכבת הדור שלי היא שונה מדור אבותינו, וכי אנו מוצאים את עצמנו מעורבים כיום הרבה יותר בנטל המשימות שנחשבו בעבר ל"נשיות", כלומר בגידול הילדים ובמטלות הבית.

למרות כל אלה, בחרתי לבחון את הסוגיה בשלב מוקדם יותר של החיים, כלומר בשירות הצבאי, מתוך ההנחה כי הצבא הוא "מעוז הגבריות" וכי תדמית הלוחם הינה משמעותית באתוס הישראלי. זאת ועוד, השירות הצבאי מהווה את הצעדים הראשונים של הנער בעולם המבוגרים, וישראלים רבים ממשיכים להגדיר את עצמם על פיו גם עשורים רבים לאחר סיום השירות. לפיכך, שיערתי שהרגשות יהיו עזים ומשמעותיים יותר וכי אמצא נרטיבים חזקים של גבריות חדשה, העומדת בניגוד משמעותי לגבריות ההגמונית בישראל.

עם זאת, נתקלתי שוב ושוב בראיונות בשיח שכלל לא הלם את תיאוריית הגבריות החדשה. נהפוך הוא, מצאתי יחסי אהבה-שנאה עם אידיאל הגבריות ההגמונית בישראל, שאינם חותרים תחתיו, אלא מרפררים אליו, אך באופן המקושר יותר לשיח אינדיבידואליסטי ולאידאליים של שוק העבודה הקפיטליסטי. לשם כך חזרתי לספרות רק כדי לגלות כי אינני הראשון שזיהה תופעה זו וכי אכן הנרטיבים ודפוסי השיח שעלו בראיונות תואמים מודל גבריות של צווארון-לבן, שהוא מודל שנמצא ביחסים מורכבים עם המודל ההגמוני של הגבר הלוחם, כפי שאראה בהמשך.

בחירת השירות

הממצאים העוסקים בבחירת השירות חושפים את האופן שבו החיילים הגיעו לשרת בחיל, את ההתלבטות שלהם בין תפקידים שונים, אם היו כאלו, ואת מידת מעורבותם בבחירת מסלולם הצבאי. מתוך הראיונות עלו מספר תמות מרכזיות בנוגע לצעדיהם הראשוניים בצבא בכללו ובחיל המודיעין בפרט. יש שסיפרו שכלל לא היתה להם יד בבחירת אופי השירות; אחרים סיפרו שהם התלבטו בין מספר תפקידים, ולאור אילוצים כאלו ואחרים, או מתוך שיקולים אישיים, הרי שהם בחרו או הסכימו לשירות זה; לבסוף, יש ששרטטו בחירה אקטיבית במסלול זה, כלומר הם שאפו להתגייס לחיל, הגיעו לשירותם הצבאי עם ידע קודם ופעלו כדי להשיג את מטרותם.

כך למשל, התפיסה הפאסיבית לפיה לא היתה להם יד בבחירת השירות מתבטאת בדבריו של הלל (פרופיל 72): "לא בחרתי. קיבלתי מיונים והלכתי אליהם, כשאתה מלש"ב אתה לא מודע כל כך לאפשרויות שיש בצבא ובכל מקרה אם אין לך קשרים, אין לך שליטה לאן תגיע. במיוחד בחיל המודיעין, שגם בזמן המיונים אתה לא ממש יודע לאיזה תפקיד אתה מתמין. בתיכון הייתי במגמת ערבית ונחשפתי לתחום המזרחנות, כך שהכרתי קצת את עולם המודיעין ושמחתי שהיתה לי הזדמנות להגיע לתחום - אולי בגלל זה קיבלתי את המיונים".

כלומר, הלל הציג תפיסה לפיה מועמדים לגיוס הם חסרי יכולת לנתב את שירותם, שכן הם חסרים את המידע והקשרים. הוא משער שהצבא הפנה אותו לתפקיד זה מכיוון שהיה במגמת ערבית, כלומר הוא אותר על ידי "יחידת איתור חיילית", העוסקת בכל תהליכי האיתור, המיון והקבלה לחיל טרם הגיוס לצה"ל, ושירת בסופו של דבר בבסיס אורה ליד ירושלים. תהליך האיתור מתמקד בתלמידי תיכון, בכיתות י"א ו-י"ב, שלהם "נתונים בסיסיים/כישורים ייחודיים לתחומים הנדרשים בחיל" (חיל המודיעין, ח"ת).

הלל למד ערבית ו"נחשף לתחום המזרחנות" לדבריו. כלומר הוא מציג את מה שנתפס בעיניו כקשר גורדי בין ערבית למזרחנות. זאת בעקבות הקשר ארוך השנים בין חיל המודיעין למערכת החינוך, שהוליד את ה"ערבית הבטחונית" הנלמדת בבתי הספר היהודיים (קשתי, 2015; Mendel, 2014). על פי הספרות, הקשר ההדוק בין חיל המודיעין לתחום המזרחנות מעיד כי שני התחומים הללו חולקים את אותה אפנות (modality) של ידע, שמקורה בדפוס מפגש מסוים של החברה הישראלית עם תופעות מזרחיות. הן המזרחנות והן המודיעין עוסקים בבקרה מתמדת של ה"מזרח", הנתפס כסדרה רציפה של ארועים והתפתחויות, ובעיקרו כמרוחק, מאיים ובלתי ניתן לשליטה (אייל, 2002). מתוך תפיסה תרבותית זו, הלל שמח שהיתה לו הזדמנות להגיע לתחום, גם כדרך לנצל את כישוריו וגם כדי שיוכל לתרום למאבק הבטחוני של ישראל, כפי שעוד נראה בהמשך.

משנשאל האם חשב על כיוונים אחרים בטרם גיוסו, הוא ענה: "היו כמה תחומים שהייתי שמח להגיע אליהם, למשל שירות בגלי צה"ל או בעיתון 'במחנה' – אבל לא קיבלתי זימונים, ולא היתה לי אפשרות להגיע לתפקידים האלה. כנראה שהתפקידים האלה היו חסומים לי בגלל הפרופיל שמאפשר הגעה לתפקידי לחימה".

כלומר, הלל שאף לתפקידים אחרים וחש שהפרופיל הגבוה שלו מנע ממנו גישה אליהם. בסופו של דבר, הוא שרת היכן שקבעו בעבורו.

דבריו של מתן (פרופיל 82) דומים מאוד לאלו של הלל. הוא גם מספר על חוסר המידע והתחושה של פאסיביות אל מול המערכת: "לא ידעתי למה לצפות כי לא ממש מספרים לה מה הולך לקרות שם לפני הגיוס. אבל ידעתי שאני מתגייס לתפקיד עם חבר מבית הספר ולכן התרגשתי מעובדה זו. לא תמיד למלש"ב יש אופציה לבחור".

גם מדבריו של שחר (פרופיל 97) משתקפת תפיסה זו: "די מרגיש שזאת לא לגמרי היתה בחירה שלי (לפחות לא ראשונית), שלחו לי מיונים, הלכתי, התקבלתי וזרמתי עם זה פשוט. אולי היה לי גם קל לזרום עם זה בסופו של דבר כי ידעתי שאני מגיע למקום טוב שיכול לקדם, לאתגר אותי ואולי אפילו לפתוח דלתות עתידיות עבורי".

מדבריו של שחר עולה שהשירות ביחידה לא היתה בחירה שלו. הוא התמייך למה שהצבא מצא כנכון בעבורו. כשהוא נמצא מתאים לחיל המודיעין, הוא החל להסתכל על שירותו כטומן בחובו פוטנציאל להתקדמות עתידית, כלומר מיומנויות שאותן ימיר בהמשך בשוק העבודה. ניכר מדבריו שהוא הבין שלתפקידי צווארון לבן ישנה משמעות מעמדית והשלכה ממשית על חייו וסיכויי השוק שלו בעתיד (ששון-לוי, 2006), ולכן שמח על ההזדמנות.

גם דבריו של תומר (פרופיל 97) משקפים את אותו קו המחשבה: "בהתחלה באתי עם גישה שאני עושה 3 שנים לפחות, אז אני בא בראש פתוח. אני בא לאיפה שהצבא צריך אותי, ולאיזה תפקיד שהצבא חושב שאני מתאים. אם אפשר כמה שיותר מעניין ומשמעותי אבל בסוף אני אעשה את מה שיתנו לי לעשות. בבית לא הייתה העדפה לקרבי או לגיובניק, העיקר לעשות, ושזה יהיה משהו משמעותי [...] אם הייתי צריך לבחור בין קרבי לגיובניק, שוב באותה תקופה לא ידעתי מה אני רוצה. היום אני יכול להגיד לך שמודיעין. כי יכולת ההשפעה שלך על דברים שהם חשובים והרי גורל למדינה היא מאוד משמעותית וישירה. זה לא רק לעשות שמירות כל היום או להתבזבז בתורניות מטבח או אפילו סתם להעביר אימונים על גבי אימונים. אתה ממש מרגיש שאתה משהו. התוצרים שלך מגיעים לאנשים ברמות הכי גבוהות וזה הרגשת השפעה בטווח הקצר עם השלכות בטווח הרחוק. הדברים שעשיתי בשירות אני רואה עד היום".

דבריו של תומר דומים לדבריו של שחר. לא היתה לו העדפה מיוחדת והוא הסכים להתמייך לאן שהצבא מצא לנכון. וברגע שהוא הרגיש שהתפקיד שנבחר בעבורו הוא משמעותי, הרי שהוא שמח על הבחירה. עם זאת, שחר הציג את היתרונות של השירות בעבור עתידו המקצועי ואילו תומר הציג את המעלות בשיח פטריוטי, דהיינו, שיח של תרומה למדינה.

גם ניר (פרופיל 97) סיפר משהו דומה: "עשיתי פסיכומטרי, ולא חשבתי יותר מדי על זה. נרשמתי לעבודה והתקבלתי ופשוט זרמתי משם הלאה לא חשבתי על ההשלכות שיכולות להיות מזה". כלומר הוא מספר שאופי השירות פחות היה חשוב לו והוא גם לא הבין דאז את ההשלכות של בחירת סוג השירות. הוא התקבל לתפקיד והמשיך איתו.

כאמור, הדפוס השני שעלה מתוך הראיונות בנוגע לבחירת השירות הוא התפיסה לפיה הם התלבטו בין מספר תפקידים ולאור אילוצים כאלו ואחרים, או שיקולים אישיים, הרי שבחרו או הסכימו לשירות זה. כך למשל, אלון (פרופיל 97) מספר: "התלבטתי מאוד בין שירות קרבי בחיל השריון (בגלל שרציתי פיקוד ואופי הפיקוד בשריון נראה לי מאוד), חובלים (היה לי גיבוש דרך יום סיירות) וחיל המודיעין. במכינה נחשפתי לעולם המזרח התיכון והאסלאם והבנתי עד כמה נחוץ שישראלים יכירו את התחום. עם זאת היה לי חשוב להיות לוחם ובעיקר מפקד. בסופו של דבר הכרעתי על מודיעין, בגלל שרציתי לדעת ערבית ברמה גבוהה וקיוויתי שאוכל גם שם להתנסות בפיקוד, וחתמתי ויתור על חובלים (וגם על טיס, אף שמראש לא רציתי להגיע לשם)".

מניתוח דבריו של אלון עולה ההתלבטות בין שירות קרבי לשירות בחיל המודיעין. לדבריו מה שהכריע את בחירתו היתה העובדה כי הוא הרגיש שמדובר בתפקיד משמעותי וכזה שנחוץ למדינה. עם זאת, הוא מציין גם את שאיפותיו הפיקודיות וכי הוא האמין שדרך השירות הזה הוא יוכל להוציא גם את השאיפה האינדיבידואליסטית הזו אל הפועל. כלומר, יש כאן שיקולים שלובים, אידיאולוגיים ופרטיים כאחד. על פי הספרות, מדובר בתפיסות אזרחיות דו-משמעיות רוויות מתחים שמשלבות בין שיח רפובליקני שמקדש תרומה לקולקטיב ובין שיח ליברלי שמדגיש את האינטרס הפרטי, תוך יצירת שלובים שונים בין ערכים אינדיבידואליסטים לערכים קולקטיביסטיים – דפוס שנמצא כרווח בקרב חיילים בתפקידי צווארון לבן (ששון-לוי, 2006). גם מדבריו של יוחאי (פרופיל 97) עולה תמת ההתלבטות: "התלבטתי הרבה לאן ללכת. אחי הגדול היה לוחם בקרבי, ובהתחלה היה לי טבעי ללכת כמוהו להיות לוחם. הייתי גם במכינה קדם צבאית והרגשתי שמצופה ממני להיות לוחם ולא גיובניק. בסופו של דבר החלטתי ללכת בכל זאת על תחום שהרגשתי שיש לי משיכה טבעית אליו [...] עשיתי קורס של חצי שנה ולאחריו שובצתי לתפקיד טכנולוגי בבסיס באזור המרכז. התפקיד היה מאוד מעניין ומאתגר, ולמדתי ממנו המון. אחרי שמונה חודשים יצאתי לקורס פיקודי והמשכתי בתפקיד דומה במדור מקביל עד השיחרור".

על פי יוחאי, הוא הרגיש תחילה שעליו להתגייס לקרבי מכיוון שאחיו היה בשירות קרבי והופנו כלפיו ציפיות לעשות זאת גם כן. בהמשך הוא החליט להתגייס למודיעין מכיוון שהוא חש שיש לו משיכה "טבעית" לתחום, שהוא לא הסביר לגביה יתר על המידה. אך גם הוא מספר שהוא למד רבות מן התפקיד והשירות תרם לו כאדם. הוא לא עטף את בחירתו בשיח פטריוטי, אלא כציפיות שהופנו כלפיו מצד הסביבה ולבסוף הוא בחר את מה שעניין אותו וגרם לו לחוש שמסייע לו להתפתח ברמה האישית.

נדב (פרופיל 72), מספר שהיתה לו התלבטות ארוכה בין תפקיד קרבי לתפקיד לא-קרבי, ולאור הפרופיל הרפואי הנמוך שלו, הוא הבין שעליו לפנות לכיוון לא-קרבי: "לפני הצו הראשון הייתה לי התלבטות ארוכה אם להיות גיבניק או קרבי. בגלל שיש לי פרופיל רפואי לא מושלם החלטתי ללכת לצו הראשון ועשיתי את המקסימום. הצגתי את עצמי כיודע בדיוק מה הוא רוצה ועברתי את המבדקים יחסית בקלות. היחידה שביקשתי היא 8200 היוקרתית. בחרתי ללכת למודיעין כאיש מחשבים מאשר להיות קרבי. שם לא אוכל, כפי שהתברר, להתברג ביחידה יוקרתית בגלל הפרופיל הקרבי שלי - 72. מסביבי כל הזמן אמרו לי שהשירות ביחידה 8200 הוא שירות שייתן לי הרבה נקודות זכות בהמשך ואוכל להפוך להיות איש הייטק מצליח בארץ ובעולם. השירות גם יעזור לי במידה וארצה ללמוד בעתיד במוסד אקדמי גבוה גם בארץ וגם בחו"ל".

דהיינו, מדבריו של נדב עולה שההעדפה הראשונית שלו היתה לשירות קרבי. מצבו הרפואי הוא שמנע ממנו ללכת לכיוון זה. לפיכך, הוא החליט לנסות ולהתקבל לחיל המודיעין בגלל היוקרה הנלווית אליו, ובעיקר מכיוון ששמע ששירות ביחידת 8200 יעניק לו יתרונות אישיים רבים שישרתו אותו בעתיד בשוק העבודה: "כמו שכבר אמרתי קודם, התלבטתי מאוד אם ללכת לקרבי – כאילו אתה יודע, תותחנים, שיריון, חילוץ והצלה שהם תורמים והכל, אבל בסוף רוב השירות שלהם הם תופסים קו. ובסוף הבנתי שאם אני אלך למודיעין ובפרט 8200 לא רק שאני אקבל יותר גם מבחינה שכלית וגם מבחינת כישורים ועבודה בחוץ, אני בטוח גם אתרום יותר למדינה".

הוא ממשיך ואומר, בדומה לאחרים לפניו, כי השירות פיתח אותו ברמה האישית: "בגדול, אני לא יכול לספר לך על השירות שלי כל כך בגלל הסודיות. אבל אני יכול להגיד לך שמאוד אותגרת שכלית, היו דברים מאוד מעניינים שעשיתי שם. הייתי 3 שנים סדירניק, אבל לא סתם סדירניק כמו לוחם שתופס קו עכשיו... התעסקתי בדברים חשובים ברמה הכי גבוה לבטחון מדינת ישראל. היה מעניין מאוד [...] בצבא".

משטר ההצדקה בו משתמש נדב, ובדומה לדבריהם של תומר ואלון, הוא שהשירות המודיעיני הוא חשוב לבטחון המדינה. ההדגשה של סוגיה זו היא בניסיון להטמיע חשיבות בתפקיד שגם מרוממת את בטחונם העצמי ותפיסת גבריותם וגם מעניקה חשיבות יתרה לתפקיד בהשוואה לתפקידים של לוחמים. נדב משווה את עצמו ללוחמים, ואומר במפורש שעבודתו היתה חשובה הרבה יותר. כלומר ניכר כי נדב, כמו המרואיינים האחרים מתייחס לחייל הקרבי כציר המרכזי של זהותו, בעיקר דרך רפרור חוזר ונשנה והשוואת תפקידו לתפקידי לוחמה (כתריאל, 2008; ששון-לוי, 2006). עם זאת, הוא מתמקח על התוכן והגבולות של הזהות הגברית הצבאית, ומבקש להטמיע בה תכונות של ניהול ידע ומומחיות, ולא רק של כוח הזרוע.

דפוס השיח האחרון שעלה מהראיונות לגבי בחירת השירות הוא תחום הבחירה האקטיבית בשירות המודיעיני. במחקר הנוכחי נמצא רק מרואין אחד שהשתמש בדפוס זה. רוני (פרופיל 97) מספר: "ידעתי שזה מה שאני רוצה לעשות כבר מהתיכון, ודחפתי בכל הכוח ובכל שלבי המיון. הייתה לי אז חברה, וגם היא הלכה לתפקיד של יומיות. ידעתי שיהיה מאוד קשה לתחזק זוגיות אם אהיה רחוק מהבית, אבל כן רציתי שירות שיהיה משמעותי, לא מש"ק ממטרות. אחי הגדול עשה שירות במודיעין וידעתי מה היתרונות של שירות כזה, ואיזה דלתות הוא פותח בחיים אחר כך".

מדבריו של רוני עולה כי בחירת השירות נבעה ממניעים אישיים: הוא רצה לשרת קרוב לבית כדי לתחזק זוגיות, ועדיין לשרת בתפקיד משמעותי, לדבריו. היה לו את המידע לגבי השירות מכיוון שאחיו שירת שם, ולכן הוא ידע לגבי יכולת ההמרה בין התפקיד לבין החיים האזרחיים בהמשך, כלומר היה מודע להשלכה המעמדית שיש לשירותו הצבאי על עתידו בשוק העבודה.

משהגיע ערוך ומוכן עם כלל מידע זה, הוא "דחף בכל הכוח" כדי להתקבל ליחידה. עם זאת לדבריו "הייתי פתוח לאופציות שונות בתוך המודיעין, ועשיתי מיונים לכמה תוכניות שונות. בסוף הגעתי לצוות שעסק בפיתוח טכנולוגיה וזה היה מעולה". כלומר הוא רצה להגיע לחיל ומשם היה פתוח למגוון של תפקידים.

חלק זה חושף כי רוב המרואיינים לא בחרו בתפקיד המודיעיני באופן אקטיבי ומודע. חלקם מספרים כי כמועמדים לשירות בטחון, הם חסרים את הידע להחליט לאיזה תפקיד ללכת. הם משאירים את ההחלטה בידי הצבא, ולא תמיד מבינים את ההשלכות של כך. במקרים מעין אלה, הצבא הוא זה שמחליט ויחידות יוקרתיות שונות שולחות מאתרים כדי ללקט את המועמדים הטובים ביותר לצרכיהם (חיל המודיעין, ח"ת). אחרים טוענים שכן חשבו יותר לעומק לאילו תפקידים לפנות, אך אילו ציפים כאלו ואחרים, בין אם מצבם הרפואי או מיומנויות מסוימות שהצבא הזדקק להם (ידע בערבית), הרי שהם קיבלו מיונים למספר תפקידים והלכו לאן שנמצאו כמתאימים מבלי לערער על ההחלטה הצבאית. רק מרואיין אחד סיפר שדחף באופן אקטיבי לשירות זה. מכיוון שאחיו הגדול שירת במודיעין, היתה לו היכרות עם אופי שירות זה והוא דחף לכך בעיקר ממניעים אישיים ומטעמי נוחות (קרוב לבית, בסיס פתוח וכו'). חלק מהמרואיינים הדגיש כי גם אם חסרו את הידע לגבי התפקידים השונים, הרי שהם ידעו כי לסוג השירות הצבאי שלהם תהיה השלכה מעמדית על המשך חייהם, ורובם דיווחו כי שמחו כשקיבלו זימון למיונים למודיעין, מתוך ההבנה כי סוג שירות זה יותר לתגמל אותם ברמה האישית בדרכים מגוונות.

משנשאלו על מניעיהם לבחירה/הסכמה לשרת בחיל המודיעין, כולם הציגו מגוון של סיבות שלובות, חלקן פטריוטיות (רצון לתרום למדינה), חלקן אישיות (בסיס פתוח, הרצון לתחזק זוגיות), חלקן מתוך מחשבה על העתיד (יוקרת היחידה והיכולת להמיר תפקיד זה לתפקיד נחשק באזרחות) וחלקן סביבתיות (ציפיות המשפחה). הסיבות השלובות הללו הן בהלימה לספרות המחקר, לפיה חיילים בתפקידי צווארון לבן משתמשים בדפוסי הצדק המשלבים ערכים אינדיבידואליסטיים וקולקטיביסטיים, כלומר בין שיח רפובליקני שמקדש תרומה לקולקטיב ובין שיח ליברלי שמדגיש את האינטרס הפרטי (ששון-לוי, 2006). זאת ועוד, עלה כי החיילים מתמקחים על תוכן וגבולות התפקידים בעלי החשיבות בצבא, ומבקשים באופן חוזר ונשנה להדגיש תכונות אינטקלטואליות של ניהול ידע ומומחיות כתכונות חשובות לא פחות (ואולי אף יותר) מכוח הזרוע.

השוואת תפקידים לתפקידי לוחמה, גבריות הגמונית וגבריות אחרות

מתוך הראיונות עלו שוב ושוב השוואות אל מול תפקידים ומודלים אחרים של גבריות, בדומה לספרות שמציינת את ההתכתבות החוזרת ונשנית בין סוגי גבריות מתחרות. הפרק הנוכחי עוסק בהשוואה בין התפקידים ותפיסת הגבריות של המרואיינים, העולה מתוך תיאורם את שירותם הצבאי. ההתכתבות וההשוואה אל מול מודל הגבריות ההגמונית עולה כבר בדיווחם על היחס שקיבלו מצד הסובבים אותם כאשר התוודע להם דבר גיוסם לתפקיד מודיעיני שאינו קרבי.

מתוך הראיונות עולים שני סוגי דיווחים לגבי היחס מצד הסביבה. הדפוס הראשון הוא ביקורת, בעיקר מצד קבוצת השווים (חברים, אחים), ואילו הדפוס השני הוא הטענה כי הסביבה לא היתה טרודה בבחירתם וכי היא קיבלה אותה ברוח טובה. לגבי הדפוס הראשון, דפוס הביקורת, ניתן להתרשם מדבריו של אלון שסיפר: "בהתחלה, בעיקר אנשי צוות מהמכונה, לא ראו בעין יפה את התגייסותי למודיעין כשאני יכול להתגייס לקרבי. זה טיפה הציק לי בהתחלה, אך כאשר נחשפתי לעשייה והתקדמתי בתפקיד הבנתי שהביקורת שלהם נובעת מדעה מוקדמת ושהתרומה שלי שם לא נופלת (אם לא עולה) על מה שהייתי יכול לתרום במסגרת קרבית. לקראת סוף השירות ובמיוחד לאחריו אני רואה כמה התפתחתי במהלך השירות וכמה חבריי במערך הקרבי התנוונו בשירות ואני מודה על כל רגע שהייתי ביחידה".

מדבריו של אלון עולה כי הסביבה ביקרה אותו על כך שהיתה לו את האפשרות להתגייס לתפקיד קרבי והוא לא עשה זאת. כנגד טענותיהם של המבקרים, משטר ההצדקה שלו משולב משתי רציונליזציות: הוא אומר כי שירותו הצבאי לא תרם פחות מתפקידי לוחמה, ואולי אפילו יותר, ואילו שירותו הצבאי פיתח אותו כאינדיבידואל, בעוד שתפקידי לוחמה מנוונים את המשרת בהם. כלומר, שוב עולות התפיסות האזרחיות הדו-משמעיות, המשלבות בין תרומה רפובליקנית לקולקטיב לבין הדגשת האינטרס הפרטי, המתבטא בשיח ליברלי (ששון-לוי, 2006), אך במקביל, נעשה ניסיון להפחית ביקורת תפקידי הלוחמה.

גם הלל סיפר כי נתקל בביקורת מצד הסביבה: "שני האחים הגדולים שלי היו בתפקיד קרבי, אחד מהם היה קצין בצנחנים והשני תותחן בשריון. הם היו מאוד מורעלים וכשהתמיינתי למודיעין זה היה נראה להם מוזר ו'נשי', בתחילת השירות ספגתי מהם לא מעט הקנטות בעניין ('אתה לא יודע מה זה צבא באמת', 'אתה הולך לקייטנת צה"ל'). הזלזול שלהם פגע בי מאוד, ובהתחלה גרם לי להמנע מלדבר על השירות בבית... כל הזמן הרגשתי צורך להתנצל על זה שאני כמעט לא סוגר שבתות, מסתובב בלי נשק ובלי בוץ וגריז על הבגדים. ככל שעבר הזמן הם התרגלו לרעיון, וגם הבינו שמה שאני עושה תורם למדינה לא פחות ממה שהם עשו. צריך אנשים בכל סוגי התפקידים, ולא כולם מתאימים להכלי".

מתוך דבריו של הלל עולה שבמשפחתו, שני האחים הגדולים שירתו בקרבי, ולפיכך הופנתה כלפיו הציפייה לעשות זאת גם כן. משהתגייס למודיעין הוא הוקנט בעניין והוצג על ידי המבקרים ככזה שלא עושה צבא אמיתי וככזה שהוא 'נשי' מכיוון ששירותו לא כולל סממנים קרביים הנתפסים כגבריים, כגון נשק, בוץ וגריז על הבגדים. כנגד המבקרים הוא מעלה גם כן שתי טענות שלובות. הראשונה, בדומה לאלון, הוא כי

שירותו אינו נופל בתרומתו למדינה ביחס לתפקיד קרבי, ואילו הטענה השנייה היא כי לא כל אחד מתאים לתפקיד קרבי. כלומר, בהתאם לספרות, ניתן לראות שהגבריות ההגמונית מתארגנת אל מול כל מה שנתפס כנשי (קונל, 2009). תפקידי הלוחמה מובנים כגבריות האולטימטיבית, שסממניה מובחנים, ועם תפיסה זו המרואיינים מתמקחים. הם לא מפרקים את ההבחנה בין אידיאלים גבריים לנשיים, אלא מנסים להראות שגם תפקידם שלהם הוא בעל חשיבות ותרומה, ואולי אף יותר מאותם תפקידי לוחמה. כלומר הם מתמקחים על הגדרת גבולות הגבריות הראויה, לא באופן החותר תחתיה, אלא באמצעות טשטוש הפער בינם לבין הלוחמים (ששון-לוי, 2006), או באמצעות הניסיון להתעלות עליהם באמצעות הצגת שירותם כתרומה האולטימטיבית למדינה.

בהמשך הראיון, הלל הרחיב ואמר: "אנשים שהיו בשירות קרבי מתייחסים לחיילים בשירות עורפי כ"הומואיס" או עצלנים, אני קיבלתי את זה בעיקר מהאחים שלי שהיו קרביים. אין מה לעשות, כשאתה משרת בתפקיד עורפי ויושב מול מחשב כל היום, זה נראה הרבה פחות גברי ומסוקס מאשר החייל בשטח שמסתער קדימה עם הנשק... אבל לדעתי ככל שעובר הזמן, אנשים לומדים להעריך את התפקידים האלה, והם גם הופכים יותר מבוקשים על ידי המלש"בים. יש הרבה אנשים שהלכו לקרבי כי לא היתה להם ברירה, הם היו רוצים מאוד להגיע לשירות כמו שלי. בדיעבד, וכדי לפצות על הקושי, הם מחזקים את התדמית הגברית של התפקיד שלהם. בגדול, זה היתרון העיקרי בתפקיד, אז אפשר להבין אותם".

ציטוט זה מעלה שני דפוסי הצדקות נוספים כנגד המבקרים. ראשית, לדבריו מדובר בתפקיד יוקרתי שעם הזמן הופך ליותר ויותר מבוקש מצד מועמדים לשירות צבאי. הוא טוען שרבים היו רוצים לשרת בתפקיד שכזה, אבל הם נשלחים לקרבי בליט ברירה. התסכול מהפניתם לתפקיד שאינו מתאים להם בא לידי ביטוי בניסיון לחזק את תדמיתם הגברית דרך הגדלת המוניטין של תפקידם הצבאי והקנטת אלה שמשרתים בתפקידים שאינם-קרביים. מעין דיסוננס קוגניטיבי שהוא תולדה של שאיפתם הלא-ממומשת.

בדומה לדבריו של הלל, גם נדב מספר: "היו כמה חברים שכן צחקו עליי ואמרו שאני ביחידה של גיובניקים, אבל אני חושב שהם בעיקר עשו את זה כדי לחזק את עצמם ואת הביטחון העצמי שלהם. עם הזמן הבנתי שאני זה שנמצא ביחידה שהיא שיא היוקרתי כך שלא הזיז לי".

נדב משתמש גם כן בהצדקה שהביקורת שהופנתה כנגדו למעשה מסווה את חוסר הביטחון של המבקרים, המשתמשים בהקנטות כדי לרומם את עצמם ואת בטחונם. הוא מסביר שהיוקרתיים של היחידה עזרה לו להתמודד עם חיצו הביקורת.

גם תומר מספר שהיוקרתיים של היחידה סייעה לו להתמודד עם המגנים בסביבתו: "כן צחקו קצת. אתה משרת בגלילות, גיובניק, אתה כמו פקידה חוזר כל יום הביתה לישון במיטה שלך ולא נשאר בבסיס ואוכל חרא. החוסר פירגון הזה קצת מוריד לך בהתחלה אבל עם הזמן גם ככל שמתבגרים גם חברים מבינים שהוויה של השטח זה לא הכל וגם המשפחה בסוף

הבינה, וזה גם קצת – כי זו יחידה סודית בסך הכל, בסוף הם גם התפעלו. גם באיזשהו שלב הם אמרו שהם מבסוטים עליי, שאני עושה משהו חשוב שהגעתי למקום יוקרתי וטוב. אבל בהתחלה ממש הרגישו את זה, כן את הצחוקים האלו שאתה ג'ובניק".

יוחאי העלה נקודה חדשה שלא עלתה ביתר הראיונות, והיא תגובת הנשים שסביבו: "בעיקר התבאסתי מול בחורות, יש את הרגע הזה כשאתה מספר לבחורה מה אתה עושה בצבא ואתה מת להגיד שאתה משרת בסיירת, או לפחות לוחם בגולני. זה עושה להן את זה... תמיד יש מבט טיפה מאוכזב כשהן שומעות שאתה 'ג'ובניק', כאמור זה נחשב פחות סקסי וגברי". בדומה להלל שאמר שתפקיד ג'ובניקי אינו נחשב לגברי ולמסוקס בתרבות הישראלית, הרי שיוחאי מעלה נקודה זו גם כן. אך בעוד שהלל הצדיק את תפישות אחיו הגדולים דרך ציון "חוסר-הסקסיות" של התפקיד המודיעני ("זה נראה הרבה פחות גברי ומסוקס מאשר החייל בשטח שמסתער קדימה עם הנשק"), הרי שיוחאי מציין באופן ישיר וגלוי בעיני מי – בעיני הנשים שסביבו. הגבריות, לדידו, מתארגנת סביב האידיאל הצבאי האלים, הבא לידי ביטוי גם בעיצוב המשיכה המינית בקרב נשים. שירות בתפקיד לוחמה יוקרתי "עושה להן את זה" לדבריו. מדבריו עולה באופן מובלע כי יתכן שגברים רבים פונים לתפקידים אלה גם מתוך הרצון להיחשב לגברים נחשקים בעיני המין השני. כלומר, ציטוטים אלה משקפים את האידיאל ההגמוני, אותו אחד שהגברים מתחנכים מקטנות לשאוף אליו ולהידמות לו ואילו נשים מתחנכות להימשך אליו. אותו אידיאל שכל הזהויות האחרות בחברה מתעצבות ביחס אליו (ששון לוי, 2003; מצנר-לרותי, תשע"ז; קפלן, 1999).

בהמשך, דפוס התגובות השני שעלה מצד הסביבה לפי דיווח המרואיינים הוא תגובה מפרגנת. כך למשל, משנשאל ניר האם הסביבה הגיבה באופן שלילי לשירותו הצבאי, הוא ענה: "בחיים לא. ההפך הוא הנכון, תמיד התגובה הייתה פרגון והתפלאות! אנשים לא יודעים מה אני עושה שם באמת אבל למשמע השם 8200 הם מתפלאים מאוד. השם של היחידה הולך לפני".

שוב עולה כי היוקרה והמוניטין של היחידה הם המרכזיים בחוויית השירות של המרואיינים. גם יוחאי סיפר שעצם העובדה שהתפקיד לא מוגדר כפקידותי, אלא כבעל ערך ויוקרה, הרי שהתגובות היו לרוב חיוביות:

"בשבתות עם החברה מהמכינה היו צוחקים עלי שאני 'ג'ובניק' כשכולם באו עם הנשקים והכוונות ואני הגעתי עם לפטופ... אבל סך הכול יחסית פירגנו. זה לא שהייתי פקיד או משהו כזה. הם ידעו שאני מתעסק בדברים רציניים, ועם חלקם אפילו יצא לי לעבוד כמה פעמים".

דבריו של יוחאי חושפים תפיסה תרבותית מעניינת. הוא מציין שהכלים והסממנים החיצוניים של התפקיד הם בעלי חשיבות לאופן שבו נתפס השירות בעיני הסביבה. יש את החיילים המגיעים עם "הנשקים והכוונות" ואילו יש את החיילים המגיעים עם מחשבים ניידים. הכלים והסממנים השונים הללו מהווים מושא ללעג, אך כל עוד הסובבים אותו יודעים שהוא לא היה "פקיד או משהו כזה" אלא "מתעסק בדברים רציניים", הרי שהם הגיבו באופן חיובי יחסית. התפקיד שלו מושווה לא רק לאידיאל האולטימטיבי של החייל הלוחם, אלא

לתפקידים פחותי-הסטטוס כמו התפקידים האדמיניסטרטיביים, שאת כליהם וסממניהם החיצוניים, תפקידו שלו אימץ גם כן. עם זאת, מימד היוקרה וחשיבות התפקיד הוא שמייצר את ההבחנה ביניהם.

בהמשך נשאלו המרואיינים האם הם קינאו בלוחמים. דבריהם נעו בין תשובות חיוביות לשליליות. כך למשל נדב סיפר: "בהתחלה קצת כן. אבל אחרי זה הבנתי מה יש לי ביד. גם כשהיו מבצעים כמו עופרת יצוקה או עמוד ענן אני יכול להגיד לך שאולי היה טיפה הרגשה של החמצה אולי גם אני הייתי יכול להיות חלק מהלחימה הזו... אבל בסוף בתכלס, כשחשבתי על הדברים הרגשתי שהתרומה שלי היא חשובה מאוד ושאינן מקום בכלל להיות לא מסופק או להסתכל על האחרים".

לא ברור מדבריו של נדב מדוע הוא שאף להיות חלק מ"הלחימה הזו", אך מה שעזר לו להשתחרר מרגשות הקנאה ללוחמים הוא התחושה שהוא תורם גם כן. יתכן שהדברים של שחר ותומר ישפכו אור על הסיבות לקנאה בלוחמים. שחר הסביר: "היו רגעים כאלה [של קנאה]. יש משהו בעולם הקרבי שמאוד מושך אותך. אחוות הלוחמים, הקושי המכשל, הסיפוק המטורף, האדרנלין, התרומה העצומה שעולה בדם, יזע ודמעות. אבל תמיד כשחשבתי לעומק יותר המחשבות האלו הרפו ממני. השירות שלי מבחינתי היה מאוד משמעותי, במצב מלחמה היינו מערך קריטי בצה"ל, גם בשגרה לפעמים. מבחינת ההווי, אני חושב גם שזכיתי למשהו דומה, הינו מעט חב"ה בחוליה וכולם היו מאוד מגובשים. ככה שעם הזמן הסיבות לקנאה מצידי ממש הצטמצמו".

מדבריו של שחר עולה תמונה אידיאלית של עולם הלוחמים. הוא מדמין את שירותם כמלא באחוה כתולדה מהקושי. הקשיים עוברים גם הם אידיאליזציה שכן הם מוצגים כמעוררי אדרנלין ותחושת סיפוק, וניכר כי בהלימה לספרות, הוא לוטש עיניו אל עבר אידיאל "אחוות הלוחמים" ואותה גבריות הנתפסת כניתנת להגשמה אך ורק דרך הקרבה עצמית והתגברות על מעצורים אישיים (מוסה, 1993 אצל קפלן, 2003). אך כאמור, בדיעבד הוא מצדיק את שירותו הצבאי בכך שהוא הרגיש שתרם למדינה, וכי גם לו היה הווי חולייתי וגיבוש בין המשרתים בה.

תומר מדבר גם הוא על אידיאל ההווי הצבאי הלוחם. בניגוד לשחר, הוא טוען כי לא היה ביחידתו הווי כזה, וזה הממד שחסר לו מכול. עם זאת, בדומה לאחרים, הוא טוען שתחושות הקנאה עברו לאור המחשבה ששירותו במודיעין הוא שירות חשוב: "כן בוודאי שהיו [רגשות של קנאה]. היו קצת. אם זה קטע של החב"ה מהגדוד שהם שירתו כל השירות ביחד. אצלנו אתה עושה קורס של חצי שנה מקסימום ואז כל אחד מתפזר לתפקיד שלו וגם אם אתה באותו בסיס החברות, מה לעשות, היא לא אותו הדבר כי בסוף אתה חוזר כל יום הביתה. החוויות המשותפות של הקרביים זה משהו שאף פעם לא היה לי עם חברים שלי, וכן ההווי שאתה גדל עליו ואתה מצפה לחוות את זה. הייתה איזשהי קינאה בקטע הזה אבל בשאר הדברים לא... הייתי מאוד מבסוט במקום שלי שכבר אז הבנתי שזה מקום טוב. יצא לי גם לשרת בזמן מבצע עופרת יצוקה בעזה, ולא הרגשתי איזשהי צביטה מול התמונות של הלוחמים שיוצאים מעזה... הרגשתי שאנחנו מאוד מועילים... אמנם ישנו בסוף בגלילות אבל הרגשנו שכל דבר שאנחנו עושים יש לו משמעות והשלכות גדולות להמשך הלחימה ולהצלחת החיילים בשטח [...] לא חושב שהיה חסר לי להיכנס ולהילחם".

גם רוני אומר שאחוות הלוחמים חסרה לו, אך מעבר לזה הוא התרעם על השאלה וטען שאין על מה לקנא מכיוון ששירותם סיזיפי וקשה מבחינת התנאים שלו, למרות שבסופו של דבר הם לא חשים שהם עושים משהו חשוב מכיוון שנותנים להם לשמור רוב השירות. לבסוף הוא ציין גם שלוחמים מתקשים להמיר את תפקידם הצבאי לתפקיד טוב באזרחות, בניגוד לאנשי מודיעין: "כמו שאמרת, [קינאתי] רק על אחוות הלוחמים שלי הייתה חסרה בצבא. בסוף יש משהו קצת בודד בשירות מהסוג שלי. חוץ מזה, במה יש לי לקנא? הם היו סוגרים שבתות בלי סוף, חוזרים גמורים מעייפות ושבורים, לא הצליחו לתחזק זוגיות... כשאתה עושה שמירות בסוף העולם שלוש שנים אתה לא באמת מרגיש שמה שאתה עושה חשוב במיוחד. עכשיו עם השחרור הם ממלצרים או עובדים בשמירה... ממש לא מקנא".

הלל מעלה מספר נקודות נוספות. הראשונה היא כי אידיאל הלוחם לא מתאים ליכולות של כל אחד והתעלמות מגבולות היכולת של היחיד עלולות להזיק לו. הוא עצמו מעדיף עבודה משרדית: "תראה, אם להיות כנה עם עצמי- לא הייתי יכול להיות לוחם טוב. אני שונא פעילות גופנית, תמיד שנאתי טיולים ושטח, אני מעדיף להיות במשרד מול מחשב ולא בתרג"ד בבוק ב-4 מעלות ברמת הגולן. אם הייתי מגיע ללוחמה הייתי סובל, נשבר, אולי מוצא את עצמי מוציא גימלים או פוסל מקצוע ומנסה לעבור תפקיד במשך כל השירות. יש לי חברים שעברו את זה, וזה נורא.

הוא ממשיך ואומר שישנה בעיה מערכתית בצבא לפיה חיילים עוברים הכשרה ללוחמה הכוללת טרטורים והשפלות על ידי מפקדים "טפשים" ובעיניו מדובר בחוויה שקשה להתמודד איתה: "הרבה פעמים מפקדים עליך אנשים טפשים, שחושבים שלטרטר ולהשפיל אותך יגרום לך להיות לוחם טוב יותר. אני שמח שלא הייתי צריך להתמודד עם זה, ושהגעתי למקום שאפשר לי למצות את היכולות שלי ולתרום בתנאים נוחים".

כלומר, לדידו, אילו היה מתעלם מגבולותיו ונכנע לתכתיב האידיאלי, הוא היה מבזבז את יכולותיו, הבאים לידי ביטוי באופן אולטימטיבי כאשר התנאים הם נוחים. הוא ממשיך ואומר: "זה נשמע רע, וזה נכון שהחברה מסתכלת על הלוחמים כעל האליטה של החיילים בצה"ל, במידה מסוימת זה נכון כי הם עומדים באתגרים שאני לא מעוניין ולא מסוגל לעמוד בהם. העבודה שלהם סיזיפית ובמלחמה הם אלה שמסכנים את החיים. מגיע להם לקבל קרדיט וכבוד על מה שהם עושים. אבל ממש לא הייתי רוצה להיות במקומם, ותכלס פחות אכפת לי אם החברה חושבת שזה פחות גברי... בסוף, רוב הלוחמים מעבירים את התפקיד בשמירות וסיוורים אינסופיים ובלי לעשות משהו משמעותי, להיות לוחם זה הרבה פחות הירואי ממה שזה נראה כלפי חוץ. אני, לעומת זאת, התעסקתי בדברים מהותיים וקריטיים כמעט מדי יום".

הציטוט האחרון אומר דבר והיפוכו. מחד, הוא אומר שמגיע ללוחמים מלוא הקרדיט על עבודתם הקשה ועל סיכון חייהם לטובת המדינה. מנגד, הוא אומר שבסופו של יום, רוב הלוחמים כלל אינם עוסקים בלוחמה, אלא בעבודה סיזיפית ומיותרת של שמירות וסיוורים וכי תפקידם זכה להרואיזציה שאינה מוצדקת. רואים כאן שוב את עמדת השניות כלפי האידיאל ההגמוני של הגבריות הלוחמת (ששון-לוי, 2006). הוא אינו חותר תחתיו, אלא אומר שרוב הקרביים כלל לא עוסקים בלוחמה ולכן לא מגיע להם לזכות בשבחים. במובלע הוא טוען כי רק מי שמקדיש את מלוא שירותו לטובת המדינה ראוי לכך, כמו חיילי מודיעין שעבודתם מוצגת כחשובה בכל היבטיה, גם אם היא נעשית בתנאים נוחים ולא בשטח.

מרואיינים אחרים אמרו, בדומה למשתמע מדבריו של הלל, שהקנאה שלהם נעה סביב תגובת הסביבה לקשיי הלוחם, והקרדיט שאלה מקבלים, לעומת חיילי מודיעין שלא זוכים לאותו היחס מהסביבה. יוחאי אמר:

"אני מאד שלם עם מה שעשיתי, אבל לפעמים הרגשתי שלא מעריכים אותי בחוץ, שתופסים אותי כגויבניק ולא מבינים שמה שאני עושה לפעמים הרבה יותר חשוב מחייל שיושב משועמם על הגבול עם מצרים. היו לי חברים שהיו מסתובבים עם הנשקים כשהיינו יוצאים, כי הם היו עושים מקוצרות, או כי הם בדיוק הגיעו מהצבא. היה אפשר לראות שהם מסובבים את המבטים של הבנות... אין מה לעשות, ככה זה במדינה כמו שלנו. אז לפעמים הייתה חסרה לי הערכה בחוץ למה שאני עושה, אבל חוץ מזה אני שלם באמת עם מה שעשיתי ומרגיש שממש תרמתי".

הדברים של יוחאי, בדומה לדבריו של הלל, מנסים גם כן לפגוע ביוקרת תפקידם של הלוחמים, דרך הדגשת הפער בין אידיאל התרומה לקולקטיב לבין השירות הקרבי בפועל, שברובו אינו כולל תרומה משמעותית, אלא בזבוז של זמן. לדבריו תפקידו במודיעין היה חשוב הרבה יותר מסתם חייל "שיושב משועמם על הגבול עם מצרים". עולה מדבריו שהוא כועס ש"ככה זה במדינה כמו שלנו" שבה אנשים לא מעריכים תפקידים שאינם תפקידי לוחמה, גם אם הם חשובים מאוד, ואילו תגובת הנשים לחיילים הלוחמים היא עוד עדות לכך. במילים אחרות, המרואיינים שצוטו לעיל לא חותרים תחת או מתמקחים על עצם קיומה של גבריות הגמונית בהיררכיית הגבריות בתרבות הישראלית, אלא מתמקחים על סוג הגבריות שמאייש אותה. הם אומרים שאין הצדקה לכך שחיילים קרביים זוכים לכל הקרדיט ולהערכה סביבתית, מכיוון שמרבית שירותם אינו כולל תרומה אמיתית לבטחון המדינה. הם מציגים את תפקידם שלהם כחלופה ראויה לאיוש הפסגה.

דוגמה ניצחת לכך ניתן לראות בדבריו של ניר, שטוען שלא חש קנאה בלוחמים כלל, מכיוון שהוא עצמו עבד שעות ארוכות בזמן מבצע צוק איתן ותרומתו לא נפלה מזו של הלוחם. הוא גם אומר שהוא מודע לזה שלוחמים זוכים ליותר אהדה ציבורית בזמן מבצע, ולדבריו אין לו בעיה עם זה, כי בעיני עצמו הוא תורם לא פחות מהם: "[קינאתי] רק באלה שהשתחררו לפני. גם שהיה מלחמה או מבצע. אם נסתכל על צוק איתן כדוגמה. זו הייתה תקופה שאני עבדתי 17 שעות ביום ולא היה חסר לי סיפוק מזה שאני תורם. גם העובדה שהלוחמים זוכים ליותר אהדה בשעת מבצע או מלחמה לעולם לא הפריעה לי. בצוק איתן הרגשתי שאני תורם בטרורף ולרגע לא הסתכלתי על הלוחמים שיוצאים או שזוכים לאהדה רבה וקינאתי או התבאסתי במקומי".

לסיכום חלק זה ניתן לראות שהגברים שרואיינו, הבנו את חווית שירותם ואת גבריותם אל מול אידיאל הלוחם, אך גם אל מול תפקידים אדמיניסטרטיביים פחות-סטטוס, שאת סממניהם וכליהם הם חולקים – מחשב נייד, עבודה משרדית, בסיס פתוח והקירבה לבית, ונסיונם להתרחק מדימוי זה דרך הדגשת ממד חשיבות תפקידם ונחיצותו לבטחון המדינה. חשיפת מימד ההשוואה בין תפקידם לבין תפקיד הלוחמים מבליט את העובדה כי האידיאל של החייל הלוחם תמיד נמצא אי-שם ברקע, ויש להם יחסים אמביוולנטיים

אליו. רובם דיווחו שזכו לביקורת שלילית מהסביבה, בעיקר מקבוצת השווים או האחים הבוגרים, אך ברגע שהסובבים אותם הבינו שמדובר בתפקיד מודיעני יוקרתי ובעל חשיבות, אזי הביקורת שככה. אחרים דיווחו שהסביבה הגיבה בחיוב, או לחילופין לא היתה טרודה בכך במיוחד.

חלק מן המרואיינים אמר כי בתחילת שירותם הם חשו קנאה מסוימת לחיילים המשרתים בתפקידים קרביים. בעיקר מה שעורר אותה היא התסריט ההרואי שהתרבות מספקת להם של אחוות לוחמים, גבריות של "דם, יזע ודמעות" שהם הרגישו שחסרה להם בתפקידם המודיעיני. עוד ממד שעלה מדבריהם הוא ממד היחס מן הסביבה וההערכה שחיילים קרביים זוכים לה בין אם בזמן מלחמה ובין אם בשגרה. כדרך להתמודד עם סוגיה זו, רוב המרואיינים בחרו לרומם את חשיבות שירותם שלהם ובמקביל ביקשו לפגוע ביוקרת השירות הקרבי. הם הציגו את השירות הקרבי כסיזיפי וברובו נטול משמעות, שכן הוא מורכב בעיקר משמירות. עם זאת, חזרתו של הלוחם הביתה עם מדים מלוכלכים בבוץ מהשטח, עם נשק וכוונות, נתפסים עדיין בעיני הסובבים כסמל לגבורה, אל מול הכלים של חייל המודיעין – המחשב הנייד. כנגד עניין זה, המרואיינים ביקרו את הדמיון הקולקטיבי המסתפק בסמלים אלה. לדבריהם המחשב הנייד שמסמל את שירותם, הוא לא פחות חשוב מנשק, אם לא יותר. זוהי דרכם לשמר את תדמיתם הגברית אל מול אידיאל תרבותי לגבריות דומיננטית. הם חזרו שוב ושוב על עניין היוקרה של יחידתם. יוקרה זו שימשה להם מעין מגן כנגד תגובות הסובבים והם בחרו להדגיש בכל הזדמנות שיכלו בראיון את העובדה שמדובר ביחידה בעלת מוניטין, המעוגן בחשיבותה האדירה לבטחון ישראל.

בין הצבא לאזרחות

נושא נוסף שבלט בראיונות הוא הקשר הגורדי בין השירות הצבאי לאזרחות, בעיקר יכולת ההמרה של תפקיד המרואיינים בחיל המודיעין למשרות רמות בשוק העבודה. התמות העיקריות שעלו סביב נושא זה כללו את מטרתם (הלאומית ו/או האישית) בהתגייסות לחיל המודיעין, סוג ואופי הכישורים שצברו והיכולת להמיר את הכישורים הללו למשרה טובה בהמשך. השיח בו השתמשו המרואיינים על מנת לתאר את הקשר בין הצבא לאזרחות שילב בין שיח התרומה למדינה לבין מימוש עצמי והנאה במהלך השירות הצבאי עצמו, ו/או שיח המשלב בין הרצון לתרום לקולקטיב, לבין היכולת להמיר את השירות הצבאי לתפקיד נחשב באזרחות.

כך למשל, אלון שילב בין ההסבר של חשיבות התחום לבין מימוש עצמי, המתבטא בתפקיד פיקודי: "התלבטתי מאוד בין שירות קרבי בחיל השריון [...] חובלים [...] וחיל המודיעין. במכינה נחשפתי לעולם המזרח התיכון והאסלאם והבנתי עד כמה נחוץ שישראלים יכירו את התחום. עם זאת היה לי חשוב להיות לוחם ובעיקר מפקד. בסופו של דבר הכרעתי על מודיעין, בגלל שרציתי לדעת ערבית ברמה גבוהה וקיוותי שאוכל גם שם להתנסות בפיקוד".

גם הלל מציג תפיסה שלובה, הכוללת הן רצון לתפקיד משמעותי והן להעביר את הזמן בהנאה ובלמידה, המפתחת אותו ברמה האישית: "היה חשוב לי מאוד לא לבזבז 3 שנים בתפקיד חסר משמעות או בתפקיד שהיה גורם לי סבל ושהייתי שונא כל רגע. בסך הכל התגייסתי עם רצון לתרום ולעשות תפקיד כמו שצריך, אבל אני בטוח שיש תפקידים שלא הייתי מסתדר איתם. בחיל המודיעין יש לך אפשרות לעשות תפקיד איכותי עם אנשים טובים, גם לתרום, גם ללמוד וגם להנות".

גם רוני אמר דברים דומים לאלה של הלל: "רציתי שירות שיאתגר אותי וינצל את הכישורים שלי. יש אלף אנשים שיכולים להיות לוחמים אבל את מה שאני עשיתי לא כל אחד יכול לעשות. לא רציתי ששלוש שנים מהחיים שלי יעברו סתם, אם כבר שירות צבאי אז לפחות שארויח ממנו משהו, שאלמד, אתנסה... שאצא לחיים האזרחיים עם דברים שיתרמו גם לי".

מדבריו של רוני עולים מספר דברים. ראשית, הוא רצה שירות שבמהלכו הוא ירגיש שהוא מממש את עצמו. כמו כן, הוא רצה שירות שבהמשך יעזור לו בחיים האזרחיים. לבסוף, הוא עומד אל מול האידיאל של החייל הקרבי ומרומם את עצמו מולו, בכך שהוא טוען שכל אחד יכול להיות לוחם אך שירות ביחידת 8200 דורש כישורים ייחודיים.

שחר סיפר: "היה לי מאוד חשוב להרגיש שהשירות שלי משמעותי. שאני באמת בשנות שליחות עכשיו, שהתרומה שלי ערכית וגבוהה לצבא. בנוסף היה לי גם חשוב להרגיש איזשהו מימוש דרך זה. כלומר, שלא רק המערכת תתפוס אותי כגורם משפיע אלא שגם אני ארגיש שעבודתי משמעותית ומספקת (שוב, במידת מה, בסופו של דבר היתי מוכן לעשות גם דברים שפחות התחברתי אליהם. העיקר שאהיה פעיל ותורם). רציתי גם להנות מהשנים האלו, להכיר אנשים טובים, לצחוק הרבה ולהרגיש טוב במקום שאני נמצא בו. בגלל זה גם לא היתה לי שום התלבטות בין לעלות לחוליה ולסגור ולבין יומיות במפקדה. אולי זה גם הרגיש לי הכי קרוב לקרבי בהווי, לא יודע".

מדבריו של שחר שוב רואים את השילוב בין שיח התרומה לצבא ולמדינה לבין המימוש העצמי בזמן השירות הצבאי. שחר רצה לא רק שהצבא ישתמש בו לצרכיו, אלא שגם הוא עצמו יחוש נחוץ. הוא גם שאף להווי צבאי שבמסגרתו הוא יחוש טוב ויהנה, הווי שהוא תופס כמתקיים בקרב לוחמים.

דפוס השיח השני הוא, כאמור, זה המשלב בין שיח התרומה לצבא/מדינה לבין העתיד, כלומר היכולת להמיר את השירות הצבאי ביחידה יוקרתית לעבודה טובה בהמשך. כך למשל יוחאי מספר שהיה חשוב לו לתרום למדינה, אך לא פחות חשוב מכך היה הרצון לצאת מהצבא עם כישורים וקשרים שישרתו אותו באזרחות: "היה לי חשוב בעיקר להרגיש שאני תורם. שארגיש תחושת סיפוק, שאדע שעזרתי להגן על מדינת ישראל, בלי ציניות. יחד עם זאת היה לי חשוב גם לצאת עם משהו מהצבא, ללמוד דברים חדשים שאולי יעזרו לי בהמשך. לא ציפיתי ללמוד מקצוע במאה אחוז, אבל כן שאצא עם רקע טכנולוגי מסויים, ולשמחתי זה באמת קרה והוכיח את עצמו. מיד אחרי הלימודים עבדתי במשך שנה בחברה אזרחית שהיה לי ממשק איתה ביחידה. הם קיבלו אותי ישר, בלי תואר, כי עבדתי ביחידה עם בחור יחסית די בכיר משם והוא הכיר אותי. אני מתעסק עכשיו בתחום שקרוב יחסית למה שעשיתי בצבא. כמובן שאני מתכנן גם לצאת ללימודים אבל בינתיים אני מרויח כסף טוב, וחשוב לי לצבור כסף כדי שאוכל ללמוד ברוגע ובלי לחץ כלכלי".

גם נדב מספר על הקשרים שיצר בצבא ושירתו אותו גם לאחר סיום השירות, הבאים לידי ביטוי במשרה טובה ובמשכורת גבוהה: "ברור שרציתי לתרום... אבל כשאתה נכנס ליחידה כמו 8200 שאתה מבין שיש לך כל כך הרבה להרוויח ולקבל מהאנשים שנמצאים סביבך. תחשבי שיש אנשים שהם סופר חכמים שמשרתים איתך. אז היה לי חשוב לקבל את הקשרים עם אותם אנשים – עם המילואמניקים שמגיעים שהם כבר בעלי חברות ועשירים מאוד אז אתה כמובן רוצה שיקחו אותך, שיקירו אותך. כמובן שרציתי לקבל את כל הכישורים שמקבלים רק חיליים ב-8200, את הניסיון, את הידע, את הקשרים כפי שאמרתי. רציתי כמו שאמרתי קודם לרכוש מקצוע מכבד שיכניס לי הרבה כסף, רציתי לעשות תואר במקום נחשב וידעתי ששירות ב-8200 יעזור לי להגשים את כל מטרותיי".

דבריו של ניר חושפים ממד מעניין. בטרם גיוסו הוא לא חשב שהוא יצליח להמיר את הכלים שרכש בשירותו הצבאי לכדי תפקיד טוב בשוק העבודה. עם זאת, עד מהרה הוא גילה שהקשרים והכישורים שנלמדים ביחידת 8200 הם בעלי יכולת המרה, וכי היחידה אף מכשירה את המשרתים בה לקריירה מחוץ לצבא: "לפניי שהתגייסתי לא חשבתי שאשיג משהו, אחרי שהתגייסתי והגעתי ל-8200, התחלתי לזהות פוטנציאל ביחידה - יש שם אנשים חזקים מאוד, אני כבר יודע היום שיש איתי אנשים שיעשו אקזיט בסטרטפ מצליח שהם בעצם הקימו. לפיכך, התחברתי לאנשים מאוד חזקים. בנוסף, חשוב להגיד שהיחידה מאוד מכשירה אותך כלומר אתה נכנס בלי כלום (בלי ידע מיוחד מאוד) ואת יוצא תותח בתחום שלך – דבר שמקנה לך מחיר מאוד גבוה באזרחות. אם אתה לא טוב – היחידה תפלוט אותך. לרכוש מקצוע, לרכוש ידע. היחידה מעבה את הקשרים החברתיים שלך ומכינה אותך לאזרחות בצורה הכי טובה. כמובן, שגם התרומה למדינה הייתה שיקול מאוד משמעותי, התוצרים המודעיניים הם איכותיים מאוד וחשובים מאוד בתרומה שלנו במלחמה נגד אויבנו. אבל הערך הגדול ביותר הייתה היוקרתיות של היחידה. אני חבר ביחידת הבוגרים של 8200. אני מגיע לכנסים ויוצר חברויות רבות מה שיכול להביא להצלחתי בהמשך".

נדמה מדבריו של ניר שהממד האינדיבידואליסטי של המרת כישורי הצבא לעתיד מזהיר בחיים האזרחיים הוא הממד העיקרי והחשוב ביותר מבחינתו. הוא מוסיף את סוגיית התרומה למדינה כבדרך אגב, יתכן שמתוך העובדה שתרבותית, בחברה המאופיינת באזרחות אתנו-רפובליקנית כמו בישראל, כל פרט ובטח שכל חייל, מצופה לתרום ובטח שלדבר בשיח שכזה (ששון-לוי, 2006), אך הוא עד מהרה חוזר בדבריו לעתידו שלו, לקשרים שהוא צובר בזכות היותו חלק מבוגרי יחידת 8200, והוא מדגיש שיוקרת היחידה היא "הערך הגדול ביותר" שלדעתו איפשר את ההמרה הזו.

דבריו של תומר דומים בתוכנם לאלה של ניר. הוא מספר שהוא לא חשב תחילה על מה השירות הצבאי יתרום לו. לפי ראייתו, חוסר היכולת לחשוב קדימה היא חשיבה של ילד. בצבא הוא עבר חניכה לעולם של גברים, דרך אנשים גדולים וותיקים ממנו, מילואימניקים, ששכנעו אותו ולימדו אותו שעליו לפתח קשרים ולנצל את יוקרת היחידה לטובתו האישית בהמשך: "כמו שכבר אמרתי, היה לי חשוב לעשות את השירות הזה מאוד משמעותי, כך שאוכל לתרום ולהשפיע. היה לי חשוב גם להיות במקום חברתי, עם אנשים טובים. להכיר אנשים, להסתכל על זה גם כמסגרת חברתית. מבחינתי זה היה תקופה שאתה בא לעשות אותה כך או כך- כי זה היה שירות חובה. לא חשבתי לפני על קשרים

או מקצוע לעתיד כי זה האופי שלי, אתה מכיר אותי, אני מאוד אדיש בקטע הזה ולא חושב כל כך 20 צעדים קדימה. בתכלס זה ראש של ילד אבל באתי בראש הזה, לא חשבתי אם אני אכיר חברים לאחר כך. אני יכול להגיד לך שבמהלך השירות כן נשארתי בקשר עם מילואימנים מהיחידה והם אמרו שזה מאוד עוזר באזרחות ושה סמל סטטוס ושם כן הבנתי שיש פה משהו".

כאמור, על פי הספרות, ישנה יכולת המרה בין הצבא לבין האזרחות, המקרינה על ההשלכות הכלכליות של החלוקות המגדריות של העבודה ועל אופיו הממוגדר של ההון (קונל, 2009). הדרך שבה השירות הצבאי מתרגם לכדי צבירת פריבילגיות נוספות בשוק העבודה היא חשובה גם להבנת הסולם הריבודי בישראל (ר' למשל ששון-לוי, 2006), אך בראש ובראשונה להבנת הגבריות של אלה המשרתים בתפקידי צווארון לבן. לפיכך, החלק הבא ישרטט את הקשר הזה כפי שעלה מדברי המרואיינים.

כך למשל, כשהלל נשאל האם השירות ב-8200 משחק תפקיד גם בנסיונו לבסס את עצמו בשוק העבודה, הוא ענה: "בטח! היום, כשאני מתחיל לכתוב קורות חיים כדי להתקבל לעבודות שמעניינות אותי, אני רואה שהכותרת 'בוגר 8200' נותנת לך המון יתרון בקבלה לעבודה. שואלים אותי על זה הרבה בראיונות. אמנם, במקצוע הספציפי שעסקתי בו אין לי עבודה באזרחות, אבל המעסיקים יודעים שכדי להתקבל ליחידה עוברים מיונים מדוקדקים, ושהבוגרים שלה הם אנשים שראו, התנסו ועבדו עם הרבה מאוד אחריות בידיים. אתה לומד מיומנויות כתיבה, הכנת מצגות ומסמכים, עבודה מול אנשים בדרגים בכירים... בנוסף, בגלל אופי התפקיד, היה לי הרבה זמן פנוי, ויכולתי לשפר את האנגלית שלי ואפילו לגשת למבחן הפסיכומטרי לקראת סוף השירות".

יוחאי מספר על דברים דומים להלל. הוא הדגיש שוב ושוב שאין דבר רע ביכולת להמיר בין התפקיד הצבאי לאזרחות באופן המשרת את האינדיבידואל. הוא גם עומד אל מול האידיאל של החייל הלוחם ואומר שדווקא ללוחמים אין יכולת המרה של תפקידם הצבאי למשהו רם-מעלה באזרחות, בניגוד לחיילי מודיעין, כך שהוא בחר בתפקיד הנכון: "לא זאת הייתה הסיבה היחידה שהלכתי, אבל כן. היה לי ברור מההתחלה ששירות שם זה משהו שאני אצא איתו לאזרחות ויהיה לי מקצוע, או לפחות ידע טכנולוגי שישמש אותי. לא חושב שזה משהו רע, בסוף אני השתמשתי בידע הזה שלוש שנים כדי לעזור לצבא ולמדינה, אבל כן ידעתי מראש שארוויח הרבה באזרחות מזה שאשרת שם. אין מה להשוות – כשאתה יוצא מ-8200 אתה מגיע ישר, בלי לימודים ובלי כלום לחברות הייטק וסטארטאפים רציניים. כשלוחם משתחרר הוא הולך להיות מאבטח... זה היה בראש כשהחלטתי לאן ללכת, אבל לא הייתי הולך בלי תחושת השליחות שהייתה במקביל".

נדב גם כן ממשיך מגמה זו: "8200 זה מותג, וזה לא סתם מותג זה מותג של מצליחנים של אנשים שעשו אקזיטים, שהכניסו הרבה מאוד כסף ושנינו בדרך מסוימת גם את העולם. היחידה היא ללא ספק משאב מטורף שרק קידם אותי בחיים ואני בטוח שעוד יקדם אותי".

ניר גם משתמש באותו השיח ומתאר את יחידת 8200 כמותג, ומעצם היותה כזו, היא מאפשרת לאינדיבידואל להמיר את שירותו הצבאי בתפקיד נחשק באזרחות: "רק כתבתי ששירותי ב-8200 בקורות החיים וכל דלת שרציתי שתיפתח נפתחה לי. כלומר בעולם של החברות הפרטיות. מדובר ביחידה שיש לה יוקרתיות ואיכותיות שכשאתה נמצא

שם אתה מרגיש יותר מוכשר מכל השאר. יש לנו הרבה מאוד בוגרים שהצלחו מאוד ושהם עשירים מאוד. יש את מנכ"ל צייק פוינט למשל – גיל שוויד. 8200 היום זה מותג למצוינות וזה רק מתגבר. האנשים הכי טובים מגיעים ל-8200. אפשרויות התעסוקה שלנו אחרי שהשתחררתי היו פשוט משוגעות. פשוט חוטפים אותך והמשכורות מטורפות".

מדבריו של רוני עולה כי החיילים המשרתים ביחידת 8200 לא מגלים את יכולת ההמרה הזו רק לאחר שירותם הצבאי, אלא כבר במהלך השירות. הם יושבים יחד, משווים תנאים ולומדים כיצד להתכוונן בהמשך בשוק העבודה: "זה גם חלק מהשיח בתוך היחידה - מסתכלים כלפי מעלה על בוגרים משוחררים, משווים משכורות, הצעות עבודה... עשיתי קורסים והעשרות גם אם הם לא היו מועילים לי באופן מיידי לתפקיד, רק כי ידעתי שאוכל להכניס אותם לקורות חיים. ידעתי שעם השחרור גם יהיה לי לאן להיכנס - בוגרי 8200 מגבים אחד את השני, אנשים שפגשתי תוך כדי התפקיד ומשכו אותי למקומות באזרחות. גם יש תפקידים שמראש פתוחים רק לבוגרי היחידה".

רוני מספר שבחר לעבור קורסים והכשרות שונות רק מתוך המחשבה העתידית על אטרקטיביות קורות החיים. הוא מספר שאנשים שפגש במהלך שירותו הצבאי "משכו" אותו למקומות עבודה באזרחות, שכן "בוגרי 8200 מגבים אחד את השני". אחוות היחידה והקשרים שנוצרים בה מתגמלים את היחיד שמשרת בה גם שנים קדימה.

ולפי מתן "לשירות ב-8200 יתרונות מקצועיים רבים. השתייכות לקליקה טכנולוגית די נרחבת בישראל ואיזושהי אסמכתא ליכולותיו של יחיד בראיונות עבודה למקצועות מסוימות. לי זה עזר למצוא עבודה שעזרה לי מאוד מבחינה כלכלית, ועזר לפתח יכולות מנטליות מסוימות ומשמעת למידה".

היכולת להמיר את השירות הצבאי לתפקיד נחשק באזרחות היא לא רק כתוצאה מהסגירות וגאווות היחידה, שבה חייל מושך חייל לתפקידים באזרחות, אלא לפי דיווחי המרואיינים ישנה הכוונה מפורשת של היחידה. יוחאי סיפר: "זה קיים שם כל הזמן. גם באוויר וגם במפורש. כשהיתי בקורס פיקודי לקחו אותנו להרצאות של בכירים בחברות הייטק, דיברו איתנו על הקמת מיזמים. בכלל, מאד מעודדים את זה, ליוזם דברים, ולחפש פתרונות יצאתיים. גם הקשרים שבונים ב-8200 הם משמעותיים. יש לי חברים מהיחידה כמעט בכל חברת הייטק רצינית, וחבר מביא חבר זה שיטה בסיסית אצלנו. אז כן, לכולם ביחידה ברור שהשירות שם זה משהו שיוצאים איתו לאזרחות וישר נכנסים להייטק, והמפקדים היו אומרים לנו את זה במפורש".

גם נדב ציין שקיימת הכוונה כזאת: "לפני שהתגייסתי אמרו לי כמה היחידה הזו טובה וחזקה אבל לא הבנתי שנכנסתי. וכבר אז מסביבי היו הרבה מאוד אנשים שדאגו לספר לי כמה אפשר למנף את היחידה".

בהמשך ניכר מדבריהם שהשירות הצבאי ב-8200 הכשיר אותם לפתח תכונות המתאימות לתפקידי צווארון לבן בשוק העבודה, וכך למעשה איפשר להם להשתייך בעתיד לכדי מעמד סוציו-אקונומי מסוים, רווי פריבילגיות. אלון מספר: "מלבד הערבית וההיכרות המעמיקה עם מדינות האזור – יכולות ניתוח מתקדמות, כושר התנסחות,

מיומנויות תכנון וביצוע של פרויקטים, יכולת להתרכז לאורך זמן ולעבוד בתנאי לחץ. כישורי חשיבה שונים וניסיון בעבודה עם מערכות גדולות (אנושיות, ארגוניות ותקשוביות)."

הלל אומר: "קיבלתי כישורי כתיבה, עריכת מסמכים, עמידה מול מפקדים בכירים, עבודה תחת לחץ והתמודדות עם כמות גדולה של מידע ויכולת לנתח אותו. אלה כלים קריטיים בעולם של היום ואפשר להשתמש בהם כמעט בכל תחום, כך שבכל כיוון שאחיליט לפנות אליו, השירות ב-8200 יקנה לי יתרון על פני מועמדים אחרים."

כלומר מדבריו של הלל עולה שהוא מודע שמדובר בתכונות החשובות כיום בשוק העבודה וכי הוא מודע למתנה שהוא קיבל משירותו הצבאי. יוחאי אמר דברים דומים מאוד: "יש את הידע הטכנולוגי, שמשמש אותי עד היום בעבודה. אבל חוץ מזה קיבלתי המון כישורים שלא קשורים אליו. אחריות, עמידה בזמנים ובדד-ליינים, יכולות לתכנן ולהסתכל על דברים בצורה מאד רחבה. גם יוצא לך לעבוד עם מפקדים בדרגות בכירות, עם ים ניסיון, ואתה לומד מהם המון. אתה רואה איך הם מנהלים פרויקטים ובלי לשים לב אתה לאט לאט קולט את זה. יוצא לי לפעמים בעבודה לתפוס את עצמי פתאום עושה טבלה שהמפקד שלי היה עושה תמיד, או אפילו לנהל אנשים כמו שהוא היה עושה. מעבר לזה אתה לומד לעבוד תחת לחץ, בתנאים קשים. זה נשמע מצחיק להגיד את זה, כי בסוף ישבתי מתחת לפלורסנט במזגן, אבל אני זוכר שבמבצע עמוד ענן יצא לי לשבת מול המחשב כמעט עשרים שעות ביממה, ואתה יודע שלמה שאתה עושה יש השפעה ישירה על הלוחמים שנמצאים על הגבול ועומדים להיכנס לעזה, ותחושת האחריות מוציאה ממך דברים שלא חשבת שאתה יכול לעשות".

הציטוט הנ"ל חושף את הנחתו כי התכונות ההכרחיות בשוק העבודה כיום הן אותן תכונות שהכרחיות בתפקיד מודיעיני בצבא, הכולל עמידה בזמנים, ניהול פרויקטים ואנשים, עבודה בלחץ והיכולת לפתח חשיבה רחבה. ניר גם אמר דברים דומים, אך קישר את הכישורים הללו לנושא של בגרות ועיצוב האופי – כלומר חניכה לגבריות בוגרת, אך כזו שמתעצבת דרך תכונות של שוק: "הרבה ניסיון מבצעי, עמידה בלחץ, מעבר להכשרה מקצועית שהיא מאוד חשובה ושלא מקבלים אותה כשאתה עושה תואר, הרבה פעמים אתה נמצא בסיטואציה שאתה חייב להצליח בזה וזה בונה ואתך ומבגר אותך, נותן לך את היכולת לבצע את הדברים בצורה יותר מהירה, בגלל הסיטואציה של הלחץ".

רוני אמר בדיוק את אותו הדבר כמו ניר – השירות הצבאי ביחידה גרם לו להתבגר דרך הקניית מיומנויות תפקידיות: "קיבלתי המון כלים, וניסיון. גם בתחום הספציפי שלי של טכנולוגיה מתקדמת, עשיתי קורסים והעשרות ויש לי ניסיון של שלוש שנים אינטנסיביות בטירוף של עבודה עם האנשים הכי חכמים במדינה. מעבר לכך גם בתחום של יחסי אנוש, עמידה בלחצים, דיבור מול דרגות בכירות ואחריות מאוד גדולה שמוטלת על הכתפיים שלך... זה דבר שמבגר ומלמד אותך המון על עצמך ובכלל".

לבסוף, נושא אחרון שעלה מתוך הראיונות ומתכתב עם הכישורים שהם טוענים שצברו במהלך שירותם הצבאי, הוא הכישורים שלדעתם צוברים חיילים בתפקידים קרביים. התמות שעלו מדבריהם חושפים פן נוסף של האופן שבו הם עומדים אל מול אידיאל החייל הקרבי ומגדירים את קרבתם או ריחוקם ממנו. הלל אמר: "ממה שאני מכיר מהחברים שלי, רוב הקרביים מעבירים 3 שנים בשמירות, מטלות, סיורים, מדי פעם פעילות מבצעית וכו'. אלה דברים שמפתחים כושר גופני וסיבולת, אבל לא מקנים שום מיומנות רלוונטית לעבודה שהיא לא עבודת כפיים."

לכן לדעתי חייל קרבי לא מקבל כל כך הרבה מהשירות שלו, מלבד הכרה, כבוד, סיפוק, הערכה וכו'. מה שכן, ממה שראיתי אצל חברים שלי, חייל קרבי יוצא מהשירות עם חברויות וקשרים הרבה יותר קרובים ומשמעותיים לחיים. בגלל שהם עוברים התנסויות קשות ומאתגרות ביחד וכמעט לא חוזרים הביתה, בטח כאלה שעברו ביחד מלחמות, מבצעים ותקופות קשות - נוצר קשר אחר שאי אפשר לקבל בשירות עורפי יותר. זה משהו שקצת מצער אותי, בגלל שאין הרבה אנשים שאני שומר על הקשר איתם מתקופת השירות".

מציטוט זה עולה שלדעת הלל, חיילים קרביים לא רוכשים מיומנויות שרלוונטיות לשוק העבודה, פרט למיומנויות של תפקידי צווארון כחול ("עבודת כפיים"). מה שכן הם מקבלים בשירותם והוא עדיף על פני תפקידי מודיעין, הוא אחוות הלוחמים והחברויות הקרובות שנוצרות במהלך שירותם.

נדב גם טוען שחיילים קרביים לא יוצאים עם כישורים מיוחדים המתאימים לשוק העבודה, והוא מדגיש את ההשוואה לכישורים שהוא עצמו קיבל: "לא. אולי מבחינת עבודת צוות (שהוא דווקא יותר חזק בזה אם משווים אותו אליי) או עמידה בלחצים ובמצבים לא פשוטים – כמו העניין של לעמוד במחסומים וכו', אבל בתכלס הוא יוצא מהצבא בלי כלום, בלי הכשרה מקצועית, בלי כלי פרקטי אחד, בלי יכולת לצאת מהקופסא, ראש גדול כפי שאותנו לימדו. הכישורים שאני קיבלתי בוודאי שיעזרו לי להצליח בחיים ואני לא יכול להגיד את אותו הדבר על חייל קרבי".

מדבריו של נדב עולה ששירות קרבי מפתח מיומנויות כלשהן, אך לא כאלו שהן בעלות יכולת המרה בשוק העבודה. גם ניר אומר משהו דומה: "ממש ממש לא. הוא מקבל הרבה דברים חשובים אחרים אבל לא אותם דברים. אני מקבל מקצוע למשל - בדרך כלל הוא לא מקבל מקצוע, פיתוח כישורים שכליים שהוא לא מקבל, הוא לא מקבל את רשת הקשרים שאני מקבל. הם כן נמצאים במצבי לחץ יותר חזקים. אבל זה לא בהכרח יעזור לך להשיג הרבה כסף אחר כך".

סוגיית השכר היא סוגיה החוזרת שוב ושוב בראיונות עם חיילי 8200. האפשרות לצבור קשרים וכישורים במשך שלוש שנים, שפותחים דלתות לאחר מכן בשוק העבודה ותורמים לאינדיבידואל שנים קדימה, ובאים לידי ביטוי במשרות נחשקות עם שכר גבוה. דבריו של יוחאי הם עוד דוגמה לכך: "לא את כולם, את חלקם. כל מה שקשור לטכנולוגיה ברור שהוא לא מקבל. גם לא את ההרצאות שאני עברתי, ואת האנשים שפגשתי. כל הנושא של קשרים מאד חזק ביחידה. אם אני אבוא לראיון עבודה ואגיד שהייתי ב-8200 יש לי אוטומטית יתרון, עוד לפני שכתבתי שורת קוד אחת. ההתעסקות שלו שונה משמעותית. מה שכן, קור רוח למשל – אני בטוח שנבנה יותר אצל לוחמים. זה משהו אחר ללכת בכפר פלסטיני באמצע הלילה, מול ישיבה על המחשב לפנות בוקר... גם פיקוד וניהול יש אצל קרביים, אולי אפילו יותר".

כלומר יוחאי לא שולל את ההנחה שלוחמים צוברים גם כן מיומנויות חשובות, אך הוא טוען שמיומנויות אלה לא מקנות להם יתרון בהמשך החיים. לעומת זאת לו יש "אוטומטית יתרון" מעצם שירותו ב-8200.

לבסוף, על פי הספרות שהתבססה על ראיונות עם חיילים בתפקידי צווארון לבן, עולה אכזבה מהצבה לתפקיד לא-קרבי, הנובעת בחלקה מהדימוי ה"לא-גברי" שיש לתפקידי צווארון לבן בצבא, וכך הם מרגישים ששייכו אותם באל-כורחם לגבריות פחותה או לנשיות מכיוון שעבודתם נעשית בסביבה נקיה, והיא אינה

כרוכה במאמץ פיזי, כאשר נשים משרתות לצידם. כתוצאה מכך החיילים "נאלצים" למצוא דרכים אחרות להבנות גבריות, כאשר אחת הדרכים לעשות זאת היא להדגיש את הדמיון בינם לבין חיילים קרביים (ששון-לוי, 2006). לעומת זאת, במחקר הנוכחי לא עלתה אכזבה דומה, וכלל המרואיינים טענו שבדיעבד לא היו מעדיפים שירות אחר. נהפוך הוא, תשובותיהם נעו בין "די מרוצים מהשירות" ל"מרוצים מאוד", כל אחד מסיבותיו הוא. כך למשל הלל אמר: "בסך הכול היה לי שירות מעולה. שרתתי בבסיס טוב, יחסית קרוב לבית, עם תנאים מצויינים. היו לי הרבה חברים בבסיס, ואחלה מפקדים. אתה מרגיש שאתה עובד עם אנשים טובים, שעברו מיונים ונבחרו אחד אחד, זה מתבטא באווירה הכללית וביחס שנותנים לך. מבחינת התפקיד עצמו, הוא היה מעניין ומאתגר, יצא לי להחשף לנושאים מסווגים וזו הרגשה טובה לדעת שסומכים עליך ונותנים לך להתמודד עם עניינים רגישים כל כך בגיל 19. אני מרגיש שמיציתי את היכולות שלי מבחינה אינטלקטואלית ושרכשתי הרבה כלים להמשך החיים".

נדב סיפר: "ממש ממש לא. בהתחלה ממש חששתי שמא אני לא אהיה לוחם. אבל בסוף היתרונות עולים כל כך על החסרונות שאתה פשוט לא יכול להתאכזב. היום להיות חלק מעמותת 8200 זה דבר שמחזק אותי ומקדם אותי מאוד בחיים – ומה לעשות שכשיונר לא הייתי מתקדם כפי שהקדמתי היום. אז לשאלתך – לא אני לא מאוכזב".

היו מרואיינים שהיו מרוצים מהשירות ולא היו מחליפים אותו במבט לאחור, אך הם מסייגים את תשובתם מסיבות שונות. יוחאי למשל: "סך הכל אני די מרוצה. אני מרגיש שבאמת תרמתי למדינה. התאכזבתי מחלק מהחברים שלי ביחידה. חלקם התייחסו לצבא כמו לעבודה – חיפשו כל הזמן איך לעשות עוד קורסים כדי לפתח את עצמם, נהנו מהאתגרים, אבל לא הרגשתי שיש איזה אידיאל, איזה רצון לתרום למדינה מאחורי זה. לפעמים זה הרגיש שמבחינתם הם עובדים בחברת הייטק בשם צה"ל. יכול להיות שבגלל שהייתי במכינה זה צרוב אצלי יותר חזק ובגלל זה זה היה לי חסר, אבל ככה הרגשתי".

כלומר, מדבריו של יוחאי עולה הטרוניה כנגד חיילים מהיחידה שחסרו את אידיאל התרומה למדינה ורק ניסו למנף את עצמם בעתיד דרך הכישורים שהם צוברים שם. ובדומה ליוחאי, גם תומר חש ששירותו הצבאי היה יותר כמו עבודה ופחות כמו צבא, אך מסיבה אחרת מזו שיוחאי מנה: "התאכזבתי טיפה. יותר מהתחושה שזה היה כמו במשרד זה הרגיש כמו עבודה במשרה מלאה שעושים 9 עד 17 במשרד אבל מעבר לזה זה היה כמו שחשבת שיהיה, להתעסק בדברים מאוד מעניינים, שהם חשובים, שזה משנה לאנשים וגם להכיר אנשים להכיר המון תוכנות, עד היום שאני אומר שהייתי ב-8200 בצוות הספציפי זה נשמע ממש מעולה, יוקרתי להרבה אנשים".

לעומת יוחאי ותומר, ניר אמר שאכזבתו היחידה מהשירות הייתה דווקא מכך שלמרות שהוא עושה עבודה כמו כל עבודה אחרת בחוץ, הוא מתוגמל הרבה פחות מעצם היותו חייל. כלומר, בניגוד ליוחאי שרצה לחוש יותר אידיאל צבאי של תרומה למדינה, הרי שניר רצה להרגיש יותר כמו בשוק העבודה: "אני חושב שהאכזבה היחיד שיכולה להיות היא מגיעה מההשוואה לחברות בחוץ. בעצם אנחנו עושים את אותו הדבר כמו חברה אזרחית והתנאים שלהם יותר טובים, פחות שעות, יותר כסף, תשתית יותר טובה. אבל חוץ מזה השירות היה מאוד מאוד מספק".

דפוס ממדי האכזבה הבא נע סביב החמצת הווי הלוחמים, כפי שכבר ראינו בפרק הקודם. כך למשל עלה מדבריו של רוני: "עשיתי שירות משמעותי ומעניין. אני יכול להגיד בבטחון מלא שתרמתי לבטחון ישראל וגם קיבלתי כלים מקצועיים חשובים מאוד בשבילי. האכזבה היחידה אולי היא בתחום האנושי - כולם סביבי היו אנשים טובים וחכמים מאוד, אבל העבודה שלנו הייתה מאוד ממוקדת מטרה, ובסופה אנשים היו חוזרים הביתה לחברים שלהם. כשאני מסתכל על אנשים שיצאו מהצבא עם חברויות מאוד קרובות אחרי שירות אינטנסיבי לדוגמה בצוותים בסיירות - יש שם איזה אחוות לוחמים שלא הייתה קיימת אצלנו, והיא אולי הדבר היחיד שהיה חסר לי בשירות".

החמצת אידיאל "אחוות הגברים" הוא שחרה לרוני, וגרע מתחושת הסיפוק בשירותו הצבאי. יוחאי אמר דבר דומה: "לפעמים אני מרגיש תחושת החמצה שלא חוויתי 'צבא אמיתי', אתה יודע, מור"ק לילדים וסיפורים לחברה [...]. אני מתחרט רק שלא יצא לי לחוות את הלעשות מסע בגשם, לזחול בבוץ, לירות מלא בנשק... סתם כי זה חוויה 'ישראלית' כזאת, מין שפה משותפת שלפעמים אני מרגיש לא שייך כי אני לא דובר אותה. כל מיני דיבורים וצחוקים על צאלים ושטחי אש ברמת הגולן שאני לא מבין חצי מהדברים [...]. אבל כשאני רואה את החברים הלוחמים שלי מאבטחים או עושים משלוחים שנה וחצי כדי לממן טיול בחו"ל, אני שמח שקיבלתי את ההחלטה הנכונה".

יוחאי אומר, למעשה, שאחוות הלוחמים היא תמצית הישראליות, שממנה לא זכה לטעום. אך תחושת ההחמצה מתרככת כאשר הוא משווה את מצבו המעמדי לאחר השירות לזה של חבריו הלוחמים שנאלצים להסתפק בעבודות פחותות סטטוס ושכר באזרחות. כלומר יכולתו להמיר את שירותו הצבאי לשכר טוב בשוק העבודה, מכפר על תחושת ההחמצה.

לבסוף, גם דבריו של תומר משקפים תמה זו: "לא מתחרט על השירות. בכל בחירה שאתה עושה יש את הצדדים הטובים והפחות טובים ובעיני זו הייתה בחירה מעולה, למרות שאמרתי קודם שהיה חסר לי את ההוויה החברתית ואת החוויה של להיות לוחם ביחידה. אני לא אשקר שלפעמים זה חסר לי... ההוויה הזו שהחברים האחרים כן היו מדברים עליה... כשאתה יושב עם חברים אחרים שאתה לא מכיר ומתחילים הסיפורים מהצבא או שמתחילים לשחק את מכיר את... וכולם מכירים את המפקד הזה והזה ושם אני מוצא את עצמי קצת אבוד, אתה לא משתתף בשיחה, קצת אוטו".

במילים אחרות, הן יוחאי והן תומר טוענים שהחוויות של חיילים קרביים משקפות את מהות הישראליות, ומי שלא חווה אותם פספס משהו בישראליות ה"אמיתית". הם מוצאים את עצמם מחוץ לשיחות של חיילים קרביים וכך מרגישים מודרים מחוויה כל כך מעצבת בקיום של הגבר הישראלי. עם זאת, ניכר מדבריהם ומשאר הראיונות כי מוניטין יחידת 8200 והיכולת להמיר את השירות בעבודה טובה באזרחות, מהווה את עיקר הצדקתם לשביעות רצון מהשירות.

דיון וסיכום

המחקר הנוכחי שם לו למטרה להבין את תפיסותיהם הסובייקטיביות של חיילים בתפקידי צווארון לבן, המשרתים ביחידת 8200 של חיל המודיעין, בנוגע לשירותם הצבאי, זהותם הלאומית והגברית, והאופן שבו

מכלול של קטגוריות משולבות מבנות מימדים אלה. לשם כך נעזרתי בשיטות מחקר איכותניות, המתבססות על הגישה הפרשנית במדעי החברה, המדגישה את הפרשנות הסובייקטיבית שאנשים נותנים למציאות חברתית והתרבותית אליה הם משתייכים באמצעות בחינת הסיפורים והמילים המבנים את המציאות ומתארים את החוויות הגלומות בה (שקדי, 2003). הכלי בו השתמשתי הוא הכלי של ראיונות עומק חצי-מובנים עם חמשה עשר גברים שסיימו שירות צבאי מלא ביחידת 8200 בחיל המודיעין.

מסגרת-העל המארגנת של עבודתי היא תיאוריית ההבניה החברתית לחקר מגדר וגבריות שהוצגה בתחילת סקירת הספרות, החושפת את העובדה כי ישנם סוגים שונים של גבריות המתקיימים בו-זמנית בחברה, ומדובר במנעד רחב, מגוון, ותלוי זמן היסטורי ותרבותי. לפיכך, כל מחקר העוסק בחקר גבריות צריך לבחון את התהליכים התרבותיים והחברתיים הדינמיים המשתנים על פי הזמן והמקום, המטמיעים ערכים ותכונות מסוימות בתוכה (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000; ששון-לוי, 2006; ; Kimmel, 1987; Gardiner, 2005; Connell, 1995). הזהות המגדרית נוצרת ומשועתקת דרך מוסדות חברתיים שונים, כמו המשפחה, בתי הספר, המוסד הרפואי ומוסדות אחרים של המדינה (Connell, 2009).

לאור אלה, עבודתי ביקשה לשרטט את ההקשר הישראלי, שיצר יחסים ותכנים מגדריים הספציפיים להקשר זה (מצנר-חרותי, תשע"ז). בהקשר הישראלי, המתיחות הבטחוניות יצרה התבססות על מערך צבאי של חיילי גיוס החובה וחיילי המילואים, ויצרה את אתוס "צבא העם". כתוצאה מכך גם ישנה מעורבות משמעותית בין מערכת הביטחון למערכת האזרחית והפוליטית, והשירות הצבאי מהווה דרך להגדרה עצמית, הגשמה ושורה משמעותית בקורות-החיים של הישראלי הממוצע (לומסקי-פדר ורפפורט, 2000). דהיינו, ישנה יכולת המרה בין השירות הצבאי לאזרחות וההון התרבותי שהושג בצבא יכול להיות מתורגם לכדי סוגי הון אחרים בחיים האזרחיים והפוליטיים.

החייל הקרבי נתפס כמייצג את הגבריות ההגמונית ובעל ערכים לאומיים של אהבת המולדת וסולידריות לאומית, וכל הזהויות האחרות בחברה מתעצבות ביחס לגבריות זו. גברים מבינים מגיל צעיר מאוד שעל מנת לממש את אידיאל הגבריות ההגמונית, עליהם לשרת כלוחמים, שכן החייל הקרבי נתפס כמודל לחיקוי בעבור גברים ישראלים אחרים (ששון לוי, 2003; מצנר-חרותי, תשע"ז; קפלן, 1999).

עם זאת, לא כל הגברים מתגייסים לצבא ולא כל התפקידים בצבא הם תפקידי לחימה. בניגוד לאתוס של "צבא העם", הצבא מרבד לא רק בין גברים לנשים, אלא גם בין גברים מקבוצות לאומיות, אתניות ומעמדיות שונות. המדינה משתמשת במדיניות כוח אדם אתנית על מנת לשמר את סמכותה ואת הסדר הפוליטי הקיים ומדרגת את הקבוצות השונות על פי מידת נאמנותן למדינה, ובהתאם לכך מבחינה ביניהן

במדיניות הגיוס לצבא, בדפוסי קידום, בחלוקת תפקידים בצבא, ברמת הקרבויות ועוד (Enloe, 1980) אצל ששון לוי, 2003). כך ההקצאה האתנו-מעמדית של הצבא את חייליה לתפקידים שונים, מעצב את האופי הדיפרנציאלי הן של אזרחותם, הן של גבריותם והן של חייהם. כלומר, שמירה על שליטה הגמונית מצריכה חפיפה כלשהי בין אידיאל תרבותי לבין עוצמה מוסדית. בדרך זו נוצר סולם היררכי של מספר זהויות גבריות שבמקום העליון נמצא הגבריות ההגמונית. ושאר הזהויות הגבריות בחברה יעוצבו על פי יחסן לגבריות ההגמונית השלטת (ששון-לוי, 2006).

יחד עם זאת, יש הסוברים כי בשל גורמים רבים חלה תפנית חדה בתפיסת החברה הישראלית את הצבא (בן אליעזר, 2001; סטיוארט ובגנו, 2001; פרי, 1999). הכישלונות המבצעיים של צה"ל, בעיקר בעקבות מלחמת יום הכיפורים (ליסק, 2001, בן אליעזר, 2001) והקריאה לרה-ארגון במבנה הצבא יחד עם התפתחות גישות ביקורתיות כלפי צה"ל ותפיסות חברתיות כי האתוס הביטחוני משרת אינטרסים של קבוצות חברתיות מסוימות (בר-טל ויעקובסון, 1996), הביאו לכרסום באתוס הביטחוני ההגמוני בחברה הישראלית והביאו לירידת יוקרת הממסד הביטחוני בחברה הישראלית (ליסק, 2001).

התפיסה הלאומית של גבורת "טוב למות למען ארצנו" הוחלפה בעיפות ממלחמות ונפגעים רבים והרצון לשרת את המדינה - בשאלה כיצד המדינה יכולה לשרת אותי, כלומר אינטרסים טכניים-אישיים (ישראלי ורוסמן-סטולמן, 2014; לומסקי-פדר ורפורט, 2000; פרי, 2001). אף על פי כן, מחקרים רבים מצאו כי על אף כל התמורות שחלו בחברה הישראלית וקיום מודלים נוספים של גבריות בחברה הישראלית, מודל הלוחם נתפס כמייצג את מודל הגבריות הדומיננטי בחברה הישראלית וגיוס לצבא נתפס כתנאי לישראליות.

מודל נוסף של גבריות שיוקרתו החברתית הולכת וגוברת הן בחברה בכללה והן בצבא, הוא המודל של אנשי הצווארון הלבן, בעלי ההתמחות האדמיניסטרטיבית והטכנית. בעשורים האחרונים, בעיקר בעקבות שינויים טכנולוגיים ושינוי אופי הלחימה, הצבא הישראלי נדרש ליותר תחכום טכנולוגי ושליטה מרחוק באמצעות מערכות מעקב ממוחשבות ופחות לכוח רגלי משוריין. לפיכך, הסוג הדומיננטי של מקצוע צבאי עובר מהמנהיג הקרבי לטכנאי הניהולי שעבר הכשרה טכנולוגית ממושכת ורכש מומחיות בטיפול במערכות נשק מתוחכמות ובאחזקתן (מוסקוס, 2001 אצל ששון לוי, 2006). כעת, אנשי המחשבים והמודיעין חשובים עכשיו כמעט כמו לוחמי החי"ר והקומנדו, והצבא משקיע מאמצים על מנת להבטיח את הישגותם בשירות קבע (הראל, 2000 וכהן, 2001 אצל ששון-לוי, 2006), והם ממשיכים להשיג שערי המרה גבוהים במעבר מהצבא לשוק העבודה האזרחי (לוי, 2003 אצל ששון-לוי, 2006). אולם למרות שינויים אלה, בתקופות של סכסוכים

אלימים, חוזרת למרכז הזירה לחימת חי"ר, ולמעשה כל יחידה בצבא מאופיינת במתח דיאלקטי בין ההגיון הקרבי לבין ההגיון האדמיניסטרטיבי.

נראה כי התפיסות הסובייקטיביות של החיילים בתפקידי הצווארון הלבן מאופיינות גם הן בדואליות זו, שבה ההגיון הקרבי וההגיון האדמיניסטרטיבי מקיימים ביניהם מאבק ודיאלוג. כך, בזמן שהחיילים בתפקידי צווארון לבן מייצגים שינוי מזהויות קולקטיביסטיות לזהויות צבאיות אינדיבידואליסטיות המעוצבות על פי דרישות שוק העבודה הקפיטליסטי, הם גם משמרים את המרכזיות של הגבריות הקרבית בצבא, וגם מרחיבים ומגוונים את משטר הזהויות הגבריות בצבא. ואכן מימד זה עולה מן הראיונות שערכתי. בפרק הממצאים הראשון נחשף כי רוב המרואיינים לא בחרו בתפקיד המודיעיני באופן אקטיבי ומודע. חלקם מספרים כי כמועמדים לשירות בטחון, הם חסרו את הידע להחליט לאיזה תפקיד ללכת. הם השאירו את ההחלטה בידי הצבא. במקרים מעין אלה, הצבא הוא זה שמחליט ויחידות יוקרתיות שונות שולחות מאתרים כדי ללקט את המועמדים הטובים ביותר לצרכיהם (חיל המודיעין, ח"ת).

אחרים טענו שכן חשבו יותר לעומק לאילו תפקידים לפנות, אך אילו ציפים כאלו ואחרים, בין אם מצבם הרפואי או מיומנויות מסוימות שהצבא הזדקק להם (ידע בערבית), הרי שהם קיבלו מיונים למספר תפקידים והלכו לאן שנמצאו כמתאימים מבלי לערער על ההחלטה הצבאית. רק מרואין אחד סיפר שדחף באופן אקטיבי לשירות זה. מכיוון שאחיו הגדול שירות במודיעין, היה לו היכרות עם אופי שירות זה והוא דחף לכך בעיקר ממניעים אישיים ומטעמי נוחות (קרוב לבית, בסיס פתוח וכו'). חלק מן המרואיינים הדגישו כי גם אם חסרו את הידע לגבי התפקידים השונים, הרי שהם ידעו כי לסוג השירות הצבאי שלהם תהיה השלכה מעמדית על המשך חייהם מבחינת מבנה שכר, דימוי אישי וציבורי ועוד (ששון-לוי, 2006), ורובם דיווחו כי שמחו כשקיבלו זימון למיונים למודיעין, מתוך ההבנה כי סוג שירות זה יותר לתגמל אותם ברמה האישית בדרכים מגוונות.

משנשאלו על מניעיהם לבחירה/הסכמה לשרת בחיל המודיעין, כולם הציגו מגוון של סיבות שלובות, חלקן פטריוטיות (רצון לתרום למדינה), חלקן אישיות (בסיס פתוח, הרצון לתחזק זוגיות), חלקן מתוך מחשבה על העתיד (יוקרת היחידה והיכולת להמיר תפקיד זה לתפקיד נחשק באזרחות) וחלקן סביבתיות (ציפיות המשפחה). הסיבות השלובות הללו הן בהלימה לספרות המחקר, לפיה חיילים בתפקידי צווארון לבן משתמשים בדפוסי הצדקה המשלבים ערכים אינדיבידואליסטיים וקולקטיביסטיים, כלומר בין שיח רפובליקני שמקדש תרומה לקולקטיב ובין שיח ליברלי שמדגיש את האינטרס הפרטי (ששון-לוי, 2006).

בניגוד לספרות שטוענת כי חיילים המשרתים בתפקידי צווארון לבן מנסים לכוון זהות גברית לא-צבאית, המדגישה תכונות של מקצועות חופשיים בשוק העבודה, המתבססת על ניהול ידע ומומחיות, הון תרבותי והשכלתי ותפיסות ליברליות ואינדיבידואליסטיות של גבריות (כתריאל, 2008; ששון-לוי, 2006), הרי שמהמחקר הנוכחי עלה כי החיילים מתמקחים על תוכן וגבולות התפקידים בעלי החשיבות בצבא, ומבקשים באופן חוזר ונשנה להדגיש תכונות אינטלקטואליות של ניהול ידע ומומחיות כתכונות חשובות לא פחות (ואולי אף יותר) מכוח הזרוע. כלומר הם לא מנסים לכוון בהכרח זהות גברית לא-צבאית, אלא מבקשים להרחיב את גבולות הזהות הגברית-הצבאית ולמקם את תפקידם בראש פרמידת התפקידים החשובים, במקביל או מעל לתפקיד החייל הלוחם.

פרק הממצאים השני שרטט את הבנת המרואיינים את שירותם הצבאי אל מול השירות הקרבי ומהו משטר ההצדקות שלהם כנגד הביקורת שחוו מצד הסביבה, כאשר רבים מהמרואיינים מדווחים על תגובות ביקורתיות להיותם "גיובניקים". בהלימה לספרות, נראה כי התפיסות הסובייקטיביות של החיילים בתפקידי הצווארון הלבן אותם ריאיינתי, מאופיינות בדואליות, שבה ההגיון הקרבי וההגיון האדמיניסטרטיבי מקיימים ביניהם מאבק ודיאלוג. חיילים אלה מביעים עמדה של שניות ביחס לדימוי ההגמוני של הלוחם ולרוב אינם חותרים תחתיו, אלא אמביוולנטיים לגביו ומציגים קירבה או ריחוק לתפקיד זה בהתאם לסיטואציה. כך היה ניתן לראות שהגברים שרואינו הבנו את חווית שירותם ואת גבריותם אל מול אידיאל הלוחם, אך גם אל מול תפקידים אדמיניסטרטיביים פחותי סטטוס. מדבריהם עלה כי האידיאל של החייל הלוחם תמיד נמצא אי-שם ברקע, אך הם רואים אותו בצורה דו-ערכית.

רובם דיווחו שזכו לביקורת שלילית מהסביבה, בעיקר מקבוצת השווים או האחים הבוגרים, אך ברגע שהסובבים אותם הבינו שמדובר בתפקיד מודיעיני יוקרתי ובעל חשיבות, אזי הביקורת שככה. אחרים דיווחו שהסביבה הגיבה בחיוב, או לחילופין לא היתה טרודה בכך במיוחד. מסגור תפקידם כיוקרתי וכפרופסיונלי, שימש בנקודה זו, ולאורך רוב הראיון, כמרכז הכובד של כינון זהותם וכהצדקה העיקרית לפועלם. השתנות הצבא עם העתים והצורך להשיג את מטרותיו באמצעות תחכום טכנולוגי, משנה את ההיררכיה התפקידית בצבא (מוסקוס, 2001 אצל ששון לוי, 2006), כפי שניכר מן הראיונות, וכתוצאה מכך גם את תגובת הציבור לתפקידים הללו. כאשר הסובבים שומעים כי מדובר בתפקיד חשוב ויוקרתי, אזי נחה דעתם והביקורת התחלפה בדברי שבח.

בניגוד למחקרה של ששון-לוי (2006), לא עלתה באף ראיון אכזבה עמוקה מהצבה לתפקיד לא קרבי, שוב, יתכן שבעקבות שינוי ההיררכיה התפקידית בצבא והעלאת יוקרתו של הטכנולוג. הם כן הודו שחשו

קנאה או התאכזבו מהיבטים מאוד ספציפיים בשירות, אך כפי שכבר ראינו, הבינו את המעלות הרבות שיש לשירות בתפקיד מודיעיני.

בהמשך, חלק מהמרואיניים אמר כי בתחילת שירותם הם חשו קנאה מסוימת בחיילים שהתגייסו לקרבי. בעיקר מה שעורר אותה הוא התסריט ההרואי שהתרבות מספקת להם של אהוות לוחמים, גבריות של "דם, יזע ודמעות" שהם הרגישו שחסרה להם בתפקידם המודיעיני. עוד ממד שעלה מדבריהם הוא ממד היחס מן הסביבה וההערכה שחיילים קרביים זוכים לה בין אם בזמן מלחמה ובין אם בזמן שגרה. כדרך להתמודד עם סוגיה זו, רוב המרואיניים בחרו לרומם את חשיבות שירותם שלהם ובמקביל ביקשו לפגוע ביוקרת השירות הקרבי. הם הציגו את השירות הקרבי כסיזיפי וברובו נטול משמעות, שכן הוא מורכב בעיקר משמירות. כלומר, בניגוד לספרות, לא נעשה ניסיון להבנות את גבריותם דרך הקצנת הפערים אל מול נשים (ראו ששון לוי, 2006), אלא הדגשת הדמיון או ההבדל בינם לבין חיילים קרביים בהתאם לסיטואציה, כאשר קבוצת הייחוס שאל מולה יצרו ריחוק והבדלה היא דווקא קבוצת האדמיניסטרטורים פחותי-הסטטוס. השוואה לנשים כלל לא עלתה בראיונות הנוכחים.

האדמיניסטרטורים פחותי-הסטטוס הפכו לקבוצת הייחוס, בעיקר מכיוון שחיילי המודיעין חולקים איתם את הסביבה והכלים, דהיינו עבודה משרדית המתבצעת על מחשב נייד. כאשר חזרתו של הלוחם הביתה עם מדיום מלוכלכים בבוץ מהשטח, עם נשק וכוונות, נתפסים בעיני הסובבים כסמל לגבורה, הכלים של חייל המודיעין – המחשב הנייד, נתפסים בעיני הסובבים לא כאות של לוחמה, אלא כעדות לעבודה משרדית ובירוקרטית (Giddens, 1973 Hyman, 1983 אצל ששון-לוי, 2006).

כנגד עניין זה, המרואיניים ביקרו את הדמיון הקולקטיבי המסתפק בסמלים אלה. לדבריהם המחשב הנייד שמסמל את שירותם, הוא לא פחות חשוב מנשק, אם לא יותר. זוהי דרכם לשמר את תדמיתם הגברית אל מול אידיאל תרבותי לגבריות דומיננטית. כאן שוב עלתה התמה של יוקרת יחידתם. יוקרה זו שימשה להם מעין מגן כנגד תגובות הסובבים והם בחרו להדגיש בכל הזדמנות שיכלו בראיון את העובדה שמדובר ביחידה בעלת מוניטין, המעוגן בחשיבותה האדירה לבטחון ישראל. כלומר לדידם המוניטין היוקרתי הוא תולדה של חשיבות אמיתית הטמונה בתפקיד.

בהתייחס לתיאוריות מתחום הגבריות, הרי שההישענות על יוקרת ומוניטין היחידה היא אותו הצורך של הגבריות להוכיח את עצמה, שכן גבריות איננה מצב טבעי, אלא תהליך יקר ערך המושג במאמץ (Gilmore, 1990). האזכור החוזר ונשנה של החיילים שרואיינו את יוקרת יחידתם, המוניטין שלה וחשיבותה לבטחון

ישראל משקפת את ניסיונם להיאבק על מקום בהגדרת הגבריות ההגמונית הנכונה, בהשוואה אל מול מודל הגבריות הנמצא בפסגה – מודל החייל הלוחם.

הראיונות משקפים כי החיילים שרואינו לא מבקשים למוטט את היררכיית הגבריות הנוכחית, אלא רק להחליף או להרחיב את המודל הנמצא בפסגתה כך שיכלול גם אותם. כך למעשה משתמר האופי הפטריארכלי של החברה, המהווה את הסיבה המרכזית לתהליך ההבניה החברתית והצורך במבחני גבריות. יכולתם להוכיח שצברו כישורים וקשרים שתורגמו בהמשך למשרה רמת סטטוס באזרחות היא אותו מבחן גבריות אולטימטיבי שגילמור (1990) תאר.

זאת ועוד, במחקרים קודמים שנעשו על תפקידים לא-קרביים בצבא (ראו למשל, ששון-לוי, 2006), לא נסקרה ההיסטוריה הספציפית של חיל המודיעין בישראל, ולפיכך, ניכר כי ניואנסים רבים החשובים להבנת הזהות הגברית של אותם חיילים – נזנחו. בחינת אופי השדה הספציפי של חיל המודיעין הישראלי, כפי שעשיתי בעבודה זו, איפשר לחשוף את הפרסים והאינטרסים הייחודיים לו, הנגזרים מההגיון שלו, את ההיררכיה הערכית והתפקידית שהתקבעה בשדה ואת הגדרת גבולות השדה (בורדייה, 2005 ; 2011). בהקשר הנוכחי, גבולות השדה של חיל המודיעין כוללים, בין היתר, מאבק על ידיעה וסמכות ואקדמיה מול שטח. תפקידי המודיעין הובנו כצורה חדשה של מומחיות ואיש המודיעין הובנה כאינטלקטואל בעל הכשרה מזרחנית, כמומחה מרוחק החוקר מידע ויודע לנתחו באמצעות כלים מקצועיים (אייל, 2002).

מן הראיונות עלה כי חיל המודיעין חונך את הנכנסים לתפקידים ביחידת 8200 אל אותה משבצת של ידע וסמכות ומבנה את גבריותם של חייליו כגבריות פרופסיונלית. מעניין כי החלוקה בין אקדמיה לשטח עלתה בראיונות דווקא אל מול הלוחמים הקרביים. תפקידם הוצג כתפקיד שטח סייזיפי ומלוכלך, שברובו אינו תורם לבטחון ישראל, שכן הם מעבירים את עיקר שירותם בשמירות ובאימונים שנועדו לטרטר אותם, בעוד שחיילי המודיעין הציגו את כלל שירותם כבעל חשיבות ותרומה.

לבסוף, חשיפת ההיסטוריה הספציפית של חיל המודיעין איפשרה להבין כי הפיכתו של החיל לאחד מהגופים היוקרתיים ורבי השפעה ביותר בצה"ל הוא לא רק כתולדה מחשיבות התפקיד, כפי שניסו להציג זאת המרואיינים, אלא בעקבות המונופול שרכש החיל על תהליך ההערכה, והקרבה ההדוקה שנוצרה בין הצמרת המבצעית של צה"ל לפלג הביטחוניסטי במפא"י (אייל, 2002), כך קשר זה נותר בעינו עד היום, כפי שעולה מדיווחי המרואיינים ובאופן מוצהר באתר החיל (חיל המודיעין, ח"ת).

הפרק השלישי והאחרון של הממצאים ביקש לבחון את אופי ועומק הקשר בין התפקיד הצבאי לאזרחות. ניכר כי בהלימה לספרות, חיילים המשרתים בתפקידי צווארון לבן מצליחים להמיר, יותר מחיילים

אחרים, את תפקידם הצבאי לכדי קריירה באזרחות. לעובדי צווארון לבן בטחון מקצועי רב יותר, הם מרוויחים יותר וזוכים ליותר הטבות משנה כגון פנסיה וביטוח בריאות, מאשר עובדי הצווארון הכחול. כמו כן, מרבית הגברים בתפקידי צווארון לבן שייכים לשכבת הניהול בעלת זכויות היתר (Giddens, 1973 Hyman, 1983 אצל ששון-לוי, 2006). מעמדם זה נשמר ואף עולה, בשל מרכזיותו של הידע בהגדרת המעמד השולט בחברה הקפיטליסטית הפוסט-תעשייתית (Touraine, 1974 אצל שם), ובטח כאשר נלווה לכך השינוי העובר על הצבא, שבו הצורך להילחם בסכסוכים בעצימות נמוכה, הדורשים תחכום טכנולוגי, מרוממים את תפקידם של הטכנאים הניהוליים (מוסקוס, 2001 אצל ששון לוי, 2006).

משנשאלו מה ביקשו להשיג בצבא, המרוואיינים השתמשו בשיח שלוב של הסברים מעולמות שונים. אלה כללו את שיח התרומה למדינה, שיח אינדיבידואליסטי של מימוש עצמי במהלך השירות, מחשבה על העתיד ויכולת ההמרה בין הכישורים שלמדו בצבא לבין שוק העבודה וכדומה. שתי התמות המרכזיות שעלו מתוך דבריהם הן תמה המשלבת בין שיח התרומה לבין מימוש עצמי והנאה במהלך השירות הצבאי עצמו. התמה השנייה היא תמה המשלבת בין שיח התרומה לבין היכולת להמיר את השירות הצבאי לתפקיד נחשב באזרחות.

מדבריהם של המרוואיינים עולה שהם מודעים לכך שהם עוברים חניכה לא רק לתפקיד צבאי, אלא לתוך תחום מסוים שהוא נזקק ומוערך גם בשוק העבודה האזרחי. הם רוכשים כלים מגוונים ההכרחיים לכל עובד בחברה קפיטליסטית פוסט-תעשייתית, ומונים כישורים כגון עבודת צוות, עמידה ביעדים ובלחץ, יכולות ארגון, כישורים טכניים וכמובן מגוון של קשרים.

גם המרוואיינים שחשבו תחילה ששירותם לא יתרום להם להמשך הדרך, הבינו שטעו, הן מכיוון שהחיילים מדברים בינם לבין עצמם על אחרים שהשתחררו והתברגו בתפקידים טובים באזרחות, מה שטורץ (Torch, 1998) מכנה כחניכה מצד קבוצת השווים, והן מכיוון שהחיל משווק עצמו בפני החיילים ככזה שמבטיח להקנות להם יכולות הניתנות להמרה בשוק העבודה, ומפגיש אותם עם מנכ"לים של חברות הייטק וכדומה. כאן עלתה סוגיה מעניינת, שכן ניכר מדברי חלק מהחיילים כי היכולת לחשוב קדימה, כלומר על המרת תפקידם הצבאי באזרחי, הוא חשיבה גברית בוגרת והם ייחסו אותה לחיל עצמו, שהדגיש והוכיח בפניהם כי שירות בחיל המודיעין הוא ייחודי בכך שהוא מאפשר את יכולת ההמרה הזו.

כמו כן, סוגיית יוקרת התפקיד ויכולת ההמרה נדמו כסוגיות החשובות ביותר בעבור החיילים שרואינו. ממד זה מחזק את הספרות העוסקת באופן שבו השירות הצבאי משעתק את הסולם הריבודי בישראל. הצבא משבץ על סמך מוצא ומצב סוציו-אקונומי, ובתורו מעניק לבני הקבוצות הפריבילגיות עוד

כלים, העוזרים להם לשמר את מעמדם ואף לרוממו (ששון-לוי, 2006). העובדה ש"בוגרי 8200 מגבים אחד את השני" משמרת את מעמדם עוד יותר, וכמובן מעוררת תהיות לגבי אלו המודרים מתפקידים שכאלה או מהצבא בכללו.

רובם ככולם הצהירו שהם שבעי רצון משירותם הצבאי ולא היו בוחרים אחרת. ממדי האכזבה שהעלו קשורים לעניינים פנים-חייליים, כגון התחושה שהסובבים אותם הסתכלו באופן אינטרסנטי על השירות הצבאי וחסרו את אידיאולוגיית התרומה למדינה. אחרים טענו כי השירות היה יותר מדי כמו עבודה ופחות מדי כמו שירות צבאי, וחורה להם שהם לא תוגמלו כמו עובדים בחוץ.

ממד זה אינו הולם את הספרות, שטוענת שבשל השתייכותם של חיילים בתפקידי צווארון לבן למעמד הבינוני האשכנזי, קבוצה זו עוברת תהליך חברות אינטנסיבי לתפקיד הקרבי. כתוצאה מכך הם נוטים לראות בתפקיד הקרבי את האפשרות הלגיטימית היחידה הקיימת לגביהם. האידיאולוגיה, הקושרת את התפקיד הקרבי הן עם הגבריות הדומיננטית והן עם "נורמליות" ישראלית, גורמת לרבים מהם להרגיש חוסר נוחות מובהק ותחושת החמצה כשאינם משרתים בתפקיד קרבי (ששון-לוי, 2006). כאמור, במחקר הנוכחי נמצא שהם שבעי רצון מהתפקיד. הם מרגישים החמצה קלה על כך שלא זכו לטעום מהתסריט האידיאלי של אחוות לוחמים, אך לא מדובר בתחושת החמצה או אכזבה עמוקות. נהפוך הוא, הם תופשים את שירותם הצבאי ככזה שפתח להם את הדלתות הנכונות ביותר לעתיד. עצם שירותם ביחידה יוקרתית תרם להם להבניית זהותם הגברית ככזו של גברים בעלי חשיבות, שתרמו למדינה יותר מאחרים, שהתקבלו מלכתחילה ליחידה זו בגלל כישוריהם הייחודיים וכאלה שיוצאים ממנה עם כישורים נוספים וקשרים שלא יסולאו בפז. בעולם שבו גבריות נמדדת, בין היתר, באמצעות התבססות ראויה והצלחה בשוק העבודה (מצנר-חירותי, תשע"ז; Collinson & Hearn, 1996), נדמה כי הגבריות של אלו המשרתים בתפקידי צווארון לבן, נמצאת בתחרות צמודה על פסגת ההגדרה של מהי הגבריות ההגמונית של זמננו.

באם נקשר נקודה זו לתאוריות של הגבריות שנסקרו, הרי שעל פי קונל (2009), יש לחשוף את יחסי הכפיפות המובנים ביחסים המגדריים, הבאים לידי ביטוי, בין היתר, ביחסי הייצור. יכולת ההמרה בין תפקיד יוקרתי בחיל המודיעין לבין האזרחות מייצר השלכות כלכליות, המעניקה לגברים ממוצא אתני מסוים רווחים, ומדגישה את החלוקה הבלתי-שוויונית של התוצר החברתי. היכולת של הגברים הללו להמיר את שירותם הצבאי לכדי משרות רמות-סטטוס, משעתקת את התהליך הממוגדר של צבירת הון. כך המאבק על הגבריות ההגמונית בחברה הישראלית מתנהל דרך דינמיקה תרבותית שבאמצעותה קבוצה מסוימת תובעת

ומשמרת לעצמה עמדת מפתח בחיים החברתיים, על חשבון ואל מול קבוצות אחרות (מצנר-חרותי, תשע"ז; קונל, 2009).

אך פרט לכך, ניתן לראות הלכה למעשה כיצד המוסדות החברתיים דוגמת המדינה, מקום העבודה, בית-הספר או הצבא, קשורים לסוגית המגדר. באתרים אלה של הרכבה מגדרית פועל מגדור ממשי. הגברים שמאיישים את עמדות המפתח בשדות הללו מכשירים את הדור הבא של יורשיהם. הם יוצרים מתווים מגדריים באשר לגיוס חיילים ועובדים ולקידומם, וכך משעתקים את החלוקה הפנימית של העבודה, מערכות השליטה וקביעת המדיניות (קונל, 2009). אותה הכשרה שקיבלו החיילים שרואינו, הקשרים שהם פיתחו והדרך שבה חבריהם ומפקדיהם לימדו אותם לעשות בהם שימוש באזרחות מנכיחה את ההתוויה המגדרית המתייצרת בחיל זה.

כך גבריות הצווארון הלבן מנסה להיאבק על פסגת הגבריות ההגמונית, כלומר דרך הניסיון לבסס את מעמדה במרכזי הכוח של השלטון, החברה, הכלכלה והתרבות (ששון-לוי, 2006). "בוגרי 8200 המגבים זה את זה" הוא משפט שמראה שמתקיימת רשת של קשרים בין המוסדות החברתיים, בעיקר בין הצבא לאזרחות, כדי להמשיך ולקיים את המנעד ההיררכי של הגבריות, אך תוך מאבק על איזו סוג של גבריות ראויה להיות את האידיאל האולטימטיבי. הם מבקשים להצדיק ולהוכיח את מעמדם העדיף לא רק על ידי ציון חשיבות תפקידם הצבאי, אלא גם בעיקר על ידי ציון הצלחתם בשוק העבודה, בזכות שירותם בחיל המודיעין (Connell, 1995). הפרנסה מהווה רכיב מרכזי בזהותם, מעמדם וכוחם של הגברים שרואינו, והיא הושגה בזכות השתתפותם בתפקיד מסוים בממסד הצבאי.

העבודה הנוכחית עוד מראה כי הרצון להשתייך להגמוניה מייצרת יחסי שליטה וכוח מתמידים עם סוגי גבריות אחרים (Demetriou, 2001), הכוללים הכפפה, דחיקה לשוליים של גבריות מתחרות ושיתוף פעולה עם הגבריות ההגמונית כדי ליהנות מהפריבילגיות שהיא מייצרת (Connell, 2001, 1995). אין כאן ניסיון להפוך סדרי עולם, אלא רק להתחרות על הפסגה. בעוד שתפקידים אדמיניסטרטיביים מוצגים כנחותים ביותר במנעד המערך הצבאי (הכפפה ודחיקה לשוליים), ישנו שיתוף פעולה עם הגבריות ההגמונית שעדיין שולטת בכיפה (מודל החייל הלוחם), בעיקר בנקודות מסוימות המועלות לסירווגין. מנגד, ישנו הניסיון החוזר ונשנה לפגוע במעמד התפקיד הקרבי כדי להצטופף יחד איתו במעלה ההיררכיה או להזיזו משם. הדרך המרכזית של החיילים הללו לעשות כן היא להמשיך לשמור על דמות של גבריות הרואית השומרת "על הבית" (Connell, 2009), אך כזו העושה זו באמצעים טכנולוגיים ולא-פיזיים.

כלומר, ניתן לראות כיצד הגבריות מובנית בצבא, שהוא מוסד הנתפס כאתר גברי אקסקלוסיבי (ששון-לוי, 2003). הצבא ממשיך לבסס ולשעתק את האידיאולוגיה הפטריארכלית בשל המשקל המרכזי שיש למלחמה בכלל, ולקרב בפרט בהבניות של גבריות ובהצדקה של עליונות גברית, וניכר כי היחסים בין צבאיות לגבריות פטריארכלית מתאפיינים באינטרסים הדדיים (ששון-לוי, 2003; Connell, 2009). הצבא כיום זקוק להכשרת כוח אדם מיומן ומוכשר טכנולוגית, ובתורם אלה הרוכשים מיומנויות אלו, ממירים אותן גם באתרים גבריים אחרים, כמו בשוק העבודה.

רוח האומה והגנה על בטחונה עדיין נחשב הערך הראשון במעלה, אך בתקופה המתאפיינת בלוחמה בעצימות נמוכה, אידיאל הגבריות ההגמונית מתחיל להשתנות וכבר פחות נזקק לאידיאל הקרבי. חוזקה של מדינת הלאום משועתק בזכות יצירת סינרגיה בין ערכים אינדיבידואליסטיים לערכים לאומיים, כאשר הצבא הוא הצינור המאפשר סימביוזה זו. לפיכך, אין זה פלא שהשיחים שעלו מן הראיונות הם שיחים המשלבים בין שיח התרומה למדינה לבין שיח התרומה לעצמי.

ביבליוגרפיה

- אייל, ג' (2002). "יחסים מסוכנים": בין המודיעין למזרחנות בישראל. *תיאוריה וביקורת*, 20, 137-164. אלמוג, ע' (1997). הצבר- דיוקן. תל אביב: עם עובד.
- אלעד ר', נוה נ', רן א' (2003). *סוציולוגיה במעגלי החברה – חיברות*. הוצאת רכס, אבן יהודה.
- אריאלי, מ' (1989). משמעותה של פעולה בהקשר חינוכי: על גישת הפעולה ויישומה בסוציולוגיה של החינוך. בתוך א בלציינסקי, (עורך), *ספר יצחק*, (עמ' 154-167). משרד החינוך והתרבות.
- בויארין, ד' (1997). תעלולנים, מקדשי השם ופייסנים - 'תסריטים נסתרים' ומיומנויות התנגדות של הפזורה. *תיאוריה וביקורת*, 10, 145-162.
- בורדייה, פ' (2005). *שאלות בסוציולוגיה*. תל אביב: רסלינג.
- בורדייה פ' (2011). המרחב החברתי והיווצרות הקבוצות. *תיאוריה וביקורת*, 38-39, 235-260.
- בן אליעזר, א' (2001). מאומה-במדים לצבא פוסט מודרני: פוליטיקה צבאית בישראל ב"זמנים חדשים". *תרבות דמוקרטית*, 4-5.
- בר-טל, ד' ויעקובסון, ד' (1996). *מרכיבי "האני מאמין" הביטחוני של ישראלים: ניתוח פסיכולוגי (סדרת דוחות מחקר מס' 5)*. מרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום, אוניברסיטת תל אביב.
- גלזמן, מ' (1997). הכמיהה להטרסקסואליות: ציונות ומיניות באלטנוילנד. *תיאוריה וביקורת*, 11, 145-162.
- דרומי, א' (2005, ה-19 לאוקטובר). מסר דחוף למטכ"ל. הקוד המצרי פוצח. *הארץ*. נדלה מ - <https://www.haaretz.co.il/1.1051339>
- חיל המודיעין (ח"ת). אודות החיל. בתוך אתר חיל המודיעין. נדלה מ - <https://www.aman.idf.il/modiin/general.aspx?catId=59933>
- ישראלי, צ' ורוסמן-סטולמן, א' (2014). מלוחם ל"בן של אמא"? החייל הישראלי בראי העיתונות. עיונים *בתקומת ישראל*, 24.
- כהן, ס', ר', ובגנו, א', י' (2001). המשמעות החברתית של השירות הצבאי בישראל: מבט מחדש. *תרבות דמוקרטית*, 4-5.
- כתריאל, ת' (2008). אורנה ששון לוי. זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי. *סוציולוגיה ישראלית*, י" (1), 196-198. נדלה מ- http://www.magnespress.co.il/PDF_files/cat.pdf

לומסקי- פדר, ע' ורפורט, ת' (2000). משחקים במודלים של גבריות - מהגרים יהודיים רוסיים בצבא הישראלי. סוציולוגיה ישראלית, 3(1): 31-51.

ליסק, מ' (2001). האתוס הבטחוני והמיתוס של ישראל כחברה מיליטריסטית. *תרבות דמוקרטית*, 4-5. מצנר-חרותי, י' (תשע"ז). "צריך לעבוד על זה": בחינת יחסי הגומלין בין נורמות של גבריות, אבהות ודרישות שוק העבודה. *המשפט*, כ"ג, 231-262.

נרדי, ח' (1992). *גברים בשינוי: בדרך לגבריות אחרת*. מודן הוצאה לאור בע"מ.

פרי, י' (1999). יחסי חברה-צבא בישראל במשבר. *מגמות*, ל"ט(4), 375-399.

פרס, ר' ויער-יוכטמן, א' (1998). *בין הסכמה למחלוקת*. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

צבר בן-יהושע, נ' (1990). *המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה*, גבעתיים: מסדה.

צה"ל (ח"ת). אגף המודיעין: יחידה 8200. בתוך *אתר צה"ל*. נדלה מ -

<https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99%D7%9D/%D7%90%D7%92>

[%D7%A3-](#)

[%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%93%D7%99%D7%A2%D7%99%D7%9F/%D7%90](#)

[/%D7%9E%D7%9F/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA](#)

קונל, ר' (2009). *גבריות*. תל-אביב: בהוצאת פרדס.

קפלן, ד' (1999). *דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל*. הקיבוץ המאוחד.

קפלן, ד' (2003). *הבניית רגשות של לחימה כאתר מרכזי של "לאומניות"*. אוניברסיטת בן גוריון.

קשתי, א' (2015, 28 לאוגוסט). דע את האויב: לימודי השפה הערבית בבתי הספר מגויסים לצרכי צה"ל.

הארץ. נדלה מ- <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.2718194>

רייל, ט' (1999). *אני לא רוצה לדבר על זה*. על המורשת הסמויה של דיכאון גברי – ואיך אפשר להשתחרר ממנה. תל אביב: עם עובד.

ריצר, ג' (2006). *תיאוריות סוציולוגיות מודרניות*, האוניברסיטה הפתוחה.

שקדי, א' (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תאוריה ויישום*. תל אביב: הוצאת רמות.

ששון לוי, א' (2003). *גבריות מתוך מחאה: על כינון הזהויות של חיילים בתפקידי צווארון כחול*. סוציולוגיה

ישראלית, ה(1), 15-47.

ששון-לוי, א' (2006). *זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי*. ירושלים: הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית.

Arkin, W., & Dobrofsky, L.R. (1978). Military, socialization and masculinity. *Journal of Social Issues*, 34(1), 151-168.

Biale, D. (1992). *Eros and the Jews*. New York: Basic Books.

Ben-Ari, E. (1998). *Mastering soldiers: Conflict, emotions, and the enemy in an Israeli military unit*. New York: Bergham book.

Bordo, S. (1993). *Unbearable Weight*. University of California Press.

Boyarin, D. (1996). *Unheroic conduct: The rise and fall of heterosexuality and the invention of the Jewish man*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Carrigan, T., Connell, R., & Lee, J. (1985). Towards a new sociology of masculinity. *Theory & Society*, 14(5), 551-605.

Chapman, R., & Rutherford, J. (1988). *Male order: Unwrapping masculinity*. Lawrence & Wishart Ltd.

Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley, CA: University of California Press.

Cohen, S. A. (1997). Towards a new portrait of the (new) Israeli soldier. *Israel Affairs*, 3(3-4), 77-114.

Collinson, D. L., & Hearn, J. (1996). Men at work: Multiple masculinities in multiple. In *Understanding masculinities: Social relations and cultural arenas* (pp, 61-76). Open University Press, Buckingham, UK.

Connell, R. (2012). A fringe of leaves: Australian modernity and Southern perspectives. *Continuum*, 26(2), 207-214.

- Connell, R. W. (1987). *Gender and power*. Cambridge : Policy Press.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge : Policy Press.
- Connell, R.W. (2009). *Gender: Short introductions*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W., & Connell, R. (2005). *Masculinities*. University of California Press.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender and Society*, 19(6), 829-859.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, California: Sage Publication.
- Demetriou, D. Z. (2001). Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and society*, 30(3), 337-361.
- DeVault, M. L., (1996). Talking back to sociology: Distinctive contributions of feminist methodology. *Annual Review of Sociology*, 22, 29–50.
- Edley, N., & Wetherel, M. (1995). *Men in perspective: Practice, power and identity*. London: Prentice Hall.
- Edwards, T. (1997). *Men in the mirror: Men's fashion, masculinity and consumer society*. Cassell Press.
- Frosh, S. (1987). *The politics of psychoanalysis: An introduction to Freudian and post Freudian theory*. London: Macmillan.
- Gardiner, J. K. (2005). Men, masculinities and feminist theory. In M. S., Kimmel, J., Hearn & R. W., Connell (Eds.), *Handbook of studies of men and masculinities*. London, England: Sage Publication.
- Giddens, A. (1985). *The nation-state and violence* (Vol. 2). University of California Press.
- Gilman, S. (1991). *The Jew's Body*. New York: Routledge.

- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.
- Hearn, J. (2012). War/militarism: Searching (for) the obvious connections? In A., Kronsell & E., Svedberg, (Eds.), *Making gender making war: Violence, military and peacekeeping practices* (pp. 35-50). New York: Routledge.
- Hockey, J. (2003). No more heroes: Masculinity in the infantry. In P. R., Higate (Ed.), *Military masculinities: Identity and the state* (pp. 15-25). Westport: Praeger Publisher.
- Kimmel, M. S. (1987). *Changing men: New directions in the study of men and masculinity*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Kovitz, M. (2003). The roots of Military Masculinities. In P. R., Higate (Ed.), *Military masculinities: Identity and the state*. Westport: Praeger Publishers p. 1-14
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mendel, Y. (2014). *The creation of Israeli-Arabic*. Palgrave Macmillan.
- Morgan, D. (1994). Theatre of war: Combat the military and masculinities. In H., Brod & M., Kaufman (Eds.), *Theorizing Masculinities* (pp. 165-193). Sage Publications.
- Mosse, G. L. (1996). *The Image of man: The creation of modern masculinity*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Nixon, S. (1997). Exhibiting masculinity. In S., Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (Vol. 2). Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. California: Sage Publication.
- Sa'ar, A., & Yahia-Younis, T. (2008). Masculinity in crisis: The case of Palestinian in Israel. *British journal of Middle Eastern Studies*, 35(3), 3-5-323.

Segal, L. (1993). Changing men: Masculinities in context. *Theory and Society*, 22(5), 625-641.

Torch, H. (1998). Hypermasculinity and prison violence. In L. H., Bowker (Ed.), *Masculinities and violence* (pp. 168-176). Thousand Oaks: SAGE Publications.

West, C., & Fenstermaker, S. (1995). Doing difference. *Gender & society*, 9(1), 8-37.

Wexler, M. N. (2006). Successful resume fraud: Conjectures of the origins of amorality in the workplace. *Journal of Human Values*, 12(2), 137-152.

Xavia Karner, T. (1998). Engendering violent men: Oral histories of military masculinity". In L. H., Bowker (Ed.), *Masculinities and violence* (197-230). Thousand Oaks: SAGE Publications.

נספח א': מדריך ראיון

1. ספר על השירות הצבאי?
2. איך בחרת את השירות?
3. מה הפרופיל שלך?
4. האם רצית משהו אחר?
5. מה היה חשוב לך להשיג בצבא?
6. האם התאכזב מהשירות הצבאי?
7. האם צחקו עליו?
8. האם קינא בחבריו הלוחמים?
9. האם הוא תפס את 8200 כמשאב שהוא יוכל להשתמש באזרחות? (מה אני יכול לקבל מהצבא ולא מה אני יכול לתת לצבא).
10. האם משהו אמר להם על היכולת למנוף את השירות ב8200?
11. האם הם מתחרטים על השירות?
12. האם קיבלת כלים/כישורים בצבא?
13. האם לדעתך חייל קרבי מקבל את אותם כישורים?
14. בראיה לאחור היית מעדיף להיות קרבי או ב8200?
15. מה אתה עושה היום והאם זה קשור לצבא?
16. האם יש לך הרבה חברים משם?
17. איזה מן חברות זו הייתה?
18. מה היה ההווי ביחידה? האם יש בדיחות פנימיות על היחידה?
19. האם הבדיחות הם על זה שאתם הומואים/נשיים?
20. מה זה עושה לדימוי הגברי שלך? בעת השירות?
21. מה זה עושה לך היום? האם אתה מתחרט?
22. למה קינאת בחברים שלך?
23. האם הרגשת שתרמת למדינה? אם כן, כיצד הרגשת? האם השירות עיצב את דעותיך הפוליטיות?